

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická
Diplomová práce

2017

Kristýna Kovačová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA RUSKÉHO A FRANCOUZSKÉHO JAZYKA

**DONŠTÍ KOZÁCI A CHODOVÉ -
PODOBNÉ A ODLIŠNÉ**

(s nastíněním možností využití v pedagogické praxi)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kristýna Kovačová

Učitelství pro 2. stupeň ZŠ, obor – ČJ/RJ

Vedoucí práce: Mgr. Jiřina Svobodová, CSc.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň 30. června 2017

.....
vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Jiřině Svobodové, CSc., za odborné vedení a poskytnutí cenných rad.

O b s a h :

ÚVOD	6
1. DONŠTÍ KOZÁCI A HISTORIE VZNIKU VOJSKA	8
1.1. Vývoj a historie Donského kozáctva	8
1.2. Osidlované oblasti a nejstarší vojska	13
1.3. Kozácký oděv	15
1.4. Kozácké tradice a obřady	21
2. CHODOVÉ – Z HISTORIE A TRADIC	26
2.1. Chodové a hypotéza o jejich původu	26
2.2. Historie privilegovaných vsí a jejich lidová architektura	33
2.3. Chodské obyčeje	38
2.4. Chodský kroj	44
3. DONSKÝ DIALEKT A CHODSKÉ NÁŘEČÍ – PODOBNÉ A ODLIŠNÉ	47
3.1. Charakteristika donského kozáckého dialektu a jeho vývoj	47
3.2. Charakteristika chodského nářečí	53
3.3. Základní rysy chodského nářečí	56
3.4. Antroponyma (příjmení donských kozáků)	62
3.5. Toponyma	66
4. NÁMĚTY PRO PRAKTICKÉ VYUŽITÍ TÉMATU VE ŠKOLNÍ PRAXI	69
ZÁVĚR	83
Resumé	85
Abstract	86
Seznam literatury	87
Seznam obrázků	91

ÚVOD

K historii Ruska neodmyslitelně patří kozáci – svobodní obyvatelé ukrajinských a jihoruských stepí, zemědělci, válečníci, kteří mluvili východoslovanskými jazyky. Národ, který se snažil bojovat za svou emancipaci a v dějinách se setkával s útlakem a bezprávím. Ukrajinská krev se mísila s ruským selským původem a mongolsko-tureckou kulturou. Tento národ po staletí utvářel bohatou a rozmanitou kulturu, rozvíjel a uchovával osobité tradice a zvyky. Díky tomu toto etnikum spoluutvářelo i kulturně-historickou podobu celého Ruska. Svěbytný a do jisté míry samostatný národ sváděl urputné a mnohdy kruté boje, aby ochránil hranice své země. Na území Ruska se utvářela různá kozácká vojska, tím nejvýznamnějším v historii, také největším a nesilnějším však bylo vojsko Donských kozáků.

První kapitola diplomové práce se bude zabývat vojskem Donských kozáků, rozkryje stránku historickou a etnografickou, stručně popíše významné bitvy, kterých se kozáci účastnili. Dále budou zkoumány kulturní tradice Donských kozáků, budou popsána některá pravidla a tradice nejdůležitějších svátků a obřadů, významná část práce bude věnována charakteristice kozáckého oděvu.

V práci se pokusíme o pomyslné propojení a komparaci dvou kultur. Přestože jsou tato dvě etnika vzdálena územně, lze nalézt podobné, ale i odlišné v jejich historii i tradicích. Druhá kapitola se snaží zachytit obdobné momenty jako předešlá část, bude však věnována českým Chodům, kteří se svou historickou funkcí a významem do určité míry přibližují právě kozákům. První část druhé kapitoly se bude zabývat historií Chodů, je v ní poukazováno na útlak a represe ze strany české šlechty, boj za zachování získaných práv. V další části budou popsány privilegované vesnice, které Chodové osidlovali. Stejně tak jako v úvodní kapitole, tak i zde bude pozornost věnována kulturnímu dědictví a svátečnímu kroji Chodů. Cílem kapitoly bude cílem seznámit s chodskými tradicemi a nejdůležitějšími svátky a způsoby jejich oslav. Typickým rysem dialektu lidu žijícího v příhraničním okrese západních Čech bude mimo jiné věnována pozornost v dalších kapitolách.

Třetí kapitola se bude zabývat komparací Chodského a Donského dialektu. Budou stručně charakterizovány typické znaky obou dialektů z hlediska lexikálního, fonetického a slovotvorného, pozornost bude věnována antroponymům a toponymům u obou zkoumaných

etnik. Na konkrétních příkladech dialektismů bude učiněn pokus nastínit podobné a odlišné v jazyce Donských kozáků i Chodů.

Poslední 4. kapitola se bude zabývat praktickým využitím zkoumaného tématu ve školní praxi. Budou vytvořeny tři pracovní listy, jejichž cílem je seznámit s etnickými kulturami Donských kozáků a českých Chodů. Naší snahou je, aby žáci získali určité povědomí o dvou vzdálených kulturách a přiměřenou formou jim byly zprostředkovány základní informace. Pracovní listy budou vytvořeny tak, aby motivovaly žáky, rozvíjely jejich poznání a zároveň plnily komunikační roli. Cílem čtvrté kapitoly bude poskytnout učiteli materiál, který by mohl být využit při výuce reálií a některých dílčích témat, jako je odívání (lidové kroje), typická kuchyně a v neposlední řadě poskytnou určitou základní představu o jazykových zvláštностech. Poslední pracovní list bude zaměřen na práci s autentickým materiálem.

1. DONŠTÍ KOZÁCI A HISTORIE VZNIKU VOJSKA

1.1 Vývoj a historie Donského kozáctva

První zmínky o kozácích se datují rokem 1444, ovšem v tu dobu ještě nelze hovořit o Donských kozácích, ale o Rjazaňských. Toto označení získali díky oblasti, kterou osidlovali – Rjazaňské knížectví. Jednalo se o svobodný lid, který byl knížetem najímán k tomu, aby ochraňoval hranice. Mezi své přijímali a ochraňovali slovanské rolníky, kteří utíkali před nevolnickou povinností. Byli považováni za vikingské potomky, kteří přicházeli a osidlovali Novgorod společně s příchodem zakladatele nejstarší Rurikovské dynastie – Rurikem. Své pojmenování údajně získali podle vikingských lodí, na nichž kozáci bojovali až do 17. století. Tato fakta jsou však v dnešní době, bohužel, těžko doložitelná.

Později do jejich řad přibývalo mnoho dalších, jednalo se i o lid, který nesouhlasil s rolnickou společností. Sami mezi sebou se označovali jako vesničané a kozáky byli pojmenováváni především tureckými obyvateli. Pro jejich velikou početnost jim začalo být území malé, a tak bylo zapotřebí stěhování. Nově osidlovanou oblastí se stalo okolí řeky Don. Začátkem 16. století tak získali označení Donští kozáci. Nově osídlená oblast byla strategickým místem, vyznačovala se především úrodnou půdou, řekou plnou ryb a rozsáhlou stepí, ve které žilo velké množství divoké zvěře.

První kozáckou vesnicí je Razdorskaja, která je považována také za první historické místo Donských kozáků. Ustavičné boje odehrávající se na nekonečných stepích poznamenaly jejich historii. Kozáctvo se rozprostíralo na rozlehlém území Ruska, osidlovali Rostovskou, Luhanskou, Volgogradskou, Kalmyckou oblast. Nejpočetnější skupinou bylo Donské kozáctvo, jehož cílem bylo zachvátit rozsáhlé území – pobřeží Azovského, Kaspického a Černého moře. Obrovská chudoba rolníků byla také důvodem častých nepokojů a povstání.

Na počátku 17. století byli kozáci vládou využíváni především k bojům s Turky a Poláky, hlídání hranic bylo až sekundární činností. Za bojovou činnost jim byl vyplácen žold ať už v peněžní podobě nebo v podobě střelného prachu, olova, chleba nebo i plátna. V roce 1637 se kozákům podařilo získat Azov, který patřil Turkům a udrželi jej až do roku 1642.

Začátkem 18. století byla porušována práva nezávislých kozáků, bylo jim zakázáno do svých řad přijímat rolnické přeběhlíky. Dále byl zrušen výběr atamana a později dokonce i výběr vojenského staršiny. Tyto zákazy vzbuzovaly nepokoje a častá povstání. Za významné

či dokonce zásadní lze považovat povstání vedené donským kozákem Jemeljanem Pugačovem v období let 1773-1775. Část Donu byla zabrána armádou a kozáci ztratili svou samostatnost a svobodu. Po necelých dvaceti letech následovalo další povstání, tentokrát vedené důstojníkem Rubcovem. Zbídačený stav vojáků byl způsoben náročností, tvrdostí a těžkostí této služby, kterou museli vykonávat jen po boku svého nejvěrnějšího druha – koně a zbraně. Z tohoto důvodu dochází v letech 1818-1821 k opětovným nepokojům a následným povstáním.

V roce 1835 došlo k úplnému rozdělení kozácké správy a to na část civilní a armádní. Obě dvě tyto části však stále spojoval ataman. Centra administrativy obou celků se nacházela v Čerkassku (do roku 1806) a Novočerkassku (do roku 1920).

Ve druhé polovině 19. století byla kozácká služba zkrácena na 20 let a toto období služby bylo rozděleno následovně: 3 roky byl kozák cvičen, poté byl 4 roky členem vojenské služby, což znamenalo při útoku jeho nasazení, posléze měl 8 let nárok na jakási privilegia při bojové přípravě. Když dovršil 33 let, byl v záloze a od 38 let se stal členem domobrany. Ve 20. století kozáctvo sestávalo ze 17 armádních a 2 gardistických pluků, 8 dělostřelectev, 6 kozáckých setnin a 12 vojenských oddílů, toto seskupení čítalo přibližně 24 tisíc bojovníků. Během 1. světové války mělo 66 koňských pluků, 6 vojenských jednotek, 136 setnin, 5 záložních pluků, 45 dělostřelectev, toto celé seskupení čítalo kolem 100 tisíc mužů.

V roce 1917 osídlovalo Don 3,53 milionů lidí a z toho bylo 42,3% kozáků a pouhých 25,5% činilo původní obyvatelstvo, zbývající pocházeli z okolí jiných měst. Kozákům v té době patřilo přes 60% půdy. Uvnitř donského vojska byl nejvíce rozvinut důlní průmysl, v němž bylo zaměstnáno okolo 140 tisíc dělníků. V rozmezí od 17. - 20. století se donské vojsko zúčastnilo všech válečných konfliktů v Rusku. Po Únorové revoluci byla založena na Donu tzv. „Vojenská donská správa“, které velel ataman Kaledin, jeho postavení bylo namířeno proti nepřátelským sovětům, pocházejícím z Taganrogu, Novočerkasska a Rostova. Po Říjnové revoluci se Kaledinovi podařilo získat Rostov a Tanganrog. Kontrarevolucionáři však nezískali podporu většiny a v důsledku toho byla oblast Donu, při sjezdu bojových linií, prohlášena 23. 1. 1917 pod sovětskou nadvládou. Reakcí na to bylo spojení revolučních kozáků s krasnogvardějci a následná porážka bělogvardějské jednotky. Podařilo se jim zpět zabrat Rostov a Novočerkassk, takto vznikla Donská sovětská republika. (Auský: 1999)

V roce 1918 v období mezi březnem a dubnem plály v donských vesnicích protisovětské rebelie, které měly za následek odchod Rudé armády z Donské oblasti. Téhož roku 16. května, byla ustavena vláda „Největšího donského vojska“, v jejímž čele stál ataman P. N. Krasnov, jež spoléhal na německou podporu. Krasnov zformoval značnou část armády (početní stav činil k září 65 tisíc vojáků). Od července do října toho roku podnikl s touto armádou dva neúspěšné útoky na Carycin. Porážkou Německa v 1. světové válce vzrůstala neochota kozáků bojovat proti celému Rusku, čímž byl předurčen úpadek Krasnovovy vlády.

(Возникновение донского казачества. *Русский портал*. [online]. [cit. 2015-02-21].

Dostupné z: <http://www.opoccuu.com/120511.htm>)

Počátkem roku 1919 zaútočila Rudá armáda úspěšně na Don. Touto úspěšnou akcí odstartoval rozpad bílých kozáckých vojsk. 10. ledna 1919 spadala Donská armáda pod velení generála A. I. Děnikina, vedením byl pověřen generál V. I. Sidorin. Oblast Donu byla opět zabrána sovětskými vojsky. Bělogvardějcům se je však téhož roku 1919 podařilo vyhnat a v armádě tak opět započaly antisovětské rebelie. V době Děnikinova tažení na Moskvu zajišťovali donští kozáci pravé křídlo armády dobrovolníků. Značná část kozáků byla úspěšná na obou stranách jak Rudé, tak Bílé armády. První a druhý jízdní kozácký pluk se stal nejúspěšnějším předvojem revolučních kozáků. Oba tyto pluky byly nejvíce bojeschopnými částmi celé Rudé armády. V říjnu roku 1919 byli bílí kozáci pod Voroněží a Kostromou poraženi. V následujícím roce v lednu se sovětským vojskům opět podařilo zmocnit Rostova a Novočerkasska a v březnu získali plně Donskou oblast. V důsledku toho bylo roku 1920 Donské kozácké vojsko oficiálně rozpuštěno. Až 20. dubna 1936 se rozhodl „Centrální výkonný výbor“ SSSR obnovit kozáctvo a povinnost kozákům opět obléci uniformu. Tento prozíravý krok v době Stalinské politiky měl posílit vlastenectví, probudit historické, ruské tradice. Všechny Stalinyovy kroky a způsoby, jak v Rusku udržet směr vývoje a zakrýt projevy velmi silného fašismu znamenaly například i likvidaci staré internacionální gardy, která šíření bolševismu narušovala.

(Tichý Don a kozáci. *Atllanka*. [online]. 20.2.2012 [cit. 2015-02-21]. Dostupné z <http://www.atllanka.net/index.php?text=297>)

V době Velké vlastenecké války byly v Rudé armádě formovány donské kozácké divize, jež byly aktivními účastníky bojů. Slavným se stal především 5. gvardějský kozácký pluk. Relativně velká část kozáků se stála na Hitlerově straně. Bojovalo zde téměř 95 tisíc kozáků, z tohoto počtu bylo celých 40 tisíc donských kozáků. V dubnu 1942 Hitler oficiálně

vytvořil kozácké oddíly, které náležely wehrmachtu. V roce 1943 byla utvořena první kozácká divize, které velel plukovník Von Pannwitz. Byla složena ze sedmi pluků. V září toho roku byla poslána celá divize na ochranu Atlantské obranné linie do Francie, avšak během cesty byla odvolána do Jugoslávie do bojů s partyzány. Zde již působil ruský strážní sbor, ve kterém bojovalo okolo 15 tisíc kozáckých vojáků. V červnu získala Von Pannwitzova divize status sboru a v červenci 1944 již byla uvedena oficiálně mezi jednotky SS. Kozácká vojska byla odzbrojena až 18 dní po oficiálním ukončení války a po tajné dohodě mezi Hitlerem a Stalinem byli všichni deportováni do Rakouského Lince. (Auský: Kozáci, 1999).

V roce 1980 došlo k obrození kozáctva. V Moskvě proběhlo 28. června roku 1990, shromáždění, které mělo za cíl založit svaz kozáků. Účastnilo se ho 263 delegátů. Atamanem nového svazu kozáků se stal potomek jednoho z donských kozáků, Alexandr Martynov. Téhož roku, 17. listopadu byl zahájen sjezd donských kozáků ve městě Rostov na Donu. Atamanem se stal syn Šolochova. Novočerkassk se opět stal centrem nového hnutí kozáků. Populárními byly snahy přeměnit Don na autonomní oblast. O podobné se snažili rovněž ve Volgogradské a Rostovské oblasti v Rusku. Stejná situace je na Ukrajině (oblast Doněcka a Luhanska). V souvislosti s ideou samostatnosti se objevuje snaha osamostatnit donský kozácký lid.

Slavnostní ceremonie, která se týkala znovupohřbívání znesvěcených ostatků kozáckých válečníků proběhla 15. května 1993. Jednalo se o ostatky generála Platova, Orlova-Denisova, Baklavova a Jefremova. Jejich ostatky byly uloženy v Novočerkasském pravoslavném chrámu. Následující den byl slavnostně odhalen památník na počest atamana a zakladatele Novočerkasska – M. I. Platovova. Kozáci opět pozvedli zbraně po roce 1990 a to při konfliktu v Podněstří, kde chránili ruskojazyčné obyvatelstvo. Za tuto vojenskou účast získali 12. června roku 1994 vyznamenání, které jim bylo předáno prezidentem Podněsterské Moldavské republiky Igorem Smirnovem. V roce 1994 bylo na obzoru opět schizma. Objevily se dva Velké kozácké kruhy, jež se neshodly ani v postoji k Čečenské republice, ani k válce v Jugoslávii. Od rozpadu SSSR vznikl nespočet organizací, které se snaží o sjednocení kozáků na Donu. Tyto snahy jsou bohužel neúspěšné.

Tendence uznat kozáky jako národ se v dnešní době ubírají nadějným směrem. Kozáci jsou vedeni snahou o přiznání alespoň částečné autonomie. Od chvíle, kdy byl prezidentem Ruské federace ratifikován zákon č. 154-F3 »O státní službě ruského kozáctva« ze dne 5. 12. 2005, nastal nebývalý rozkvět kozáckých organizací. Vláda se snaží zapojovat kozáky do

dobrovolných policejních sborů a vojenských jednotek právě proto, aby navázala na jejich vojenskou historii a využila jejich schopností. Kozáci se tak v budoucnu mohou zařadit mezi elitní vojenskou složku, tak jako tomu bylo ještě před rozpadem SSSR. V současnosti se ke kozákům hlásí přes 100 000 lidí.

Historie kozáků byla velice trnitá, neustále bojovali s překážkami, které jim paradoxně nepřipravovali jejich nepřátelé, před kterými střežili a chránili hranice své země, Ruska. K jejich protivníkům patřili vládnoucí panovníci, mocnáři a jiné vyšší instance. Věčné, urputné boje v minulosti nesváděli jen s mongolskými Tatary, ale bojovali také za to, na čem jim nejvíce záleželo – za samostatnost a svobodu. Lze konstatovat, že tento boj, přestože v poněkud jiné podobě, svádějí prakticky dodnes. V současné době se projevují určité snahy navrátit kozákům jejich autonomii. Nebývalý rozkvět kozáckých organizací přináší zákon »O státní službě ruského kozáctva« z roku 2005, ratifikovaný prezidentem Ruské federace. V současné době se ke kozákům stále hlásí přes 100 000 lidí, jsou zapojováni do různých dobrovolnických vojenských aktivit, organizují mnohé folklorní festivaly, v nichž má pouhý pozorovatel možnost setkat se s kozáckou tradicí, poslechnout si oduševnělé, hluboké písně, vidět jejich nádherné, zdobené kroje, a také může obdivovat a střetnout se s jejich svobodným duchem.

1.2. Osídlované oblasti a nejstarší vojska

Záporožské vojsko, působící na západě, je považováno za nejstarší kozácké vojsko. Osídlovalo oblast Dněpru, za jeho peřejemi, odtud také vzniká název vojska (peřeje neboli porogi). Kozáci sídlili za nimi, za „porogami“, proto se jim začalo říkat Záporožští. Jejich velkým nepřítelem bylo Polsko, s nímž na konci 16. století bojovali. Carská moc se rozšiřovala a dotkla se i tohoto vojska. Byli nuceni opustit území a přesídlili do údolí řeky Kubáň. Se změnou území se také změnilo jejich pojmenování, formovalo se nové vojsko, Kubánské, které si uchovalo ukrajinský jazyk.

Za nejvýznamnější a největší vojsko, působícím na východě Ruska, je pokládáno Donské kozácké vojsko. Území, které osídlovali, nazývali Donskou republikou. Jako každá republika i tato měla soubor svých zákonů, jimiž se kozáci řídili, k nim patřila například volba atamana. Ve vojsku plnil ataman funkci náčelníka či vůdce. Co se týče Donské republiky, bylo by možné považovat atamana za obdobu současného prezidenta. Zákony a rozdělování moci Donské republiky od nich převzala i ostatní vojska. Jak již bylo zmíněno, jejich působnost a jakákoliv známka autonomnosti byla potlačována různými mocnáři, jejich zákony byly omezovány a zanechána jim byla pouhá samospráva vesnic, které se nazývaly „**stanice**“. Při rozšiřování území bylo daleko ekonomičtější využívat vojska kozáků, která nahrazovala nákladnější státní správu. Kozáci se stěhovali s celými svými rodinami, hospodařili na půdě a starali se o bezpečnost, usazovali se v povodí horního a středního Donu. Díky obrovskému přílivu přistěhovalců mělo donské vojsko v Rusku početní etnickou převahu. Dalším obydlovaným územím bylo povodí řeky Volhy. Historie těchto vojsk není tak rozsáhlá, mohl za to jejich divoký a nezkrotný život, tomu učinil přítrž car Ivan IV. Hrozný, který je přikázal vyhladit. K tomuto činu jej přinutilo dlouhodobé ohrožování cestujících do Astrachaně. Úkolem odstranění kozáků byl pověřen Ivan Marakšin v roce 1577. Zbylí přeživší se usadili na Jaiku, dnešním Uralu.

Třetí nejstarší vojsko bylo kavkazské, jeho původ je pravděpodobně nejobtížněji definovatelný. Je to proto, že v každém údolí Kavkazu žily odlišné kmeny, jejich rozmanitost spočívala v jazyce, kultuře, zákonech i náboženství. V 16. století nakonec byla konstituována pouze dvě vojska kozáků, Horští a Těřští, Obě v letech 1577 sloužila caru Ivanu IV. Až v roce 1860 byla vojska sloučena a přejmenována na Těřské kozácké vojsko. (Auský. Kozáci, 1999)

V Asijské části Ruska bylo prvním kozáckým vojskem Orenburské. Kozáci vždy hospodařili na půdě, kterou osidlovali, rozvíjeli chov dobytka i zemědělství. Orenburská vojska byal však negativně ovlivňována nepříznivými přírodními podmínkami. V roce 1842 byli k vojskům přidruženi Kalmyci. Rozsáhlé rozšíření vojsk zapříčinilo ztrátu původního charakteru kozáků, a tak se vojsko stalo součástí vojenského carského systému. Jen pro představu, 44 stanic, které vojsko obývalo, bylo početně opravdu gigantické, jednalo se přibližně o 650 tisíc osob. Mimořádné bylo nejen početností, ale vynikalo také vysokou gramotností. Na území, které osidlovali, působilo přes 450 škol, včetně vojenských. (Kudrjašova: 1997, 16).

Dalším vojskem, které bylo v roce 1760 ustaveno, bylo vojsko sibiřské. Vedl jej Jermak Timofejevič a právě tato vojska významně přispěla ke kolonizaci Sibiře. Připojením Turkestánu však kozáci ztratili hranice, které chránili. Řešení vzniklého problému bylo nasnadě – byl zapotřebí další přesun.

Kozácká vojska osidlovala dlouhá hraniční pásma, a to ukrajinského Záporoží, odkud se dochovaly zmínky o nejstarších kozáckých vojskách, dále pak dlouhé a široké území podél toku řeky Don. Odtud pochází kozáctvo, jež je z historického hlediska největší a nejvýznamnější. Ke kozáctvu patří rovněž vojska, která osidlovala Kubáň a Těrek, horské hranice Kavkazu a neúrodné hranice Sibiře. Z počátku tedy vojska osidlovala jižní území. Později, s rozsáhlou expanzí, kozáci obsazovali východní území.

1.3 Kozácký oděv

Svéráz kozáckého oděvu se odvíjel od způsobu života jeho nositelů a vyvíjel se po celá staletí. Nejvýraznějším atributem oděvu byla praktičnost, protože kozák trávil mnoho času jízdou na koni, v boji, obděláváním půdy či chovem dobytka. Samostatnost, svébytnost a samostatnost kozáků se odrážela i ve způsobu odívání. Donský kozácký kostým se utvářel mezi 16. -17. stoletím, v té době zahrnoval mnoho prvků různých kultur. Oblečení, zbraně i jiné pokrývky těla patřily různým kmenům a národům, kozáci je získávali v bojích a ve skutečnosti svůj vlastní charakteristický oděv po dlouhou dobu neměli. V kozáckém oblečení byly prvky a části oděvu Turků, Tatarů, Čerkesů a Rusů. Výsledný efekt proto působil zvláštním dojmem, oděv byl velmi pestrý a zdobený, zvláště ženský.

obrázek č. 1

http://voin-rkka.ru/published/publicdata/GBXVOINDC0/attachments/SC/products_pictures/3vw_enl.jpg

Pánské kalhoty nazývané „šarovary“ musely být jednou z nejpohodlnějších součástí kozáckého oděvu, musely být přizpůsobeny aktivitě, místu, kde voják trávil nejvíce svého času a tím bylo sedlo koně. Šarovary byly tedy široké kalhoty, které si zachovaly svůj vzhled od svého počátku až do přelomu 18. – 19. století. Dalším charakteristickým znakem byly pruhy na bocích kalhot (лампасы), které označovaly kozáckou příslušnost. Jednalo se o našité barevné pruhy, podle nichž se odlišovala příslušnost k danému vojsku, například Donští kozáci měli na kalhotách rudé pruhy, Zabajkalští žluté, pro Orenburská vojska byly typické modré pruhy. Pruhy na kalhotách vždy synchronizovaly s barvou pruhů na čepicích. Samotné kalhoty

(шаровары) bývaly dvou odlišných barev. Ve všední dny nosili kalhoty tmavě modré a ve sváteční dny, například na svatbu, oblékali kalhoty rudé. Součástí oděvu byly košile a to dvojího typu. První byla obyčejná, plátěná košile (*рубаша*), tu si zastrkávali do kalhot a druhá, slavnostní (*беумен*) byla šita z hedvábí. Říká se, že kozáci věřili, že po hedvábí kloužou vši a neudrží se v jejich chlupech. Košili - „rubáchu“ šili ze světlého plátna, na límci ji zdobili výšivkou a spodek košile kolem dokola obšívali ozdobným červeným pruhem. Hedvábnou košili nezastrkávali do kalhot, ale převazovali ji vlněným páskem. Druhou košili, tedy „bešmet“ (*беумен*) oblékali přes „rubáchu“, nosili jej ve všední dny i při různých obřadech, na svatbách,

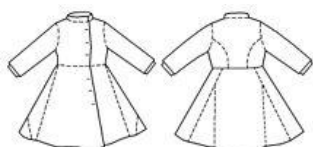

obrázek č. 2

https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQreRif8ILSeek7BICKVn3bVGbRRqHu_ev

ve svátečních dnech. „Bešmet“ byl lehký kabátec, často šitý z hedvábí žluto-oranžové barvy. Pásek, ke kterému se připevňovala šavle, byl různě zdoben.

Nedílnou součástí oděvu, byl tzv. „zipun“ (*зипун*), jde o plátěný, někdy i z velbloudí srsti zhotovený kabátec bez límce, který měl přiléhavé rukávy, byl upnutý v pase, zapínal se na knoflíky nebo se převazoval páskem. Kabát byl dlouhý ke kolenům, od pasu dolů se rozšiřoval. Fakt, že se jednalo o významnou součást kozáckého oděvu, dokazuje rovněž užití lexému *зипун* v různých přirovnáních či slovních spojeních. Například, když se kozáci vypravili na lov divoké zvěře, říkali, že jdou „za zipunami“. Obliba takových kabátů spočívala pravděpodobně v pohodlnosti a to především při jízdě na koni.

obrázek č. 3

Střih pláště tzv. zipunu:

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2d/%D0%97%D0%B8%D0%BF%D1%83%D0%BD.jpg>

Přes „zipun“ si ještě oblékali kaftan - dlouhý plášť pod kolena. Jeho rukávy byly u ramen našasené a široké a od lokte k zápěstí se zužovaly. Kaftany byly vyráběny z nejrůznějších a nejdražších materiálů, např. z brokátu, atlasu, ze sametu nebo jednobarevného hedvábí. Doplnkem kaftanu byl opasek, zdobený zlatem nebo tzv. turecký „kušak“, což byl široký látkový, saténový opasek, za kterým nosili pochvu s dýkou nebo šavlí. Pochva byla rovněž bohatě zdobena stříbrem, zlatem, drahými kameny. Přes kaftan někdy nosívali tzv. „čerkesku“, jedná se o jakousi plátěnou vestičku, jejíž okraje jsou také bohatě zdobené, vyšíváné zlatem.

K osobitému oděvu patřila také obuv – „sapogi“ (*сапоги*) se silně zatočenou špičkou. Boty připomínaly tatarský styl, useň obuvi byla nejčastěji vyráběna z koží nebo telecí kůže a barvila se výraznými barvami, červenou, žlutou nebo zelenou.

Oděv donského kozáka završovala pokrývka hlavy.

Ještě ve 13. stol. nosili Donští kozáci pokrývku hlavy,

kterou nazývali «*клобук со шлыком*». V 16.-18. stol.

byly na Donu velmi populární čepice, nazývané *truchmenky*

/turkmenky/ (*трухменку /туркменку/*). Tyto čepice byly

vzácné, protože astrachán se na Donu nevyráběl. Jednalo se

vlastně bojové rofeje. Později si kozáci kupovali astrachán u

překupníků a zhotovovali z něj *truchmenky* sami. Tyto čepice nosili převážně atamani nebo bohatí kozáci. Odtud pochází rčení: „*Атаман трухменку знѣм*“. Znamenalo to, že pokud sundal kozák s hlavy takovou čepici, chce promluvit před ostatními. Podoba čepice se

obrázek č. 4

https://i.mycdn.me/image?id=838580415422&t=0&plc=WEB&tkn=*gen1T

postupně vyvíjela, v horách (na Kavkaze) se např. pokrývka hlavy v horní části rozšiřovala, říkalo se jim „kabardínky“ nebo „vrání hnízda“ (*кабардинки, вороньи гнезда*), vyznačovaly se plochým dýnkem v horní části. Všeobecně rozšířené byly vysoké kulaté čepice zhotovené z temně modrého nebo červeného sametu, po jejím dolním okraji se pnula kožešina z kuny nebo častěji, ze sobola. Samet byl bohatě zdoben zlatými výšivkami. Byly to původně čerkesské čepice (*uanku*). Jinak se takové čepici také říkalo *paracha (nanaxa)*. Kromě papachy se ještě nosila *furážka (фуражка)*. O tom, že čepice byla důležitou součástí kozáckého oděvu, svědčí fakt, že kozák směl propít nebo ztratit jakoukoli část oděvu kromě čepice, šavle a křížku, který nosil na krku. Pokud se tak stalo, mohl být potrestán nebo vyhnán ze své vesnice (stanice).

V zimě oblékali kozáci silné, hřejivé kožichy, vyráběné ze sobolů nebo lišek, lemované kožešinami, například z bobra nebo také sobola. Běžné všední oblečení se skládalo z neopracovaného plátěného „zipunu“ kavkazského typu, podkasaného opaskem, širokých kalhot „šarovarů“, které zastrkávali do vysokých bot - „sapog“ a čapky z ovčí plsti. K nejoblíbenějším barvám patřily modrá a červená. Stejně barvy jsou typické i pro současný vzhled uniformy.

Svébytný ráz se netýkal pouze oděvu, ale také vzhledu a úpravy vlasů a vousů. Vlasy si vystříhovali na vrchu hlavy do kroužku, tzv. „pod gorošok“. Velice rádi nosili středně dlouhé bradky, vousy měly pro kozáky význam osobní hrdosti. Reformy v oblasti odívání, spojované s působením cara Petra I. se však kozáků nedotkly. Dalo by se to snad vysvětlit tím, že car se snažil neporušit přijaté tradice a kulturu kozáků, jejich svéráz a samostatnost, a tak pro ně neplatil zákaz nošení bradek a nutnost nosit německý plášť. Do určité míry starobylý vzhled oděvu se nezměnil až do 18. století, k této době se vztahuje samostatnost Donského vojska. S ústupem lovu divoké zvěře („pochodov za zipunami“) se měnil materiál, ze kterého šili oděv. Postupně začali nakupovat více látek z Ruska, především bavlnu, plátno, vlnu a len. Převratný zlom nastal za vlády Kateřiny II., která udávala vzhled jejich vojenské uniformy, obdobný tomu, jak ho známe dnes. Pro vojáky to byl oděv nepohodlný, měnily se pouhé detaily, ale celkový vzhled se již tolik nezměnil.

obrázek č. 5
<http://s019.radikal.ru/i607/1203/2e/c260feb5edd1.jpg>

<https://www.livemaster.ru/topic/1106405-istoriya-kostyuma-donskih-kazakov-ot-zipuna-domundira>

Kozačky rovněž nosily kalhoty „šarovary“, v oblasti jižního Donu a na Kavkazu to byly široké kalhoty, naopak ve střední části, na severu Donu a na Jaiku nosily úzké. Přes kalhoty oblékaly plátěnou, zavínovací sukni tzv. „jubku-plachtu“, na horní část těla oblékaly košili, která byla obdobou pánské „rubáchy“ a kaftan. Jako pokrývku hlavy volily buď různé zdobené šátky nebo čepice. Ty se odlišovaly tvarem podle oblasti, ve které kozačky žily. Mohlo jít o rohatou čepici, tzv. „kíčku“ nebo různé turbany, chlupaté kozácké čepice ze sobolí kožešiny apod.

Postupem času se vzhled kozaček z oblasti severního Donu začal výrazně lišit od vzhledu kozaček, které obývaly jižní Don. Tuto skutečnost přikládáme příchodu nových obyvatel, především ukrajinských rolníků. Na severu začaly ženy nosit bílé domácí tkané oblečení bohatě zdobené výšivkami. Oděv vdané ženy se skládal z plátěné košile, bavlněné sukně, tzv. „paňovy“ a zástěry. Košili „rubáchu“ si ženy šily doma samy. Byla to bílá, plátěná košile s rovným límečkem, který se zapínal na měděné knoflíky nebo se převazoval různými stuhami, rukávy byly od ramen úzké a postupně se až k zápěstí rozšiřovaly. Rukávy, límečky a spodní části košil byly bohatě a bez omezení zdobené výšivkami. „Rubáchy“ v pase utahovaly bavlněným, ručně pleteným, rudým páskem. Dívky také nosily „rubáchy“, vdané ženy přes ně oblékaly sarafány, nebo jeho obdoby, tzv. „sukman“ či „kubeljek“.

„Kubeljek“ si lze představit jako dámské šaty z bohatě zdobené plátěné látky, hedvábí, brokátu či taftu (pevný, až tuhý materiál, s kovovým odleskem). K vypasovanému živůtku byla buď přišívána široká nabíraná sukně nebo se k němu připevňovala ozdobnými knoflíky, které byly prošívány zlatou nebo stříbrnou nití. Pas si převazovaly sametovým nebo perlovým opaskem se zlatě vyšitým vzorkem. Nezřídka nosily pod takové šaty ještě tenké nohavice. Ve stanicích jižního Donu jako pokrývku hlavy nosily rohaté čepice „kíčky“, na které byly ještě od spodní části přivázány nitě až po délku ramen a na konci visely říční perly, v oblasti čela byly kovové ozdoby. Další

pokrývkou hlavy byly čepice ze sobolích kožešin nebo kloboučky ze sametu. Ze záznamů dochovaných z 80. let 18. století, týkajících se výroby „kíček“, se lze dozvědět, že se vyráběly z čistě bílého či světle modrého plátna. Látka se překládala do čtyřúhelníku, ten prošívaly pevnou nití a poté „kíčky“ dlouho vařily v mléce, dokud neztvrdly.

obrázek č. 6

Z dámského šatníku donských kozaček (Ilovlja), vlastní zdroj

V zimě nosily proslulé, nesmírně teplé kožichy, které byly dlouhé až k patám, zevnitř byly pokryté hustou kožešinou a zvenku zdobená drahými látkami, okraje kabátu byly lemované a zdobené kožešinou z vyder či ondatr.

Magický význam pro kozačky měla krajka, věřily, že je ochrání před zlými duchy. Byla pro ně na natolik cenná, že když si pořizovaly nové oblečení, tak ze starého krajku odstranily a schovaly si ji nebo ji připevňovaly na nový oděv. Starobylý význam krajky se dnes již vytratil.

Na počátku 20. století se začal objevovat nový styl svátečního oblečení. Týkalo se to především svatebních šatů, které se skládal ze sukně a haleny. Šaty se šily z velice drahých materiálů – brokátu, kašmíru, hedvábí, atlasu atp. V okolí Donu se rozšířily blůzy se stojáčkem. Tyto sváteční šaty se šily převážně z jednobarevné světlé látky.

Určitou zvláštností ženského kozáckého kostýmu byly pokrývky hlavy. Vdané ženy nosily tzv. „pavojnik“ (*новоўнук*), šlo o čepec, který připomínal šátek. Jeho důležitost spočívala v tom, že měl skrývat jednu z nejcennějších ozdob ženy, a tou byly vlasy. Vlasy pod čepcem byly spleteny do dvou copů, nosily se stočené vysoko na hlavě, neměly nikde vyčnívat. Dodržovala se tradice, že vdanou ženu s rozpuštěnými vlasy mohl vidět pouze její muž. Svobodné dívky si rovněž mohly zakrývat hlavu. Musely však mít vlasy spletené pouze do jednoho copu, na konci ozdobeném mašlí. Dalším typem pokrývky hlavy byly tzv. „kolpaky“ (*колпак*), jednalo se o šátek zdobený krajkou. Platilo pravidlo, že vdaná žena by nikdy mezi lidmi neměla vycházet bez pokrývky hlavy. Ženy také nosily tzv. „fajšonku“, jednalo se o černý krajkový šáteček, který překrýval drdůlek vytvořený vzadu na hlavě. „Fajšonka“ v podstatě vhodně zdobila účes kozačky.

Co se týče ozdob, kozácké ženy i dívky nosily především perly. Perly patřily k oblíbeným šperkům a podobně, jako každý kus, každá součást jejich oděvu i ozdoby měly svůj skrytý význam. Život kozaček nebýval snadný, pracovaly na poli, často vykonávaly mužské práce a perly byly určitým symbolem - představovaly slzy svatých. Ženy nosily rovněž různé přívěsky, tzv. „čikiliky“, náramky z kovu, zlata nebo stříbra, také náušnice, opět zdobené perlami, drahými kameny, vyrobené ze zlata či stříbra. Prstýnky měly opět svůj zvláštní význam. Pokud žena nosila prsten na levé ruce, znamenalo to, že je to dívka nezadaná, připravená na vdávání. Ovšem dívka s prstenem na pravé ruce už oznamovala, že je

zasnoubená, že je před svatbou. Pokud žena nosila dva zlaté prsteny na levé ruce, byla vdova, na prstu kromě svého prstenu nosila prsten zesnulého manžela.

(Dostupné na: <http://www.balto-slavica.com/forum/index.php%3Fshowtopic=14287>)

obrázek č. 7

Kozáci a den města (Volgograd – 2011, vlastní zdroj)

Slovo kozák se zpravidla asociuje s představou muže se šavlí a širokými kalhotami, zastrčenými do vysokých bot, známá je jeho vysoká chlupatá čepice. Pro každé vojsko, každou kozáckou stanici a také pro každý rod existoval osobitý styl odívání. Jinak tomu nebylo ani u žen kozáků – kozaček. V kozáckém kostýmu se odrážel význam celého rodu, jejich postavení, rodinný stav, dokonce i počet dětí v rodině. Pro kozáky nešlo pouze o oblečení, každý kus oděvu měl nějaký skrytý význam či magický účel. Skrytý a tajemný význam, vyjadřující např. rodinný stav či magický smysl, chápal pouze kozák. Prsteny, krajky, pokrývky hlavy, to vše mělo svůj řád a svůj význam nejen materiální, ale veškeré atributy oděvu představovaly i vysokou duchovní hodnotu.

1.4 Kozácké tradice a obřady

Správný kozák musí znát zvyklosti a tradice svého národa. Kozák, který by tyto obyčeje nedodržoval, by se snad nemohl ani pokládat za kozáka. Bohužel, tendence carské moci kozácká vojska destabilizovat a snaha okrást tento svobodomyšlný lid o jejich nezávislost, někdy zapříčinila deformaci některých jejich tradic a jejich původní význam se překroutil a zkomolil. Přestože ke svým nepřátelům byli kozáci vždy nelítostní a nemilosrdní, ve svém jádru a mezi sebou to byli lidé laskavý, dobromyslní, vtipní a zábavní a štědrost a pohostinnost byla samozřejmostí. Z druhé strany, je nutno si uvědomit, že tito lidé neustále hleděli smrti do očí, proto to byli lidé hlubokomyslní s poetickým duchem, smýšlející o strastech života, mlčenliví a nedostupní, v jejichž tvářích byl vidět smutek a prožitá utrpení. Kozáci jsou a vždy byli velice pobožnými lidmi, většinou se jednalo o pravoslavnou víru. Dodržovali všechny tradice, které tato víra ukládá – chození do kostela, pusty, očisty duše od hříchů skrze pokání, modlili se k jednomu bohu a to k Ježíši Kristu, pouhý rozdíl byl v tom, že konec svých modliteb doplňovali větou, jestli někdo něco může, to oni nesmějí, protože jsou kozáci.

Mezi kozáky, neobvykle přísně dodržovali tradice, zvyky a obyčeje, které se týkaly každodenního existenčního fungování každé kozácké rodiny. Kozák, který nedodržoval zvyklosti, byl celou rodinou, dokonce celou stanicí odsouzen k vězení, tak moc si ctili své tradice a můžeme-li říci etických pravidel. Obyčejů bylo hodně, hodně se jich změnilo či úplně vymizely a jiné se naopak objevily, zůstaly pouze ty, které odrážejí typické atributy kozácké povahy.

Úcta rodičů, kmotra i kmotry nebyla tak tradicí, jako spíše morálním hlediskem mezi kozáky, samozřejmostí postarat se o syna či dceru. Tento řekněme dluh dcery, syna vůči dobré péči, byl rodičům splacen po jejich smrti, potomci jim museli nechat do 40 dnů od jejich odchodu na druhý břeh, vystrojit hostinu. Kmotra pomáhala rodičům připravit dívku-kozačku k budoucímu životu po boku svého muže, učila ji být dobrou hospodyňkou, vyšívat, spořivostí a těžké práci. Kmotr si při výchově chlapce-kozáka kladl na srdce, vychovat z něj dobrého, silného muže a kvalitního bojovníka. Můžeme tedy říci, že tento požadavek kladený na kmotra byl daleko větší, zodpovědnější, než požadavek kladený na samotného otce. Nelze však roli rodičů zlehčovat, jejich autorita v rodině byla nepopiratelná. Děti se na ně obracely s životně důležitými otázkami. Bez jejich požehnání nešli pracovat, bez jejich předchozí rady nečinily vážná rozhodnutí, tyto zažité zvyky drží mezi kozáky dodnes. Otec bez matky nikdy

o ničem sám nerozhodoval, vždy museli být přítomni oba rodiče. Opak by byl hřích. Vzájemná podpora, toto silné pouto také dokazuje fakt, že rozvody mezi kozáky byly opravdu ojedinělou záležitostí. Děti se na své rodiče obracely velice zdvořile – vykaly jim. Nesmírně si jich vážily a chovaly se k nim zdrženlivě a uvážlivě, takto se chovali potomci nejen ke svým rodičům, ale i prarodičům či starým lidem. Staršínové byli odrazem způsobu života kozácké rodiny a přirozené potřeby každodenního života, byli těmi, co rodinu spojují, tmelem mezi rodinou a příbuznými, pomáhali tvořit charakter rodiny, kterého bylo v podmínkách kozáckého žití zapotřebí.

obrázek č. 8

Kozácká světnice (Stanice Ilovlja) - vlastní zdroj

Úcta ke starým lidem je jedním z hlavních kozáckých zvyků. Tímto chováním prokazují uznání tomu, co si již prožili, dlouhá léta, která strávili na světě a jakou bolest a trápení zde museli prožít, když byli kozáci v útlaku, když překonávali těžké nemoci, uznání za to, že se jim nad všemi těmito překážkami života podařilo vítězit. Uznání a pocta k člověku staršímu zavazuje mladšího člověka k několika zvykům, především projevit ochotu a pomoci, když je to potřeba, když vejde starý člověk, všichni by ho měli přivítat tím, že se postaví, kozáci, kteří jsou ve vojenské uniformě, projeví gesto, přiložení ruky k čepici a ti co v uniformě nejsou, si čepici sundají z hlavy. V přítomnosti staršího se nedovoluje kouřit, nevhodně se chovat, projevovat, vstoupit bez dovolení. Za velice nezdvorné se považovalo i předběhnutí starce, správné řešení bylo, se starce dovolit, zda-li můžete projít, s tím souvisí i setkání na cestě, mladší byl nucen staršímu z cesty ustoupit. Nepřístojným se také jevilo vstoupit starci do řeči, byla vyžadována povinnost vydržet a sečkat, až se stařec vyjádří, v žádném případě jej netrpělivě nepřeskakovat a nepopohánět. Pokud došlo ke konfliktu, obraceli se na starce s prosbou rozřešení a toto rozřešení se muselo rychle naplnit. Názor staršího a zdát mu úctu, bylo pro kozáky jakousi niterní potřebou.

Nesmírnou úctu také kozáci projevovali svým hostům, považovali je za Boží posly. Nejvíce si vážili neznámých hostů z dalekých koutů světa, kteří potřebovali azyl a odpočinek na svých cestách. Pokud tak kozák na cizího hosta nepohlížel, zasloužil si opovržení. Po dobu třech dní a třech nocí kozákům nepřislušelo vypyávat se hosta, odkud pochází a co ho přivádí

na cesty. Mezi kozáky panovalo pravidlo, když se vydali na cesty, nebrali si jídlo pro sebe, ani pro svého koně, v daleké vesnici nebo stanici u něj totiž byl jistě nějaký příbuzný, který jeho i koně nakrmí a poskytne mu nocleh. Tento zvyk u kozáku bez větších změn přetrval dodnes. Například v roce 1991, když cestovalo 18 kozáků do Azova, zastavili se ve stanici „Okťjábrskaja“, zde byli pohoštěni a nebyli puštěni, dokud nebyli sytí a neslíbili, že se při zpáteční cestě opět zastaví a budou vyprávět o své návštěvě v Azově. Tak jak byli nesmírně pohostinní, stejně vynikali eobyčejnou čestností. Poctivost se projevovala například v tom, jestliže jste nechali na ulici jakýkoliv finanční obnos a odešli jste, nestalo by se, že by jej někdo odcizil. Nakrmit a pohostit každého svým vínem, znamenalo pro kozáka něco jako splácení božího dluhu.

Nanejvýš uctivý byl taktéž jejich vztah k ženám – matkám, sestrám, dcerám, vlastním ženám, babičkám. Podle počestnosti a chování ženy se měřilo dobré chování muže. V rodinném soužití mezi mužem a ženou panovalo křesťanské učení, to znamená: muž tady není pro ženu, ale žena je zde pro muže. Podle toho se také muž v rodině choval, nezasahoval ženě do jejích domácích prací a stejně tomu bylo i naopak, stejná pravidla ctily žena. Pokud by se muž vměšoval do ženské práce (vařil by, uklízel), bylo by to považováno za obrovskou hanbu. Povinností kozáka bylo ženy si vážit a ochraňovat ji. Ctily pravidlo, že žena je budoucností národa. Pokud se někdo k ženě choval hrubě, mohl za to zaplatit i svým životem. Tradice nepovolovala, aby žena vystupovala na shromážděních, pokud měla osobní dotaz či prosbu, poprosila svého otce, bratra, kmotra nebo samotného atamana a její žádost byla vyslovena jimi. V kozácké společnosti se ženy kozačky těšily takové poctě, že chod domácnosti prakticky vedla samy. Kozák trávil většinu času v boji, na cestách, na vojenských pochodech a jeho pobyt ve stanici s rodinou byl skutečně krátkodobý, avšak v rodině platil vždy za její hlavu, on zabezpečoval rodinu nejen materiálně, ale i mentálně.

Pohřby v kozáckých rodinách měly také svá pravidla a tradice. Jestliže zemřela mladá dívka, na hřbitov její tělo nesly dívky v jejím věku, ne dospělé ženy a tím spíše už vůbec ne muži. Nebožtíka nesli na hřbitov na nosítkách a jeho hrob překryli černým závojem. Naopak, pokud se jednalo o nebožku, její hrob byl pokryt závojem bílým.

Výjimečný vztah, který je spojen též s mnoha zvyky, je vtať kůň – kozák. Pravidlem bylo, že kozák si nebral do boje kobylu, ale koně. Sedláni a příprava koně do boje byla zpravidla činností žen, někdy sester a ojedinele matek kozáků, když se z boje vrátili. Následná péče opět byla na ženě, to znamená jeho odsedláni, čištění a zavedení do stáje ke žlabu se

žrádlem a vodou. Kult koně byl kozákem povyšován nad mnohé tradice a zvyky. Kůň a kozák, tyto dva neodmyslitelně patří k sobě. Před odjezdem kozáka do bitvy se jeho žena klaněla až k zemi, k nohám jeho koně, aby svého jezdce uchránil a poté se šla poklonit jeho rodičům, aby četli modlitby, které měli kozáka ochraňovat a spasit. To samé se opakovalo i při jejich návratu z boje do vesnice. Při pohřebním procesí šel za rakví nebožtíka jeho kůň vystrojený do smuteční černé čabraky a k jeho sedlu byla připevněna šavle zesnulého, až za koněm šla rodina a blízcí.

Další obyčej mezi kozáky se týkala jejich dýk. Považovali za nesmírnou hanbu a opovržení pokud si kozák šel dýku zakoupit sám. Dýka se totiž podle zvyku předávala prostřednictvím dědictví nebo v podobě dárku.

Kozáci si nesmírně vážili rodinného života a ctili manželství.

Pouze častá vojenská tažení je nutila být svobodnými.

Nemravné a nevhodně se chovající svobodné kozáky mezi

sebou netrpěli a byli schopni takového jedince odsoudit

k smrti. Narozeného chlapce svobodní kozáci opěvovali a

hýčkali jej a teprve, když chlapec prorazil první zub,

nedokázali skrývat své nadšení a chodili se na nějeustále

dívat. Věřili, že když se narodí kozák, do

vojenského výcviku a s první bitvou nastupuje již určitým názorem na svět. Novorozenci všichni nosili do kolébky kulky, střelný prach, luk, šípy. Všichni toto se věšelo do pokoje, ve kterém spala matka s novorozencem dítětem. Po čtyřiceti dnech od narození a po očištění modlitbami matky se domů vrátil otec, který svého syna vzal a posadil ho na koně, poté ho přinesl zpět matce domů a poblahopřál mu k tomu, že se stal kozákem. Tento rituál se opakoval s prořezáním prvních zoubků, tentokrát ho na koni dovezli až do kostela. Mladí chlapci si rádi hráli na vojáky, vymýšleli různé bojové strategie, zabývali se lukostřelbou. Tříleté děti již obyčejně jezdily na koních a v pěti letech už cválaly stepí. (Dostupné na: <https://www.yuga.ru/articles/society/4345.html>)

obrázek č. 9
Stanice Ilovlja – zátiší se samovarem a zdobeným chlebem (vlastní zdroj)

Dalším významným obřadem, který je opředen rozmanitým spektrem zvyků, obyčejů a tradic, je svatba. Její průběh je velice složitý, rituály probíhaly před svatbou, během ní i po ní. Tato fakta jsou však v dnešní době stěží doložitelná, neboť se nedochovalo mnoho zdrojů. Do poloviny 19. století byl výběr nevěsty na rodičích ženicha. Panovala představa, že nevěsta by měla být hospodyňkou a pořádnou ženou. Mladé dívky pozorovali u jejích rodičů. Podle

toho, jak oni sami hospodařili, soudili, že takovou bude i dívka. Od druhé poloviny 19. století už byl výběr nevěsty zcela na ženichovi. Svatby probíhaly zpravidla na jaře nebo v zimě po sklizni nebo po ukončení nezbytných hospodářských prací. Tak tomu bylo v podstatě u většiny lidí, zabývajících se zemědělstvím.

Svatbě přecházelo několik tradic. Jako první probíhaly námluvy, rusky „svatovstvo“ (сватовство). (Dostupné na: <http://xn----7sbaaa3dmjdj3adek5qf.xn--p1ai/istoriya-i-tradicii/23-kazachi-svadebnye-tradicii.html>)

Kozáci vždy ctili a dodržovali své zvyky. V bojích se projevovali jako nelítostní a krutí proti těm, kteří sužovali chudé rolníky, ubližovali ženám a dětem. Mstili se za nelidské chování, útisk nebohých lidí. Kozáci byli neúplatní a téměř nikdy by se nedopustili zrady proti svým, raději položili svůj život. Nelze tvrdit, že mezi kozáky byli jen samí čestní lidé, přidávali se k nim i vrazi či násilníci, ale kozácká etiketa, jejich zvyky a tradice jim ukládala za povinnost se od základu změnit.

Charakteristice donského kozáckého dialektu se budeme věnovat ve 3. kapitole této práce.

2. CHODOVÉ - Z HISTORIE A TRADIC

2.1. Chodové a hypotéza o jejich původu

Západ Čech lemovala přirozená hranice hustých, neproniknutelných lesů, plných bažin a mokřadů. Avšak postupem času, v období 10. – 11. století, byl tato místa osídlována a les už nebyl tak neprostupný a nebezpečný pro přicházející cizince. Byla tedy potřeba vybudovat nějaký ochranný systém, proto byly zakládány vesnice, jejichž obyvatelé, Chodové, měli za úkol nově vytvořené hranice hlídat. Mělo se tím zamezit usazování kolonistů z Bavorska, chránit les před nepovolenou těžbou dřeva a pečovat o něj. V období válek byli Chodové vázáni vojenskou povinností. Důležité bylo, aby v období bojů nedocházelo k posunutí hranic.

Vznik chodských vesnic je datován obdobím 12. Století. Lze tak usuzovat podle názvů některých vesnic. Existuje však domněnka, že Stráž u Domažlic vznikla již v době raného feudalismu. Chodské obce byly zakládány na poměrně rozsáhlém území Čech, jedná se o Domažlicko, Tachovsko, dále Přimdecko a celé pohoří Českého lesa. Od 19. století se už mluví pouze o Domažlických Chodech následkem poněmčení Chodů z Tachovska a okolí Přimdy. Na Domažlicku je doložena existence 11 chodských obcí a to – Pocínovice, Draženov, Chodov, Mrákov, Stráž, Tlumačov, Chodská Lhota, Klíčov, Postřekov, Klenčí a Újezd.

Pro Českou zemi měli Chodové obzvláště vojenský význam a jejich odměnou byly různé výsady a stejná práva jako pro Domažlice, mezi něž patřilo právo soudní. Od ostatních je dále odlišovala i jistá privilegia, která byla zprvu otázkou pohých zvyků, později i písemně potvrzena českými králi. Prvním privilegiem, které získali v roce 1325 od krále Jana Lucemburského, bylo právo soudu a povolení docházet k soudu do Domažlic. Další královští následníci vždy jejich výsady, která byla ztvrzena předchozími panovníky, potvrdili, či písemně vystavovali privilegia nová a to v případě, že jim jejich zvykové výhody byly vrchností upírány. Dále potom v roce 1342 Karel IV. potvrdil, že nebudou platit více než 24 hřiven roční daň. Mezi další významné lze řadit privilegium z roku 1404, udělené Václavem IV., který zakázal jejich útisk vůči jejich starým privilegiím a právům. Poslední důležité je osvobození od placení cla a mýta na našem území, kromě toho i potvrzení starých privilegií a to Ludvíkem Jagellonským v roce 1523. Celkem měli 24 výsad, z nich se ani jediná nedochovala v originálním znění, jsou však známé z různých opisů. V porovnání

s Tachovskými a Přimdeckými Chody dosahovali Domažličtí Chodové relativně největší svobody. Měli svou vlastní pečet s ornamentem chodského čakanu (dvoustranná sekera), lemovanou hvězdami, svůj vlastní prapor s vyobrazením páru plstěných bot a dokonce pouze oni měli zaručené, že se na jejich území neusadí šlechta. Mnoho dalších výsad měly rovněž pouze Chodky z Domažlicka.

Tato jejich zvláštní vymezení však platila pouze do 16. století, pak nastala již ne tak příznivá doba. Jejich vojenský význam byl ztracen, byla vytvářena profesionální vojska, která začala využívat střelných zbraní. Na svobodu a práva Chodů se začalo pohlížet jako na přežitek, k němuž přispěly i velké změny v hospodářství. Význam ztratilo i jejich původní poslání, pro které byli organizováni. Jednalo se o ochranu a střežení hranic, jejich působení bylo nově písemně ustanoveno. Podle tehdejších nařízení již nebylo zapotřebí hlídat hranice a obnovovat hraniční značky. Nová práva již Chodové nezískali a panovníci uznávali pouze ta, která měli písemně potvrzená. Vždy, když panovník Chody nepotřeboval, dal je do zástavy některému šlechtickému rodu a ten využíval jejich strážní činnost. Dříve se tak také dělo, avšak pouze na velice krátkou dobu. Jakmile panovník zjistil potřebu, vykoupil Chody zpět, pokud zjistil, že jsou jejich práva utiskována, písemně vystavil a potvrdil jejich privilegia, aby je mohli plnit i při zástavním držení. Koncem 15. století byli však Chodové v zástavě téměř nepřetržitě, až se u rodu Lamingenů stali dědičným držením. Později čím dál více vrchnost utlačovala jejich výsady, nepomohla ani jejich obrana u soudů, poněvadž příslušníci soudu byli většinou příbuznými šlechty. Bylo zřejmé, že nigramotní sedláci nemohli a nesměli proti šlechtě zvítězit.

Trvalé neshody Chodů se zástavní vrchností vyústily při povstání proti císaři v roce 1542, jehož se snažili Chodové využít a vyhnat rod Švamberků ze země. Císař povstání porazil a Švamberkové udali Chody za pomoc povstalcům, následkem toho jim byla udělena pokuta a z každé vesnice byl zatčen 1 rychtář a 1 muž.

Švamberkové velice dobře věděli, že jim jejich písemně potvrzená práva upírat nemohou, avšak velice tvrdě začali upírat jejich práva zvyková. Chodové například nesměli budovat nové rybníky či lovit zajíce a ptáky. Toto jednání vyústilo v to, že Chodové v roce 1556 podali ke králi stížnost, která byla postoupena ke komornímu soudu. Zde byl Švamberk shledán nevinný, protože Chodům neupíral nic z toho, co bylo písemně dáno. Švamberkové využili situace a naopak si stěžovali na Chody, jejichž vyslanci byli v Praze kvůli stížnosti vězněni. Výsledek u soudu dal Petru Švamberkovi jasně najevo, že zvyková práva Chodů

prostě neplatí, a tak v důsledku tohoto poznání, začal ještě více vystupovat proti Chodům a jejich svobodě. Chodové byli nuceni kupovat pivo od Petra ze Švamberka; pokud jej kupovali jinde, museli mu za to platit. Bez jeho vědomí nesměli prodávat dobytek, museli provádět soupis vdov a sirot, kteří byli podle jeho vůle rozdávány sousedům k robotě. Tento útlak si nenechali dlouho líbit a využili situace, kdy císař projížděl zemí. Zastavili jeho kočár a předali mu písemnou petici, aby jim pomohl. Císař se ale vylekal a žádal Ferdinanda, aby Chody řádně za toto přepadení potrestal. Chodové rovněž napadali úředníky Švamberků, toto jednání Petrovi ze Švamberka přišlo vhod, stěžoval si tedy na ně opět u komorního soudu, který proběhl v roce 1559 a opět rozhodl v neprospěch Chodů. Znovu byli vyslaci Chodů zatčeni. Ani tentokrát se nenechali odradit a dále se tajně scházeli a vymýšleli, jak své staré zvyky ubránit. Jejich odpor měl být potlačen roku 1560, kdy císař poslal psaní, ve kterém jim doporučoval klid a poslušnost, při nedodržení povolil Petru ze Švamberka potrestat je za jejich dokonce i smrtí. Chodové se nevzdali a opět si stěžovali, císaře to již znepokojilo. Tuto stížnost již nepostoupil k soudu a pod pohrůzkou tvrdého trestu Chodům nařídil poslušnost a poddanost zástavní vrchnosti. Žádal je, aby skoncovali s neustálými neopodstatněnými stížnostmi. Chodové si uvědomili, že touto cestou nic nezískají, proto je napadlo, že vykoupí se zástavy sami sebe. V roce 1562 předala Česká komora návrh císaři a doporučení, aby se přiklonil k tomuto vykoupení s prosbou o stanovení sumy, za kterou se mohli vykoupit. Švamberkové se snažili tomuto výkupu jakkoliv zabránit, nakonec se pokusili Chody rozeštvát mezi sebou, což se jim také na určitou dobu podařilo. Když se však mylná informace vyvrátila, všichni Chodové se jednoznačně rozhodli pro svůj výkup. Petr ze Švamberka se však nevzdával sabotáže proti jejich výkupu, nechal sepsat petici, která se přimlouvala za to, aby Chodové zůstali v zástavě. Uvedl, že se chtějí vykoupit jen proto, aby se vyhnuli trestu za neposlušnost. Předpokládal, že se zadluží, protože si na svůj výkup budou muset půjčit. Ve svůj prospěch, který císař viděl v získání 11 vesnic, tuto petici odmítl a trval na jejich výkupu. Výkup Chodů byl nesmírně protahován, mezitím proběhl soud o jejich neposlušnosti a vzdoru a opět prohráli. 13 Chodů proto bylo vězněno a zbytku byla nařízena poslušnost s pohrůzkou tvrdého trestu v případě že neuposlechnou. Ke Švamberkově zklamání ale nebylo ukončeno jednání o výkup, Chodové dokonce získali zástupce ze soudní komory (Chodové byli negramotní, proto potřebovali někoho, kdo by jim pomohl). Švamberkův vliv mezi českými stavy byl však natolik silný, že se jednání výkupu neustále i přes císařovu opakovanou urgenci oddalovalo, dokonce nepomohla ani v roce 1567 jeho přítomnost na jednání. Přes všechny překážky při výkupu se to císaři podařilo a Chodové byli v roce 1570 vykoupeni a císař se sám zaručil za to, že již nikdy nebudou nikomu zastaveni.

Ovšem Chodové požadovali zpět své výsady, mezi které patřilo vření piva, osvobození od cla a mýta, svobodu volby rychtáře, apod. Na oplátku nabídli opět ochranu hranic. S tím císař nesouhlasil, jejich nabídnutá služba již nebyla potřebná a jemu šlo hlavně o to, aby platili tak vysoké daně, jak si přál. Jejich svoboda netrvala dlouho, císař dal Chody do „nájmu“ Domažlicím, přestože to navenek nevypadalo jako zástava, skutečně tomu tak bylo. Zprvu sice Chodové udržovali kladný vztah s domažlickými, kteří jim ponechávali svobodu, dokonce bylo přáním samotných Chodů, aby nebyli zastavováni nikomu jinému než Domažlicím. Císař nakonec rozhodl o zastavení Chodů na dobu 60 let. Po tomto rozhodnutí se postoj Domažlic obrátil a snažili se ze zástavy vytěžit, co nejvíce. Chodové byli samotným císařem i domažlickými nuceni k výkonu robot, což bylo naprosto proti jejich hodnotám. Snažili se je přimět násilím, aby začali spolupracovat, ale ani tak je nedonutili k robotě, a tak jako by se opakovala situace se Švaberskými. Chodové se opět obrátili na císaře se stížností proti útlaku Domažlicemi, čemuž nebylo vyhověno. Naopak jim byla prokázána vina, toho využilo město Domažlice a rovnou ustavilo, co smějí a co ne. Byla omezena jejich práva (právo myslivosti), zakázali jim kácet stromy v královských lesech pro přivýdělek, avšak sami pro sebe směli, ale museli město za poplatek požádat. V roce 1594 došlo opět ke stížnostem, ale znovu bylo vše vyvráceno.

Po tomto sporu nastalo období relativního klidu, Chodové se stále měli mnohem lépe než ostatní poddaní. Další spor nastal v roce 1605, kdy chtěli domažličtí přinutit Chody skoncovat s řemesly, aby byli nuceni využívat řemeslnických prací v Domažlicích. Tento spor se opět táhl několik let a znovu bylo rozhodnuto v neprospěch Chodů. Po smrti císaře Rudolfa II. obešli Chodové město a neváhali žádat nového císaře Matyáše 12. 3. 1612 o potvrzení privilegií. Domažličtí se tuto lest snažili napadnout, avšak tentokrát císař rozhodl ve prospěch Chodů. Když došlo v roce 1618 k povstání proti císaři, ve kterém stálo i město Domažlice, raději než aby bojovali Chodové po jejich boku, rozprchli se do lesa, dokonce byli viděni o po boku císaře. Když bylo povstání potlačeno a zjistilo se, že proti císaři stály i Domažlice, byli jim odebráni Chodové ze zástavy. Přestože nestáli v povstání proti císaři, dostali se do zástavy a to Wolfu Vilému z Lamingenu, který císaři lhal a očernil Chody, že stáli při povstání po boku Domažlic. Udělal to s cílem získat je do své zástavy. Když se Chodové o jeho lsti dozvěděli, okamžitě se odvolávali, poslali žádost, ve které vysvětlovali, že se v období povstání skrývali v lesích a prosili, aby jim byla vrácena jejich privilegia a zůstali ponecháni komoře. Bohužel Lamingenuv vliv byl příliš velký a jejich prosbě nebyla vyslyšena.

Lstivost Lamingena neměla mezí. Když zabral 11 chodských vesnic, snažil se navíc zabrat i jiné obce, na které neměl právo, předpokládal totiž, že se Domažlice neodvážjí ozvat, když byli v nemilosti císaře. To se však nestalo. Bylo mu nařízeno ponechat si pouze 11 vsí, ostatní vrátit městu Domažlice.

O Chody se vzbudil velký zájem, o zástavu se začali zajímat i hrabě Maxmilian a císařský plukovník Kratz. Císař nevěděl, komu má zástavu přidělit, a tak o pomoc požádal českou komoru a místodržícího Lichnštejna. Chodové zjistili, že pokud by se dostali do zástavy Lamingena, bylo by s nimi zacházeno hůř, než kdy před tím, a tak vzali iniciativu do svých rukou a nabídli, že se opět sami vykoupí ku prospěchu české komory. Císař se znovu obrátil na Lichnštejna, který souhlasí, aby byli Chodové připojeni zpět k Domažlicím a také byl proti jejich dědičnému prodeji. Lamingen se znovu projevil jako chytrý soupeř a nabídl císaři, který byl ve finanční tísní, nemalý finanční obnos. Císař jako vděk poslal Lamingenovi půl částky zpět a požadoval, aby to bral jako náhradu za to, že se vzdá požadavku na zástavu Chodů. Suma se na cestě k němu záhadně ztratila, můžeme se pouze domnívat, zda-li zásluhou Lamingena nebo ne. Toho všeho využil o několik let později, a tak když chtěli Domažlice vykoupit Chody do své zástavy, požadoval Lamingen na jejich vyplacení horentní sumu, kterou si sami Chodové, dokonce ani město Domažlice, nemohli dovolit. Proto Lamingen získal Chody do své správy, a to na dobu deseti let.

Chodové se prozíravě obávali, že po uplynutí desetiletého období je Lamingen od císaře zcela koupí. Na úkor toho byla jejich následující snaha jasná – žádali císaře, aby jim vrátil jejich privilegia, kde stálo, že nesmějí být nikomu prodáni. Lamingen se snažil podrobit si Chody, s čímž kategoricky nesouhlasili a tak došlo ke vzpouře. Lamingen toho využil ve svůj prospěch a předložil císaři, aby tak vzpurnému lidu nebyla navracena jejich privilegia, protože by mohli jít ostatním poddaným velice špatným příkladem. V roce 1629 mu císař vyhověl a Chodům svobodu nevrátil, ti se ještě snažili na nastálou situaci opět reagovat stížnostmi, ale císař byl již tak znaven jejich neustálými spory, že je odmítl a pod pohrůžkou smrti jim zakázal, aby si na svou vrchnost stěžovali. Téměř všechna jejich práva byla potlačena, měli zakázáno lovit zvěř, museli odevzdat všechny své zbraně i prapor. Chodové se pochopitelně vzbouřili a znovu začali pořádat tajné schůzky, kde vymýšleli, jak se z tohoto područí vymanit. Zkusili ještě jednou informovat císaře ve Vídni o nepravostech, které na nich byly páchany. K jejich neštěstí se Lamingenovi dostal do rukou dopis, kde byli vyzýváni svými posly z Vídně k odboji. Tento dopis použil proti nim a informoval císaře o jejich

vzpurnosti a neochotě. Z tohoto důvodu císař přikázal Chodům naprostou poslušnost a nucené práce.

Dalším pokusem, jak se vymanit z Lamingenovy moci, bylo hlášení, že nepovoleně kácí les a hospodaří v něm a těží dřevo, aniž by mu to bylo dovoleno. Ku podivu Chodů i domažlických, císař rozhodl naprosto opačně. Věnoval Lamingenovi za zásluhu zámek v Domažlicích a k němu náležící věsnice a lesy do dědičného držení. Chody mu taktéž prodal jako dědičné poddané, kterým bylo nakázáno sloužit svému pánovi jako ostatní poddaní, bez ohledu na to, co se psalo v jejich privilegích. Lamingen Chody srozumněl s těmito novými právy a nařídil jim absolutní poslušnost vůči vrchnosti. Ti opět projevíli odpor a nechali se slyšet, že je přinutí pouze vojenská síla, a tak Lamingen neotálel a požádal, aby vzpurné Chody zkrotilo vojsko. Císař byl v celé věci daleko smířlivější a tak na Chodsko vyslal komisaře, aby projednali s Chody celou situaci a v klidu jim vysvětlili povinnost poslušnosti. Chodové nakonec, ač neradi, uposlechli a stali se Lamingenovými dědičnými poddanými.

V roce 1635 Wolf Vilém z Lamingen zemřel a Chodové byli dědičně předáni jeho ženě a posléze dětům. Z dob po jeho smrti neexistují žádné zmínky o tom, že by Chodové znovu projevovali svůj odpor proti vrchnosti. Lze se domnívat, že za relativní klid mohlo i období třicetileté války, kdy si Chodové uvědomovali, že císař musí řešit závažnější věci, než je situace poddaných. Je pravděpodobné, že Lamingenova žena Barbora nebyla tak krutá, jako on sám. V roce 1642 vzdali Chodové, synovi Lamingena přísahu o poddanosti. Avšak s novou správou statků, Melchiorem z Aschenbachu, se rozpoutalo znovu období nepokojů. Po řadě nepokojů, a nelidských praktikách tohoto správce, byl nucen Lamingen mladší Aschenbacha ihned propustit, a tak Chodové po několika dlouhých letech utrpení nad tímto hrubým správcem zvítězili.

Vliv Lamingenů se nesčetněkrát znovu projevil. V několika pokusech Chodů, objasnit císaři svou neúprosnou situaci, nikdy neuspěli. Roku 1688 se situace znovu vyhrotila. Za Chody vystupuje Jan Sladký Kozina a prohlašuje, že jim císař osobně vyslovil podporu a slíbil veškerou svobodu a ponechání privilegií. Lamingen požadoval, aby byla chodská zpupnost vojensky potlačena. Vzhledem k tomu, že vojsko bylo málo početné, navrhl místodržící znovu smířčí cestu, ale Lamingen prostřednictvím hejtmanů požadoval potlačení vzpoury. Do Vídně odjeli 4 vyslanci za Chody, mezi nimiž byl i Jan Sladký Kozina, vyhledali advokáta, který jim doporučil, ať se vzdají a vrchnosti se podrobí, protože nemají šanci. Napsal císaři omluvný dopis za Chody, dokonce se pod něj dva z vyslanců podepsali,

avšak Kozina striktně nesouhlasil. Omluvný dopis císaře pozitivně naladil a rozhodl se Chodům vše odpustit, když se poddají robotě. Na Chodsku tomuto rozhodnutí nemohli uvěřit a robotu odmítli. Díky tomu se císař rozhodl proti Chodům zakročit již razantně, před jejich zraky nařídil zničit privilegia a pokud i tehdy odmítnou poslušnost, byl rozhodnutý na ně vyslat vojsko. 16. 6. 1693 byla před zraky Chodských vyslanců rozstřížena jejich privilegia, poté třem z nich byl udělen rozkaz vrátit se okamžitě na Chodsko a všechny o té události informovat a přimět je k úplné poslušnosti a poddanosti. Ostatní vyslanci museli zůstat v Praze. Nakonec za pomoci vojsk donutili Chody se vzdát a přislíbit poslušnost. Zbývalo podrobit ještě dvě vesnice Lhotu a Pocínovice, právě tam při potlačení vzpoury zemřel při neviném výstřelu sedlák, díky této události se ostatní vzdali.

Ve všech obcích největší odpor kladly ženy, křičely a povzbuzovaly své muže ke vzpouře a nutily je, aby se nevzdávali. Po potlačení odporu bylo několik žen pro výstrahu tvrdě zbičováno. Ostatní sedláci přislíbili svou poslušnost.

Z pěti vyslanců, kteří byli prozatím vězněni v Praze, tři vyznali poslušnost, ale Kozina a Syka nikoliv. Bylo nutné potrestat odpovědné osoby za vzpouru, tři vyslance propustili a Kozinovi se Sykou uložili rok nucených prací. Proti trestu, který jim byl uložen, se tvrdě ohradil Maxmilián Lamingen a výsledný verdikt zněl úplně jinak – Jan Selner, Kryštof Hrubý a Jan Sladký Kozina byli odsouzeni k trestu smrti. 24. listopadu 1695 byli svoláni všichni Chodové a byl jim přednesen rozsudek, všem byl udělen tzv. císařský reverz, Jan Sladký Kozina byl však označen za největšího rebelanta a 28. listopadu 1695 byl v Plzni oběšen. Jeho popravu se muselo účastnit 66 Chodů i se svými malými syny, aby si jej vzali za příklad a nastavili se proti vrchnosti. Necelý rok po Kozinově popravě 2. 11. 1696, zemřel i Lamingen. Díky této časové podobnosti, později vznikla známá legenda o božím soudu. Avšak o této větě nejsou nikde v záznamech z popravky zmínky. První informace pochází až z roku 1799.

Chodové zde byli proto, aby chránili své území před bavorskými kolonizátory nebo v jiných bojích. Svědomitě střežili naše hranice. Na oplátku chtěli jen svou vlastní svobodu a privilegia, která se týkala například volného lovu zajíců nebo výroby vlastního piva. Bohužel byli trnem v oku vrchnosti, která jejich výsady nehodlala respektovat, a tak je jejich historie plná odporu a vzpour proti vrchnosti. Když měli na dosah svobodu a spravedlnost, téměř vždy byl jejich nárok na práva a svobodu zamítnut. Tento hrdý lid zažíval po celá desetiletí nespravedlnost, útisk a násil. Přesto to se Chodové i po nesčetných prohrách nevzdávali a dál bojovali za svá práva.

Příkladem byl Jan Sladký Kozina, který se nehodlal podrobit a vyznat poslušnost vrchnosti ani, když se okolo jeho krku obtáčela oprátka.

2.2. Historické privilegované vsi a jejich lidová architektura

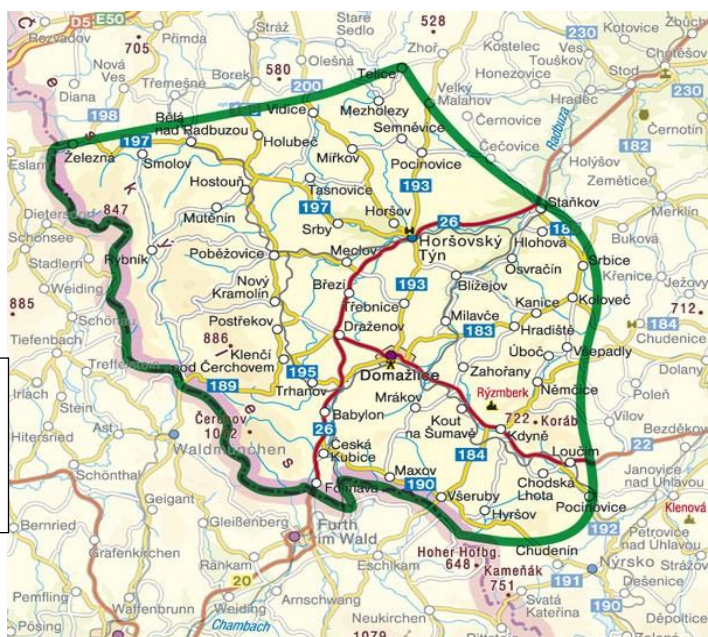
Na západě Čech, v období mezi 10. – 11. století vznikaly vesnice, jejichž obyvatelé byli pověřeni stráží hranic na západě Čech. Jejich název - „Chodové“, byl spojen s jejich posláním - chozením. Měli obcházet hranici, která byla pomyslně vedena prostředkem hustého, neproniknutelného lesa plných bažin a mokřadů. Později s rostoucí kolonizací bylo nutné hranice upřesnit a vyznačit, sloužila k tomu určitá znamení, například vytesané křížky do kůry stromů, nebo vytváření kupek z kamenů, vykopané zákopy apod. Povinností Chodů bylo chodit po lese a kontrolovat hranice, aby je nikdo neposouval, neporušoval. Střežili, aby bavorští kolonizátoři netěžili dřevo na českém území. Jejich úkolem bylo provázet obchodníky a cestující těmito nebezpečnými lesy do nejbližší celní stanice. Pokud byla na obzoru vojenská hrozba, bylo jejich úkolem vytvářet zátarasy a zneprístupňovat stezky nepřátelům. Chodové tedy měli funkci kontrolní, bezpečnostní, ale i vojenskou. Vlivem německé kolonizace si svou českou národnost udrželi pouze Domažličtí Chodové, kteří střežili stezky z Řezna k Plzni a druhou stezku vedoucí k Praze.

Na Domažlicku je doložena existence 11 chodských obcí a to – Pocínovice, Draženov, Chodov, Mrákov, Stráž, Tlumačov, Chodská Lhota, Klíčov, Postřekov, Klenčí a Újezd. V těchto 11 vesnicích k 16. století žilo přibližně kolem okolo 300 chodských rodin. Stráže byly vybaveny puškami a dvoustrannými sekerami na dlouhých násadách, tzv. čakany, obvykle obcházeli hranice se svým čtyřnohým silným hlídacím psem. Za tuto službu Českým zemí hojně využívali dary lesa, mohli lovit zvěř, těžili zde dřevo, ze kterého vyráběli zbraně a nářadí. Za toto užívání však museli městu Domažlice platit, ovšem pouze malou sumu (24 hřiven stříbra ročně), či v naturálních dávkách.

Jak je bylo zmíněno výše, Chodové získali od roku 1325 až do počátku 17. století 24 privilegií, která jim umožňovala například svobodné stěhování z vesnic do města Domažlice, vykonávání potřebných řemesel, nejvýznamnějším privilegiem byla stejná právní úroveň. Měli svou samosprávu, jakou mělo město Domažlice; každá chodská obec si volila svého konšela, v Pocínovicích byli voleni dva, protože to byla největší obec. Obce měly i svůj vlastní soud a to na chodském hradě v Domažlicích, v jehož čele byl rychtář, kterého volili chodští sedláci, žijící v Domažlicích.

Mezi historické privilegované vsi patřilo 11 obcí: Mrákov, Tlumačov, Pocinovice, Klíčov, Chodská Lhota, Stráž. Ty spadaly do tzv. dolního Chodska a Postřekov, Újezd, Klencí, Chodov, Draženov, patřily do horního Chodska. Zmíňme některá z měst, především ta, ke kterým se váží historicky známá fakta.

obrázek č. 10
<http://www.soukup-david.cz/221-852-thickbox/57-chodsko-domazlicko.jpg>

Draženov

Chodská ves poprvé zmiňovaná v roce 1325 leží 4 km severo-východně od Domažlic. Do dnešní doby se dochovaly zbytky původní lidové architektury, mezi něž patří tzv. rychta, špýchar, ve kterém je umístěno malé muzeum s expozicí keramiky a krojů místního obyvatelstva. Nachází se zde také nejlépe dochovaný chodský statek nebo pamětní deska draženovského rychtáře Kryštofa Hrubého, který měl být spolu s Janem Sladkým Kozinou popraven, avšak on nakonec tomuto trestu unikl, ne v tom pravém slova smyslu. Podlehl totiž těžkému a tvrdému žaláři v neúprosných prostorách podzemního vězení, a tak ze tří odsouzených protagonistů chodského povstání odsoudili pouze Sladkého Kozinu, s odůvodněním, že se jednalo o nejvýraznějšího rebelanta. (Dostupné na: <http://www.vyletnik.cz/mistopisny-rejstrik/zapadni-cechy/chodsko/2828-drazenov/>)

Újezd

Jedná se o nejznámější chodskou obec, která leží 4 km západně od Domažlic. Písemné zmínky o ní jsou rovněž datovány do roku 1325. Její význam můžeme připisovat tomu, že se jedná o rodiště legendárního Jana Sladkého Koziny, který se tu narodil v roce 1652 a v roce 1695 byl popraven v Plzni. V Kozinově dvoře je umístěna Kozinova pamětní síň, v níž se nachází expozice, která připomíná chodské rebelie. Označeny jsou i další statky připomínající aktéry chodského povstání. Lidová architektura je zde zastoupena několika roubenými

chalupami a zděnými špýchary. K dalšímu unikátu patří především roubená chalupa, která náleží k nejstarším roubenkám na celém Chodsku. Většina domů v této vesnici je však již modernizována. (Dostupné na: <http://www.vyletnik.cz/tipy-na-vikendy/zapadni-cechy/chodsko/625-domazlice-a-chodsko/>)

K l e n ě í   p o d   Č e r c h o v e m

Klenčí pod Čerchovem leží na staré zemské stezce spojující Prahu s Řeznem. První písemná zmínka je z roku 1325 v privilegii krále Jana Lucemburského. V roce 1546 zde byla zřízena celní a poštovní stanice. V roce 1690 byla obec povýšena císařem Leopoldem I. na město a byl jí udělen znak. Klenčí pod Čerchovem je rodištěm spisovatelů Jindřicha Šimona Baara a Jana Vrby a hudebníka Jindřicha Jindřicha. Tradičním řemeslem byla výroba keramiky, zpracování dřeva, v minulosti výroba paličkovaných krajků. Obec je přirozeným centrem Horního Chodska, regionu s živým folklorem. Nedotčená příroda a historické události udělali z Klenčí památkovou zónu. Nachází se zde jedna významná stavba, kterou je stará pošta, která dříve sloužila jako celnice a hostinec pro cestující. Spalo zde mnoho významných osobností, mezi jednou z nejvýznamnějších byl i ruský generál Suvorov. (průvodce str. 90-92)

T l u m a ě o v

Leží na okraji bývalého pohraničního hvozdu. Prvně o něm slýcháváme v roce 1325 z popisu nejstaršího chodského privilegia. Při chodské rebelii v r. 1693 se Tlumačovští spojili se sedláky z horního Chodska a uprchli do lesů mezi Tlumačovem a Havlovicemi. Povstání započalo 6. července, ale již 13. července se zástupci chodských vsí mimo Pocinovských a Lhotských podrobili vrchnosti. K nejradikálnějším povstalcům náležel právě tlumačovský Adam Forst, který byl propuštěn až v roce 1698 na přímělu nové vrchnosti vrchnosti. (<http://www.obectlumacov.cz/datazapis/images/kronika/pdf/vyhlasky/k/index.php?zob=historie>)

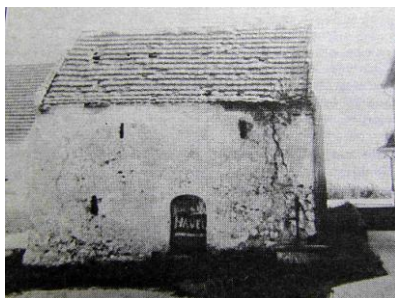
Na některých místech v Chodském kraji se ještě můžeme setkat s pozůstatky staré lidové architektury. K chodské architektuře patří dřevěné roubenky, špýchary neboli sýpky, do kterých se ukládalo obilí, dále pak rychty, které byly sídlem úředníků. V nich se obvykle nacházel hostinec. V současnosti je lexém „rychta“ často používán jako název mnohých restaurací. Tradiční stavby byly většinou budovány svépomocí a z dostupných materiálů. Jak je již výše zmíněno, území Chodů bylo hustě lemováno královskými lesy, proto lze usuzovat,

že to byl jeden z důvodů, proč se na tomto území často stavěly právě dřevěné roubenky a špýchary. Aby se budovy déle zachovaly, býval jejich základ kamenný, nástavby již byly zpravidla roubené.

Špýchary (z německého Speicher, česky též špejchar, špejchárek) nebo také sýpky, byly budovány jako přízemní, zvýšené, jedno- či vícepatrové věže, které byly často opatřeny pavlačí, přístupnou po schodech zevnitř nebo z vnější strany. Do vyšších podlaží se ukládalo lehčí zrna, ve spodní části pak těžší obilí. (Dostupné na: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sýpka>)

Špýchar nebyl součástí domu a to především z důvodu případných požárů. Později byly sýpky připojovány k zadní obytné části nebo tvořily součást průčelí usedlosti. Budova, kde byl špýchar přímo připojen k síni, je označována jako špýcharový dům.

Zpočátku byly sýpky roubené, svislé stěny volně přecházely do valené klenby tak, že se postupně zkracovala délka trámů průčelních stěn. Celá konstrukce byla pokryta 50–80 mm vrstvou hliněné omítky. Obloukovité klenutí stropu bylo později nahrazeno rovnými trámovými nebo povalovými stropy a pevně usazenou střechou. Dřevo nahradily hliněné nepálené či pálené cihly a kámen. V severozápadních Čechách se objevovaly špýchary hrázděné. (Dostupné na: <http://www.obcanskavystavba.cz/2009/07/roubene-klenby-v-lidovem-stavitelstvi/>)

obrázek č. 11
Klenčí pod Čerchovem -
<http://www.turisturaj.cz/obrazek/15631>

obrázek č. 13
Národopisný soubor Postřekov -
<http://www.postrekovo.cz/pct/index-1-3.jpg>

obrázek č. 14
Postřekov http://www.postrekovo.cz/en/documents/pct/p_stary.jpeg

obrázek č. 12
Domažlice - http://www.baroko2015.cz/uws_images/partneri/meksdomazlice.jpg

Chodských privilegovaných vsí bylo celkem 11: Draženov, Klenčí pod Čerchovem, Újezd, Chodská Lhota, Tlumačov, Klíčov, Chodov, Strážov, Pocinovice, Postřekov a Mrákov. Písemné zmínky o nich se v drtivé většině datují do roku 1325 v písemných privilegích, která jim potvrdil Jan Lucemburský. Tyto obce byly útočištěm královských strážců České země - Chodů, kteří procházeli hustými lesy, bránili hranice a pomáhali obchodníkům bezpečně převážet své zboží, díky čemuž získali své pojmenování. Odměnou za to bylo obdělávání půdy, pomoc při mýcení lesů. Své stavby přizpůsobovali přírodním zdrojům. Lidová architektura, ke které patří například dřevěné roubenky, špýchary a rychty, jež se dodneška dochovaly v chodských vsích, jsou svědky dávných dob a pro současníky představují střípky původního života na

Chodsku, tradice a kulturu. Díky nim může dnešní generace získat představu o původních obyvatelích Chodska.

2.3. Chodské obyčeje

Pojmenování Chodsko nese region od konce 19. století, obyvatelé byli nazýváni Buláky (Chody), od 60. let 19. století jej dělíme na horní a dolní. Do dolního Chodska řadíme tyto privilegované vsi: Mrákov, Klíčov, Stráž, Tlumačov, Draženov, Chodská Lhota a Pocinovice. Uvedené obce se poněkud odlišovaly od vsí horního Chodska, ke kterým patří Postřekov, Klenčí pod Čerchovem a Chodov. Dolní Chodsko bylo o něco bohatší zemědělskou oblastí, což se odráželo v pestrosti krojů, ale také v použití dražších surovin při výrobě známých chodských koláčů, dolní Chodové používali při jejich přípravě tvaroh, madle, rozinky, kdežto koláč horních Chodů byl chudší a převládaly zde suroviny jako povidla a mák. V neposlední řadě se také odlišovali slavením svátků: dolní slavili více církevní svátky (pouti a Boží tělo), zatímco horní naopak slavili svátky světské, přetrvávající do dnešní doby (například Masopust).

O zachycení lidové kultury v literatuře se zasloužila např. spisovatelka Božena Němcová, která na Domažlicku strávila 3 roky (1845-1848), dále Karel Jaromír Erben a především nelze opomenout tvorbu regionálních spisovatelů Jindřicha Šimona Baara a Jana Františka Hrušky, díky nimž se o chodských tradicích a zvyklostech dozvídáme. Velice ceněny jsou rovněž místní a rodinné kroniky, zachovávání prvků lidové kultury, významná je výchova dětí v duchu místních kulturních tradic. (Kurcová, 2014: 5)

V následující podkapitole budou stručně zmíněny tradice a oslavy nejvýznamnějších svátků. Pro přehlednost je rozdělíme podle čtyř ročních období.

Zimní období bylo vždy považováno za jedno z nejtěžších období v roce. Panovalo pochmurné počasí, končily zásoby obilí, potraviny, nedostatek tepla a světla neměly dobrý vliv na psychiku obyvatel. Práce se soustřeďovala do domácností a stodol, a právě to bylo příležitostí pro vzájemné návštěvy a konání různých besed, kterým se říkalo hyjty. Zimní období završuje jeden z nejvýznamnějších svátků, jehož počátky nalézáme již ve druhé polovině 13. Století. Jedná se o masopust, který se slavil u všech národů Evropy. Masopustem nejsou označovány pouze dny slavností, ale celé období přechodu mezi zimou a jarem. Pro masopust jsou typické bohaté zabijačky, lidé tak dávali najevo, že již není potřeba šetřit,

protože brzy osejí pole a v létě pak sklídí novou úrodu. Pro chodské zabijačky byly typické plněné žaludky a slepé střevo, tzv. budíky. Během masopustního veselí se konaly svatby. Masopust byl spjat s pohanskými svátky, používané masky měly svůj magický význam, např. maska medvěda byla spojována se symbolem plodnosti. Oslavy končily Popeleční středou, lidé se loučili se zimou pochováním (utopením) slaměného panáka, kterého házeli do rybníka nebo potoka. Svátek se zachoval, obnovuje se tradice masopustních oslav, mezi tradičními maskami se objevují nové masky, jako kominíci, žebráci, cikáni apod. (Kurcová, 2014:34-39).

Období jara je symbolikou plodnosti a růstu, především hospodářského zdaru a osobního štěstí, lidé v tomto období prováděli různé rituální a magické tance a další činnosti, které měly vyvolat intenzivnější svit Slunce, zajistit hospodářský úspěch a podpořit plodnost dobytka. Jarní období začínalo tzv. Popeleční středou a po ní se následujících 6 týdnů držel půst a šetřily se zásoby, nekonaly se žádné zábavy. Půst se uvolňoval až se čtvrtou a pátou nedělí, která se nazývá Smrtná a Květná. Tyto tradice se dodržovaly i na Chodsku. Za symbolické byla považována voda, oheň a zeleň, například chodské dívky omývaly vodou střechy domů, aby zabránily požárům, dokonce ony samy se v ní myly, aby neměly tělo pokryté pihami. Dalšími výraznými tradicemi byly oslavy dnů sv. Filipa a Jakuba, kdy se věřilo, že moc čarodějnic je nejsilnější a lidé proti nim prováděli různá opatření. Na letní slunovrat pak dívky hádaly své milostné osudy a dalším výrazným znakem v jarním období bylo nošení zelených stromečků, tzv. májů před stavení dívek a na návěs. (neobyčeje str. 41). Velmi významnou roli hrála tzv. Smrtná neděle, na Chodsku zvaná **slavnost návratu líta**, kdy děvčata z obcí vynášela Zimu, Smrt, také Mořenu opět ztělesněnou do slaměné postavy, různě zdobenou vyfoukanými vejci, ulitami, ustrojenou různými hadry. Postavu dívky připevnili na smrček a odnesli jí za ves, kde jí odstrojili a vhodili do potoka, zakopali či upálili. Následující neděle se nazývala Květná, na Chodsku jí také říkali „**kjetná**“ nebo „**na kočičky**“. V tyto dny kvetly vrby, chlapi řezali vrbové proutky a nosili je do domácností, kde neměli žádné potomky, ale také svým příbuzným a kmotrům. Přineseným kočičkám byla přisuzována magická moc, věřili, že ochrání dům před blesky a ohněm, dokonce věřili, že pokud spolknou tři posvěcené květy z tohoto proutku, tak se jim vyhne bolest krku, malým dětem z nich vařili léčebné odvary proti nemocem nebo s nimi mlátili dobytek, aby nezlenivěl a rovněž jemu dávali sníst tři poupata. (Kurcová, 2014:43-45).

Léto na Chodsku patřilo pouťovým slavnostem, velmi pompézně oslavovaným. V letních tradicích Chodové napodobovali zábavy, které probíhaly ve městech, například střílení ptáků a závody šlechtické mládeže. Byly pořádány obřady, které měly přivolat déšť; ten měl nejen zavlažit pole, ale měl také silné očišťující panenské účinky. S koncem letního období jsou spojovány žně a práce s nimi spojené, ke kterým se žádné zvyky nevázaly. Letní období se završovalo dožínkami, při kterých oslavovali sklizenou úrodu a děkovali Bohům za to, že jim dopřál bohatou úrodu . (Kurcová, 2014:56).

Podzimní období začínalo posvícením. Během hodování a slavností se vzpomínalo na zemřelé předky a lidé při tom věřili, že duše mrtvých se vrací mezi živé. Na toto období připadají tzv. Dušičky, den, kdy se vzpomínalo na zemřelé. Hospodářský rok byl zakončen svátkem sv. Martina a nastal čas pro tzv. **hyjty**, jak již bylo zmíněno za začátku. Pro toto zimní období jsou typické rovněž přástky či dračky. Dlouhé a chladné zimní večery si Chodové zpříjemňovali společenskými návštěvami, kterých se zúčastňovali i muži. Ženy se zabývaly různými činnostmi, jako bylo draní peří, nebo předení, pletení, háčkování, muži se zase věnovali například pletení košů a košťat, práci se dřevem atp. Účast na těchto návštěvách měla do určité míry kulturologický význam, lidé si vzájemně půjčovali kalendáře a noviny, četlo se z nich, vzpomínalo se na historii Chodů, tancovalo se, vyprávěli si různé pohádky a pověsti (Kurcová, 2014:69-73).

Další událostí, kterou však nelze přiřadit k určitému ročnímu období, ale je doprovázena mnoha zvyky a obyčejí, je **chodská svatba**. Chodové svou lásku, spíše pocity, nesměli dávat na odiv veřejnosti. Samotný obřad se mohl konat až po třech ohláškách neboli „voznamkách“ v kostele. Při prvních se šli snoubenci zapsat na faru, kde se chtěli oddat, při druhých začali zvat svatebčany a při třetích „voznamkách“ byla nutná absence budoucích novomanželů. Věřili totiž, že jen tak se jim narodí zdravé děti nebo že jim nepřestanou snášet slepice. Zasnoubení v mnoha případech neprobíhalo kvůli lásce, ale kvůli ekonomickým či stavovským výhodám. Nevěsta se musela ženichovi rovnat původem i množstvím majetku. Teprve tehdy, když byla podepsána svatební smlouva, bylo možné vybrat datum, což pro Chody nebylo jednoduché. Církev zakazovala sňatky během adventu, v době velikonočního půstu, také v době držení smutku za pozůstalé. Nemohli se brát ani v pátek, ani v neděli, kdy probíhaly mše, vynechat bylo třeba i červen, červenec a srpen, protože bylo mnoho práce na polích. Květen pro konání svateb nedovolovala pranostika, která tvrdí, že „svatba v máji, brzo na máry“. Zbýval tedy čas masopustu a zabijaček, které připadaly na měsíc leden a únor.

Den před svatbou poslala nevěsta po družičce svému nastávajícímu ručně šitou a zdobenou košili a v ní šáteček, naopak ženich své nastávající po družbě posílal střevíčky, podvazky, modlitební knihu a šáteček nebo čepec. Dalším zvykem bylo, že nevěsta pekla tchýni koláč, který se v tehdejší době pekl o rozměrech 2 metrů. I dnes Chodové dodržují tuto tradici Chodové, pouze se změnila velikost koláče, který by měl mít průměr 50 cm. Takový koláč vlastně nahrazoval jinde tradiční svatební dort. V den svatby musely nevěstu družičky „očepit“, vlasy jí zaplétaly do copů a obmotaly jí je kolem hlavy, pak na hlavu nasadily malý věneček a okolo ozdobily tzv. „čepení“, připomínajícím ptačí hnízdo. Významnou osobou ve svatebním obřadu byl dohazovač, jinak se mu také říkalo tlampač (podle slova tlachat), na Chodsku ho zvali plampač. Byl to člověk, domlouval sňatky. (Kurcová, 2013)

Tradičně veselka na Chodsku trvala tři dny, někdy však i týden. První den probíhal samotný obřad, poté hostina, druhý den docházelo k odčepení nevěsty a odevzdání jejímu muži a třetí den si ji ženich odvázel i s věnem do svého domu.

Den před svatbou vily dívky nevěstě rozmarýnové věnečky a rozmarýn vplétaly i do klobouku ženicha a jeho družby, byl symbolem plodnosti. V den svatby se konal průvod, ve kterém si šel ženich pro nevěstu. Než vyšel z domu, poklekl před svou matkou a políbil jí špičky nohou, pak vstal a třikrát ji políbil na tvář a rty a třikrát ji objal. Cestou k nevěstě zpíval průvod písně. Když došli k nevěstě, vyšla její družička se džbánkem piva a dala třikrát napít družbovi. Poté vešli dovnitř, kde bylo připraveno věno nevěsty, které si každý mohl prohlédnout. Poté se konalo ženichovo „vyprošení“ nevěsty a teprve pak se mohli odebrat do kostela k samotnému obřadu. Po obřadu začala hostina, při které se udržoval určitý zvyk. Družba při ní pozvedl mísu s hrachem, upustil ji na zem, přičemž rozkutálený hrách byl symbolem bohatství.

Další den zavítal ženich do domu nevěsty, ale zůstal stát uprostřed místnosti, nevěsta zasedla ke stolu a k ní i její družičky, připily nevěstě na zdraví a zazpívaly jí. Družba potom odtáhl nevěstu i se stolem ke dveřím, aby ji předal ženichovi, ta se rozloučila se svým domovem a mohlo se přejít k odčepení. Na stůl se prostřel bílý ubrus, uprostřed stolu položili talíř, do něhož házeli peněžní dary.

Následoval obřad vykoupení, družba nevěstu vykupoval od droužek pro ženicha, přitom musel uhodnout hádanky nebo vyřešit záhadné úkoly. Teprve po splnění úkolů si mohl ženich svou nevěstu odvést. Vdané ženy sundaly nevěstě čepení, aby jí nasadily nový čepec, a

ta se tak stala mladou ženou. Kolem manžela procházela žena s pannou v ruce, byla to další tradice, která měla novomanžela vyzkoušet, zdali podlehne klamu či ne. Musel se opět, ale tentokrát již naposledy vykoupit.

Třetí den se definitivně nevěsta loučila se svou rodinou a odjížděla do nového domova k ženichovi a jeho rodičům, kde prosila, aby ji přijali mezi sebe. Obvykle svatby začínaly v pondělí, aby se tento třídní rituál stihl, bývalo však zvykem, že po neděli se opět svatební rituály obnovovaly a na řadu přišlo zapíjení rozmarýnových věnečků, tanec a tato veselice pokračovala další tři dny.

obrázek č. 15

Chodská svatba – Chodské slavnosti-
http://www.klenci.cz/data/editor/150cs_5_bi_g.jpg?gcm_date=1450819515

obrázek č. 16

Vernisáž výstavy Chodské kroje v Muzeu Chodska Domažlice 30. Března 2017.
<http://domazlicky.denik.cz/galerie/chkroje.htm?mm=2879488&photo=21>

Na udržování tradic a slavností měly velký vliv obě světové války. Od druhé světové války do pádu komunismu lidem nepříslušelo slavit církevní svátky, tolerovány zůstaly pouze u nejstarší populace a většinou v místech sídla farnosti. Tradice a zvyky se nahrazovaly různými akcemi společenského a ideologického charakteru. V současné době má vliv na dodržování tradic složení obyvatelstva, věk a náboženské vyznání, ale

také profese. Pro udržení tradic je především důležitá motivace obyvatelstva a to jak náboženská, tak také kulturní a estetická.

2.4. Chodský kroj

Lidové kroje se liší mnoha charakteristickými prvky. Chodský kroj svým vzhledem nepatřil k těm úplně okázalým, nebylo na něm mnoho zkrášlujících prvků, příliš nelichotil ženské postavě ani střihem. Unikátní je chodský kroj tím, že si svou podobu zachoval až do dnešní doby. Můžeme se domnívat, že to bylo způsobeno vzdálenou polohou chodských vsí od míst, na která měla vliv kulturní osvěta. Velký vliv na vzhled kroje měla i blízkost Němců.

Rozvoj textilního průmyslu a hospodářství do 19. století ovlivnil i vzhled chodského kroje. Rozdíl mezi městským a vesnickým oděvem se zmenšoval a kroj se z měst pomalu vytrácel, to ale nebyl případ Chodska. Spolu s některými historickými prvky se uchoval především ženský kroj. K největšímu rozmachu docházelo mezi 19. – 20. století, do dnešních dob se z kroje nevytratily takové prvky, jako je spodnička, křížkový styl vyšívání, obřadní čepec zvaný koláč, velké vlněné salupy, dlouhý mužský kabát a široký klobouk. Mužský kroj začal postupně mizet, ženský se začal výrazněji zdobit a na jeho výrobu se používaly i dražší textilní látky.

Největší rozdíl chodských krojů byl patrný mezi Chody dolními a horními. Kroje jsou natolik odlišné, že jsou rozlišovány dva typy. Kroje dolních Chodů i díky jejich výhodnějším životním podmínkám, byly daleko více zdobené a šité z dražších látek, než kroje horních chodů.

Kroj dolního Chodska se hojně objevoval i ve městech, působil honosněji a jeho pořízení bylo mnohem nákladnější, pořizovaly si ho zámožnější ženy. Sváteční kroj se skládá ze sukne, které se říká „šerka“, podle materiálu (šerkovina), ze které byla šita, později tento materiál nahradilo sukno, vyráběné v továrnách. Tyto sukne byly velice drahé a podle toho se k nim majitelky také chovaly, venku si je nadzvedávaly, aby se neušpinily, a když je svlékaly, obracely je na ruby a skládaly je do úhledných válečků. Sukně měly různé barvy, které byly spojovány s různými církevními svátky. O poutích se např. nosily červené, během adventu a Velikonoc fialové. Pod sukne si ženy oblékaly spodničky nebo také „voblečky“, které se vyráběly z rezného plátna. Na horní část těla oblékaly spodní plátěnou košili, která byla zdobena červeným zoubkovým stehem a zapínala se na dva knoflíky, její rukávy byly krátké a někdy mohly být lemovány krajkou. Nedílnou součástí kroje jsou také rukávce, ušité z bílého, jemného plátna. U krku byly rukávce zdobeny širším límečkem. Vdanou ženu bylo možné poznat podle toho, že na rukávcích nemá široký, ale stojatý límeček, ozdobený výšivkou.

Další součástí ženského kroje je „fěrtoch“ neboli zástěra, která byla vyráběna z velice drahých materiálů, jako je brokát či atlas, zdobený buď pruhy, nebo klasy a květy. Okolo krku si ženy vázaly šátek čtvercového rozměru, který byl vždy bohatě vzorovaný a vyráběný z hedvábí. Přes rukávce patří tzv. „lajblík“ neboli živůtek s hlubokým výstřihem, který je zdoben bohatým květinovým vzorem. Hlavu ženám pokrývá šátek, ke svátečnímu kroji patří černý s bohatými třásněmi. Poslední, co nesmí svátečnímu kroji chybět, je šáteček do ruky, opět čtvercového tvaru, přeložený do cípu. Dříve nebylo ženám dovoleno chodit do kostelů v rukávcích, musely přes ně oblékat modré kabátky. (Kumperová, 2010: 6-12)

Sváteční kroj žen z horního Chodska se skládal z černého kabátku, rukávců s dlouhými rukávy, který byl ozdobený tzv. „vyjkladem“, dále potom z červené sukně „šerky“, brokátového či atlasového fěrtuchu, na krku nesměl chybět hedvábný šáteček a na hlavě černý šátek a samozřejmě vlněný „lajblík“. Ženy z horního Chodska k těmto krojům nikdy neoblékaly kabáty či svetry. V zimě nahradila kabát tzv. „salupa“, což je vlněná obdoba kabátu s třásněmi, který se zapínal vepředu na červenou stuhu, tzv. nápěnkou. Šáteček do ruky si ženy z horního Chodska braly málokdy. (Kumperová, 2010: 34-39).

Specifickou pokrývkou hlavy, je tzv. čepení, je to jakýsi útvar, který zdobil hlavu nevěsty a její družičky. Dříve se takovéto čepení vplétalo přímo do vlasů, což mohlo trvat i 4 hodiny. Později se začaly používat věnečky s červenými a bílými květy, nevěsta měla ve věnečku převahu modrých stuh, kdežto družička více červených, poté se do věnce zapichovaly dlouhé jehlice, na konci zdobené různou bižuterií a korálky. Nebylo neobvyklé, že při sundání čepení se musela ostříhat i část vlasů. Dodržovalo se pravidlo, že pokud byla žena těhotná již při svatbě, nesměla si čepení nasadit na hlavu, ale místo něho si hlavu ovázala černým vyšívaným šátkem. (Kumperová, 2010: 16-18).

Po svatbě ženě sundali z hlavy čepení a nasadili jí tzv. čepec „koláč“, který dával ostatním najevo, že se jedná o vdanou ženu. Tato pokrývka hlavy je pojmenována podle svého typického tvaru, který připomíná koláč (Kumperová, 2010: 85).

Mezi nejvýraznější rozdíly ženského kroje patřilo především nošení pleny na hlavě, kterou dolní Chodové nepoužívali, taktéž ženy z dolního Chodska neoblékaly kožíšky. Na nohou ženy z horní části nosily vyšívané, pestře zdobené bůtky, kdežto z dolní části obouvaly jednoduché, černé střevíce. Celkově lze říci, že kroj žen z dolního Chodska byl daleko prostší, oděv byl šitý z levnějších materiálů, kroje byly málo a poněkud stroze zdobené. Na rozdíl od

žen z horního Chodska, jejichž výšivky byly pestrobarevné, materiál, který používali na výrobu šatů, byl honosný a drahý (brokát, atlas, aj.). To byl rovněž důvod, proč takový kroj z horního Chodska oblékaly i majetné měšťáčky. (Kumperová, 2010: 91).

Zatímco se ženský kroj postupně zdokonaloval, mužský kroj se vytrácel a byl nahrazován běžným civilním oblečením. Jediná část mužského kroje, který zůstala dochována do dnešních dob, je plátěná vyšívaná košile. Co se týká mužského kroje, není třeba rozlišovat dva typy, tedy horní a holní, protože se mezi sebou příliš nelišily, Jediným rozdílem byla výšivka, která naopak v tomto případě chyběla oděvu u mužů z horního Chodska. Mužský kroj se skládal z kalhot „práštěnek“, které byly ušité buď z jelenice, nebo z levnějšího materiálu a to ze skopové kůže, nověji se potom šily ze žlutého plátna. Jejich délka je těsně pod kolena, ve spodní části se utahují šňůrkou. Jako zajímavý se jeví způsob, jakým muži kalhoty čistili. Vymáchali je zpravidla ve studené vodě, potom je vycpali slámou nebo senem. Aby jim vrátili jejich barvu, pokryli je nátěrem ze smetany a žluté hlínky, takže po doschnutí kalhoty vypadaly opět jako nové. Na horní část těla si oblékali bílou košili z jemného plátýnka, která mohla být na límečku, náprsnice a rukávech zdobená jemnou bílou výšivkou. Přes košili nosili vestičku vyráběnou z modrého vlněného sukna s lesklými knoflíky. Nežadaní muži (spíše chlapci) si přes vestu v chladnějším období oblékali kazajku, která byla ze stejného materiálu jako vesta, měla lehce nabírané rukávy a na přední části dvě kapsy, lemované červenou patkou a zdobené pestrobarevnou výšivkou. Starší muži si oblékali ještě tzv. „šerkovák“. Jednalo se o dlouhý kabát ušitý ze šerkoviny, odtud také pochází jeho název. Na hlavě muži nosili klobouky širáky, které měly mělké kulaté dno a vyráběli je z černé plstě. Takový klobouk nosili ženatí muži. Výrobou původní pánské pokrývky hlavy se v dnešní době již nikdo nezabývá, proto můžeme při slavnostech vídat na mužích spíše čepici tzv. „vydrovku“, která je sešitá z 6 dílů sametu a její okraj je lemovaný buď vydří koženinou, nebo jinou huňatou srstí. (Kumperová, 2010: 55).

Již přes 150 let je chodský kroj jediným živým krojem v Čechách. Ve slavnostním kroji navštěvují Chodové oslavy církevních svátků, poutě a samozřejmě se stal nedílnou součástí různých slavností a folklorních akcí. Nejednen spisovatel se snažil zachytit krásu a osobitost tohoto lidového oděvu.

Chodskému nářečí budou věnovány pasáže další kapitoly, zabývající se některými podobnými a odlišnými jevy v obou dialektech - donských kozáků a chodském nářečí.

3. DONSKÝ DIALEKT A CHODSKÉ NÁŘEČÍ – PODOBNÉ A ODLIŠNÉ

3.1. Charakteristika donského kozáckého dialektu a jeho vývoj

Ruskou řeč toho nebo jiného území či teritoria, můžeme nazývat místním, územním nářečím nebo dialektem. Jinými slovy dialekt značí rozdílnost, odchylku jazyka, která je rozšířena na určitém území, pro něž je typická. Pod každý spisovný jazyk se řadí i lidový jazyk a teritoriální dialekty. Spisovný jazyk je jazykem vědy, kultury, písemností, je to jazyk, který slýcháváme v masmédiích, televizi, ale i v divadle, protože je základem umělecké literatury. Je používán ve školních i státních institucích, je vyučován ve školách. Spisovný jazyk je na celém území pouze jeden jediný. Jeho normy jsou zachyceny ve slovnících či v různých odborných jazykových příručkách.

Pro všechny dialekty je charakteristické území jejich vzniku, jsou to především vesnice. Každý dialekt má své vlastní zákony, nejsou tedy všeobecně použitelné pro každý dialekt. Na rozdíl od spisovného jazyka, dialekty existují pouze v ústní formě.

Věda, která se zabývá naukou o dialektech, se nazývá dialektologie (od řeckého dialektos: „nářečí, dialekt“ a logos: „slovo, mluvit“). Termínem mluva či dialekt rozumíme nejmenší jazykovou odlišnost daného území v porovnání se spisovným jazykem daného státu. Kdežto nářečí je největší jazykovou jednotkou.

V ruštině vydělujeme dvě nářečí – severoruské a jihoruské. Každé z těchto nářečí má své fonetické, gramatické a lexikální znaky a vlastnosti. Jedná se o 4 typické hlavní rysy, kterými se tato dvě nářečí liší. Těmi jsou:

- Akání (*аканье*) – Pro severoruské nářečí je typická různost výslovnosti hlásek o, a, které se nachází v nepřívzvučné pozici, například *молоко* – [*малакó*]; *тракторист* – [*трактарист*]. Jihoruské nářečí tuto výslovnost nerozlišuje například *гъворит*, *мълако*, *трьктарист*. Akání je často doprovázeno tzv. jakáním (vyslovováním souhlásky ja-), například *нясу*, *вяду*, *сястра*.
- Dalším charakteristickým znakem je asimilace znělosti, výslovnost *z* záměnou za *κ*, pro severoruské nářečí typická výslovnost *город*, *друк*, kdežto nositel jihoruského nářečí tato dvě slova vysloví jako *хород*, *дрых*.

- Výslovnost tvrdé koncovky *m* u sloves 3. osoby – v severoruském se vyslovuje jak je obvyklé, tedy tvrdě (*говорит, пишут, некут*) a v jihoruském se vyslovuje měkce (*говорить, пишутъ, некутъ*).
- Použití tvaru 2. a 4. pádu, osobních zájmen 1. a 2. osoby, jednotného i množného čísla a zvratných zájmen s flexí (při ohýbání – časování, skloňování). V severoruském *-a* (*меня, тебя, себя*) a jihoruském *-e* (*мене, тебе, себе*).
- Posledním nejvýraznějším znakem, kterým se liší dialekt od spisovného jazyka, považují lexiku, tedy charakteristickou slovní zásobu pro každý dialekt.

Jednotlivá slova dialektu obohacují ruský jazyk. Spisovatelé píšící o typické vesnici, osvětlují, obohacují těmito slovy uměleckou řeč daného díla. Donský dialekt je do určité míry zachycen v dílech Michaila Šolochova. Spisovatelé ve své tvorbě používají typické barvitě výrazy charakteristické pro danou oblast. Jedná se například o názvy, které popisují přírodu nebo každodenní způsob života. Např. v povídce „*Родинка*“ se vyskytují výrazy jako například *летник* (letní cesta ve stepi), *гумно* (polní tok), *шлях* (velká cesta), *дюже* (velmi).

Některé dialekty vznikaly primárně, další se pak utvářely později, jsou tedy považovány za sekundární. Takové dialekty vznikaly díky pozdějšímu osidlování a přemísťování národů. K nářečím primárního vzniku řadíme ty, které vznikaly odvěkým usazováním východních Slovanů, je to nářečí, které vznikalo v období do 15. století a týkalo se území Centrálního Ruska. Sekundární utváření dialektů se týkalo oblastí Středního a Dolního Povolží, Uralu, Kubáně a Sibíře.

Донская группа говоров. *Википедия*. [online]. 19.3.2015 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

Donská skupina dialektů nebo také jižně-ruské nářečí se týká velkého území Rostovské oblasti a západní části Volgogradské oblasti, povodí řek Chopjor a Medvedica a také středního a dolního toku řeky Don.

Donský dialekt se utvářel v 16. - 17. století. Vznikal v důsledku přesídlování nositelů jižněruského dialektu do okolí řeky Don, tudíž se na jeho utváření podílelo teritoriální hledisko, ovlivnilo jej také sociální vymezení donského kozáctva. Dialekt, vznikající v okolí řeky Don, se svým vývojem řadí do skupiny dialektů, které vznikaly primárně, což vysvětluje podobu východní části jihoruských dialektů.

Historie utváření donského nářečí je spojena s celou historií kozáctva. První vesničky na Donu a v Priazově vznikaly v polovině 16. století osidlováním rolníků a zběhů, utíkajících před nevolnictvím z různých částí Ruska, jak již bylo konstatováno v první kapitole. Byli to lidé, kteří se nedokázali zbavit vlastní vůle a svobody a podřídili se nevolnictví a tak prchali na jih, na divoká neobdělaná pole, vrhali se do věčných válek s Tatary. Byli přesvědčeni, že je lepší smrt, než život v zajetí. Na nově osidlovaných místech se setkávali s tureckými kočovnými kmeny, Polovci a jinými kočovníky, kteří se ve stepích a hlubokých lesích skrývali před Tatary. Tímto způsobem byly položeny základy donskému kozáctvu.

Донская группа говоров. *Википедия*. [online]. 19.3.2015 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: <https://ru.wikipedia.org/wiki>

Kozáci se stěhovali k Donu a jeho přítokům. Zde si stavěli svůj tábor (*стан*), od tohoto názvu vzniklo později specifické slovo stanice (*станица*), kolem vesnic si vytvářeli zemní valy nebo je jinak kolem dokola ohrazovali. V každé kozácké vesničce byl jakýsi obecní dům (*общий дом*). Země zabraná společenstvím kozáků pro lov a chov dobytka se nazývala jurta (*юрта*), toto společenství čítalo 80-100 lidí. Každá stanice měla svého náčelníka, vůdce, který se nazýval ataman (*атаман*). Podle jedné z teorií vzniku tohoto slova je turecký původ, kde má toto slovo význam velkého otce, vůdce, pohlavára od ata- nebo-li otec. Kořen se poté spojil se sufixem -man. Půdu nijak neobdělávali, neorali, ani neseli obilí, žili pouze chovem dobytka, který získávali od Tatarů nebo Turků nebo si jej sami ulovili. V okolí řeky Don a Medvědice se pohybovalo velké množství zvěře, byli to především medvědi, vlci, lišky, jeleni, divočáci, divoké kozy, hranostajové atd. (Кудряшова, 1997:18).

Vyjdeme-li z klasifikace L.M.Orlova, potom se Donské nářečí dělí do tří skupin:

- Choperské (*Хоперские*)
- Medvedické (*Медведицкие*)
- Čirské (*Чирские*)

Pro všechny dialekty na území Volgogradské oblasti je typické „ákání“, to znamená stejnou výslovnost zvuků „o“ a „a“ v nepřízvučné pozici (stejně jako ve spisovné ruštině): *гаварит, малако*; dále „jákání“ typu *вяду, вяди, нясу, сястры*.

K dalším typickým znakům donských dialektů patří např.

- záměna přízvučného „a“ hláskou „o“ v některých slovech typu *ворим, плотим, содим*;
- přidávání začátečního „a“ ke slovům: *аржаной, аливада*;
- vkládání samohlásky např. *пышано, самародина, пышаница*.

- V infinitivu některých sloves je pod přízvukem „a“ nahrazováno „e“: *стучеть, бурчать, рычать*.
- Artikulace zvuku „r“ se liší od spisovného, jedná se o frikativní konsonant vyslovovaný s přídechem. Protože ruština nezná takovou souhlásku, zvuk je písenné podobě vyjadřován jako „x“; vyslovuje se jako české „h“ : *дрых, пирох*,

Některá slova mají zvláštní výslovnost, ta se dědí z generace na generaci, např. *вышня* (tvrdé „v“), *високий* (měkké „v“), *стрычь, скрыпеть* (tvrdé „r“), *дуплѣ* (měkké „l“), *исть* (есть – кушать), *иде* (где), *ударил* (ударил). (Кудряшова, 1997:19).

Zvláštními pravidly se řídí skloňování substantiv. Podstatná jména ženského rodu zakončená na –a mají v genitivu singuláru zpravidla zakončení na –e (nepřízvučné – -и): *у жыне, у сестре, у корови*. Substantiva ženského rodu typu *грязь, степь* mají v dativu a akuzativu koncovku –e: *весь в грязи, в степе, на лошаде*.

V dialektu neexistují slova středního rodu (neutra). Ta přecházejí k podstatným jménům ženského rodu, v některých dialektech pak k mužskému: *сырая мясо* nebo *один окно*.

Pro časování sloves je typické měkké zakončení ve tvaru 3. osoby jednotného a množného čísla: *он идѣть, поѣть, сидить, они идуть, сидять, поють, ходють*. V infinitivu mají slovesa -ть : *несть, итуть, пойтуть, найтуть* atd.

Uvedme nakonec některé lexémy, typické pro donské dialekty: *баз* – скотный двор, *коваль* – кузнец, *улица* – дневное увеселительное собрание молодёжи, *гутарить* – hovořit; *важить* – взвешивать; *шуметь* – кричать; *сербеть* – чесаться; *махотка* – глиняный горшок, *жалмерка* – солдатка, *лазоревый цвѣток* – тюльпан, *играть песни* – петь песни, *дюже* – очень.

Poměrně často se vyskytují lexémy slovanského původu. Bez zajímavosti není rovněž podobnost některých lexémů v dialektu v porovnání s češtinou: *кила* – грыжа; *исть* – есть, кушать; *клобук* – цилиндр, шапка; *колико* – сколько; *кров* – крыша; *лантух* – толстое покрывало, vytkanное из конопляных ниток (для прикрытия нагруженного воза); *летось* – в этом году; *лонис* – в прошлом году; *наприклад* – например; *налезть* – найти; *начас* – на короткое время; *нехай* – пусть будет; *ноня* – сегодня; *облый* – круглый; *прах* – пыль; *рукомесло* – ремесло; *скло* – стекло; *снедать* – завтракать; *утиральник* – полотенце aj.

Kozáci se navzájem zdraví: *здорово живете* (obdoba ruského neutrálního *здравствуйте*), odpoledne říkají *здорово дневали*, ale *здорово ночевали* – používají ráno ve významu „как прошла ночь“. Na tento pozdrav odpovídají „Слава богу“. (Кудряшова,1997:21).

Výše uvedené příklady a základní charakteristika platí obecně pro všechny donské dialekty - Choperské (*Хоперские*), Medvedické (*Медведицкие*) a Čirské (*Чирские*). Přesto se každý ze skupiny dialektů liší specifickými zvláštnostmi. Zmíníme některé z nich.

Pouze u choperského nářečí se před samohláskou *ц* vyslovuje *p* a *n* měkce, například *коньцы, соньце, огурьцы*. Dalším rozdílem je výslovnost slova *еуѣ*, vyslovují jako *ишто*. Dále osobní zvrtná zájmena 1. a 2. osoby se ve 2. a 4. pádě mají dialektickou formu *у мяня, у тябя, у сябя*. Slova středního rodu nepřechází do ženského, nýbrž do mužského rodu: *мой пальто*. (Кудряшова,1997:21).

V medvedickém dialektu např. ke zvláštnostem patří: u slov začínajících na *o* nebo *a* je *a* v pozici na druhém místě před přízvukem, vyslovujeme tyto hlásky jako *и* (*игурьцы, итайди, ибезьянка*). Dlouhé *жж* nebo *иш* vyslovujeme tvrdě (*вожжжи*), ale *ци* je třeba vyslovit měkce (*овоци*). Osobní a zvrtná zájmena ve 3. a 6. pádě mají tvar *к табе, к сабе, о табе, о сабе* a ve 2. a 4. pádě *у тебе, себе, мене*. V čirském i medvedickém nářečí střední rod přechází na ženský ve slovech *платёнка, пальтёнка*. (Кудряшова,1997:22).

Typickou výslovnost pro čirkiské nářečí můžeme slyšet například při vyslovování hlásky *ф*, kterou zaměňují za hlásky *x, хв* (*Хведор, Хвилитт, кохта*). Dále slova, která začínají na *o* nebo *y*, vyslovují tak, že před ně ještě vsunou konsonant *в*: *вулища, возеро*. Souhlásku *Ч* vyslovují jako měkké *ш*: *цай, щасы*. Osobní a zvrtná zájmena používají ve 2. a 4. pádu ve tvarech *у мене, тебе, себе*. Zvláštností u této skupiny je tvar ženského a mužského rodu, která má shodný tvar se středním rodem, takže například *вечерняя звезда, большая метло*. (Кудряшова,1997:22).

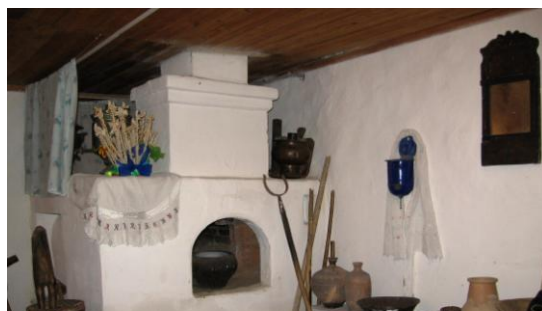
Na Donu se používá hojně takových slov, která nejsou v ruštině. Jsou to slova čerkeského a tatarského původu. Některé gramatické zvláštnosti jsme zmínili výše. **Obyčejní kozáci používají substantiva pouze v rodě mužském a ženském.** Ke každému slovu středního rodu připojují zájmeno ženského rodu, např. „кому какая дела“, „кому какая счастья“. Říkají také *куриная яйцо, жаркая сонца (солнце), разбитая окно, теплая пальто, гнилая яблоко или яблока*. Jsou zaznamenána spojení a tvary: *я вижу*

мышу, místo *мышь*; *ситца* místo *ситец*; *комарь* místo *комар*; *Петро, дядько* aj. Namísto běžného „Как фамилия?“ se vždy ptají „Чей ты?“, „Чей он?“ nebo „Как он прозывается?“. Podobné otázky jsou důkazem toho, že v dávných dobách kozáci neměli příjmení, ale používali pouze přezdívky.

obrázek č. 17
Ilovlja - kozácký dům , tzv. *xama*
2011 (vlastní zdroj)

obrázek č. 18
Ilovlja-typická místnost (postel, kolebka, skříň na nádobí – *gorcka*; vlastní zdroj)

obrázek č. 19
Interiér kozácké světnice (Ilovlja u Volgogradu; vlastní zdroj)

3.2. Charakteristika chodského nářečí

Čeština patří do skupiny Západoslovanských jazyků. Ve svém vývoji prošel jazyk dlouhou cestu, kterou můžeme rozdělit do několika stěžejních vývojových stádií:

- IX. - XI. století – přibližně během tohoto období docházelo k migraci slovanských kmenů, vzniká tzv. staročeština, objevují se první texty, psané staročeštinou;
- XII. – XV. století – docházelo k rozvoji staročeštiny a z této doby jsou dochovány již první literární památky;
- XVI. – XVIII. století – dochází k rozkvětu tzv. středočeštiny, což se odráželo v rozkvětu literárního českého jazyka, ten potom vlivem latiny a němčiny začal upadat;
- XIX. století – zrození novočeštiny, začala se nahrazovat německá slova podobnými českými;
- XX. století až do současnosti – utváří se soudobá podoba češtiny.

Kromě oficiálního spisovného českého jazyka, který je užíván především v písemné podobě, hovoří Češi obvykle hovorovým jazykem. Mimo spisovný a hovorový jazyk se vyskytují v České republice také 4 skupiny dialektů. Každá skupina se dále dělí na podskupiny a v některých podskupinách se objevují okrajové úseky, které mají zvláštní rysy:

1. Nářečí česká:

- a. středočeská podskupina (lounsko-litoměřický)
- b. **jihozápadočeská podskupina** (ta se dále člení na dva okruhy, jižní a západní. V jižním okruhu se vyčleňují okrajové úseky prachatický a doudlebský. V západním okruhu se vyčleňují úseky chodský, manětínský a stříbský.)
- c. severovýchodočeská podskupina (podkrkonošský, podještědský, východní litomyšlský, náhodský)
- d. jihovýchodočeská (česko-moravská) podskupina (žďárkovsko-bystřický, jemnický)

2. Nářečí středomoravská (hanácká)

- a. centrální středomoravská podskupina
- b. jižní středomořská podskupina
- c. západní středomořská okrajová podskupina (zábřežský, kunštátský, budějovický)
- d. východní středomořská podskupina (čuhácký, kojetínský, přerovský, slavkovsko-bučovický)

3. Nářečí východomoravská (moravskoslovenská)
  - a. severní podskupina (valašská)
  - b. jižní podskupina (slovácká)
  - c. západní podskupina (hranický, kelečský, dolský)
  - d. jihovýchodní podskupina (kopaničářská)

4. Nářečí slezská (s nářečími česko-polského smíšeného pruhu). Dělí se na nářečí slezskomoravská a slezskopolská.)
  - a. západní podskupina (opavská)
  - b. jižní podskupina (frenštátská)
  - c. východní podskupina (ostravská)
  - d. slezskopolská podskupina (karvínský, těšínský, jablunkovský, bohumínský)

V této práci se zaměříme mimo jiné na charakteristiku dialektu, který patří do první české nářeční skupiny. Budeme-li dialekt blíže specifikovat, patří do jihozápadočeské podskupiny, konkrétně do části jižní. Sem patří nářečí, rozšířené na Chodsku. Příhraniční oblast západních Čech je i v současnosti známá bohatým folklórem, zachoval se tradiční lidový kroj, který byl do určité míry ovlivněn krojem bavorským. Kromě typické architektury chodských vesnic stále ještě přežívá typický chodský dialekt a také bohaté lidové tradice a obyčeje.

Podle názorů některých lingvistů se v současné době snižuje počet osob hovořících chodským nářečím, postupně se stírají některé rozdíly mezi spisovnou češtinou a chodským nářečím. Ovlivňováním a propojováním češtiny a chodského nářečí vzniká mluva podobající se nespisovné češtině. Ústup dialektů je většinou spojován se sociálními aspekty. V současné době dané etnikum není izolováno, začíná se postupně propojovat s jiným etnikem a přijímá jiné sociální a kulturní návyky. Je zřejmé, že používání odlišného dialektu (v daném případě chodského nářečí) se může začít stávat překážkou, proto se pomalu odlišnosti vytrácejí. (Jaklová, 1997:116-122)

Tuto skutečnost můžeme pozorovat například v jedné z typických chodských vesnic - Postřekově. Starou generaci, v jejímž mluveném projevu jsou prvky chodského dialektu, nejčastěji zastupují ženy, které dosáhly pouze základního vzdělání a byly zaměstnané především v hospodářství nebo se zabývaly různými ručními pracemi. Muži, prezentující skupinu staré generace, se buď vyučili řemeslu, nebo rovněž pracovali na svém hospodářství.

Důvodem, proč se dosud zachoval dialekt u této generace je, že se mnozí obyvatelé nedostali mnohdy dál než do Domažlic, centra Chodska. Staré zvyky i nářečí, děděné z generace na generaci, nepodléhaly sociálním ani kulturním vlivům. Tak jako změny v jazyce, tak ani móda k nim nepronikala, nebo ji odmítali, a proto ženská část populace nosí dodnes všední i sváteční chodský kroj a nejvíce rozšířeným řemeslným uměním u žen je paličkování.

V mluvené řeči, tzv. střední generace se již projevuje rozkolísanost v používání dialektů. Prvky nářečí, které jsou nejčastěji používané, se již lexikalizovaly (jedná se především o hláskoslovné, přesněji fonetické jevy, které mluvčí v Postřekově a jiných chodských vesnicích v běžné komunikaci denně slyší), jiné znaky se však objevují podstatně méně nebo vůbec. Střední generace je zastoupena ženami, pro jejichž život je typické, že dosáhly většinou základního vzdělání a po škole obvykle zůstávaly doma s dětmi, později pracovaly v drobných provozovnách (například v malých výrobnách, zabývajících se produkcí chodských suvenýrů). Ženy, které v této generaci dosáhly vyššího vzdělání generaci, jsou spíše výjimkou. Obecně je možné konstatovat, že pokud žena nebyla vyučena švadlenou nebo prodavačkou, měla většinou pouze základní vzdělání. Na vzdělanější ženu bylo na venkově pohlíženo poněkud „z vrchu“. U mužů je situace jiná, ti často získávali středoškolské vzdělání.

Pro obyvatele, kteří zastupují nejmladší generaci, je užívání dialektických jevů a prvků zastoupeno již pouze minimálně. Pokud se přece jen vyskytují, jedná se o nářeční znaky jihozápadočeské, a nikoli jen úzce chodské. Mladá generace v Postřekově se liší od té staré především stupněm dosaženého vzdělání. Pro příslušníky dnešní střední generace se vzdělání jejich dětí stalo prestižní záležitostí, drtivá většina mladé generace dojíždí do škol v okresním, krajském nebo i hlavním městě. Zde se dostávají do kontaktu s mluvčími, pro něž není typické užívání chodského nářečí, a proto jsou nuceni, stejně jako část osob střední generace, osvojit si aktivně prestižní jazykový útvar – spisovnou češtinu. Vzhledem k tomu, že u nich tedy došlo i ke změně dorozumívací sféry a také k častějším společenským kontaktům, při nichž si uvědomovali teritoriální omezenost svého dosavadního vyjadřování, začali nářečí odmítat. (Dostupné na: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7377#_ftn1)

Před tím než se pokusíme vymezit některé podobné a odlišné prvky v obou dialektech (donském a chodském), je nutné vymezit charakteristické prvky chodského nářečí.

3.3. Základní rysy chodského nářečí

Typické odlišné rysy chodského nářečí od spisovné češtiny se projevují nejen v lexice. Řada odlišností se týká hláskoslovné oblasti, jedná se o změny vokalické a konsonantické. Chodům se často přezdívá **Buláci**. Ve tvarech přičestí minulého slovesa *být* vyslovují místo byl - *bul, bula, buli*. Svérázné nářečí Chodů je fixováno např. slovníky J. F. Hrušky, J. Jindřicha, zachovalo se v lidových písních, pohádkách, zvycích. Chodské nářečí se uchovává díky působení folklorních souborů, každoročně jsou v srpnu v Domažlicích pořádány chodské slavnosti. Jak jsme již konstatovali, chodské nářečí z různých důvodů pomalu ustupuje do ústraní.

S oporou na provedenou analýzu slovníků J. F. Hrušky a J. Jindřicha stručně charakterizujeme základní rysy chodského nářečí.

- Náslovná souhláska „h“, zejména u slov, která začínají na „u“, ale i v jiných pozicích, např. místo utřít > *hutřít*; *habys vjedila, že nemám hinú*; u > hu: *hufiknúť* (uříznout, ustříhnout); *hublížit* (ublížit); *hudělat* (udělat); *hupřimnyj* (upřimný), *hurazít* (urazit); hitrnice – jatrnice, *houško* – ouško; sedí jako *houkropec* (sedí tiše, je skromný);
- a > ha: vlastní jméno Anna se transformuje na *Hana Hančí(e)*, existují tvary mající laskavý nádech - *Hančička, Hančrlička, Hančadla, Handulka, Handa*; mužské jméno Adam se mění na *Hadam*; uveďme dále např., *halespon, haspon, haspoň* (aspoň); *hubrus* (ubrus); *hučitel* (učitel); *hucháč* (hrnek s uchem); *humřít* (umřít); Hruška dále ve slovníku uvádí: *halměř* – almara, *Hámarika* – Amerika, *Hanižka* – Anežka, *harvokát* – advokát (Hruška, 1907:27-28),
- záměna samohlásky „e“ samohláskou „í“: smál se > *smíl se*, sedět > *sedít*. Samohláska se dluží také v některých tvarech zájmen a infinitivu sloves: vaše > *váše*, volat > *volát*; ou > ú: *dúfat* (doufat); o > u: *dulík* (dolík), *dulíček* (dolíček); í > ou: *zajouc* má pěkný *oušátka*;
- záměna nebo vynechání konsonantů, např., k > h: kdepak - *depa*, kbelík - *hbelík*; kdecó - *hdecó*; když, kdoví odkud - *hdyž; hdoví odkajd*; t > r: svatba - *svarba*, záměna k *harvokátovi snad nepurem* (k advokátovi snad nepůjdem); pt > ft: pták, ptáček, ptákům - *fták, ftáček, ftákom*; h > f: křehký - *křefkyj*; záměna konsonantů t > k, ch > k, st > k: třešně - *křešně, ftačí křešně*; chřipka - *křipka*; střílet, zastřelit - *křílet, zakřelít*; lh > hl:

hlát, hlář (lhát, lhář); šṭ > chč (šč): **chčasnyj** a **ščasnyj**; **chčestí** – štěstí; **chčasnyj** *dobrytro přeju*;

- vypouští se souhláska na začátku slova: *du, deš* místo *jdu, jdeš*; *j – 0: enom* (jenom); *eslipa* (jestlipak); *esli a asli* (jestli);
- někdy dochází ke změkčení lexému vložení „j“: *fjičít* (fičet); *mjesíček* (měsíček) a jiné.;
- staří Chodové nepoužívali konsonant «g», ve slovech českého původu taková souhláska nebyla běžná, ve slovech cizího původu byl důsledně nahrazován neznělou souhláskou „k“: *Kolijáš, kroš, fotokraf, telekram* (Goliáš, groš, fotograf, telegram);
- výrazným rysem chodského nářečí je používání samohlásky „u“ ve tvarech minulého času, srov. *bul, bula, buli* (místo *byl, byla, byli*). Jak jsme zmínili již výše, tyto tvary vešly do povědomí Čechů, proto jsou Chodové někdy nazýváni „buláky“;
- **Může docházet ke změně rodu substantiv**: *drozda* (drozd); u číslovek se někdy vyskytují dva tvary – zastaralé: *dví, dvúch, dvěma* a pozdější tvary: *v dvouch, dvou, dvojka*.

Uvedený příklad můžeme porovnat s přechodem substantiv středního rodu k substantivům ženského rodu v donských dialektech, což se odrazilo např. v místních písemných památkách 17. – 18. století, např., *такая горяпуста я ведро* aj. (Словарь донских говоров:1991, 7).

- Na rozdíl od spisovného jazyka jsou adjektiva často zakončena na -yj namísto spisovného ý: *hloupyj* (i *hlúpyj*); *hlubokyj, hluchyj, horkyj, hořkyj*;
- často je vkládána do slovesného kmene přípona –va- (i opakovaně), slovesa přitom vyjadřují děj opakovaný. Toto lze porovnat s ruštinou: *jídávávali sme, chodívávalo se, byjvávala* aj.;
- slovesa a odvozené od nich lexémy se častěji než ve spisovné češtině tvoří od citoslovcí a onomatopoických slov: *hafat* (štěkat), *hafadl* (pes); *hňuhňat, ňuhňat* (fňukat); *kotkoráčít(-íl), kokorákat*; *hapat, hapadlat, hapál* и *hapal* (upadnout) atp.
- V oblasti vokalické lze zmínit například nadměrné užívání diftongu *ou* (například *ouklad, drouška*). Taktéž je častá změna v kvantitě hlásek, tzn. změna na dlouhé *ú, á, í*; tuto změnu již zaznamenal a zmiňoval J. Š. Baar (například *náše, vrát, telát, prasát, kús, kúš, šístej, sídmej, vúsmej*).

Poměrně často se setkáváme s tvrzením, že se dialektní výrazy příliš neliší od spisovných, a proto není obtížné jim rozumět. S tímto tvrzením se neztotožňujeme. Uvedme některé typické příklady demonstrující chodské nářečí: *přid'te hyjtu* - přijďte na návštěvu; *huvalil si*

paloch – ukrojil si velký krajíc; *merhovat koláč* - zdobit koláč; *je to hách* – je to horké, vařící; *rouznout* - rozsvítit; *je z toho hyn* - je z toho vedle; *síc* - sedadlo; *šlampy, škrpále* – boty; *karbovat* - zamíchat nápoj; *vošouch* – bramborák; *poudat* – říkat; *ráchat* - cákat vodu; *samotížky* – saně; *ščuchnout se* – sejít se; *padají tratary* – lije; *zjera se rostunál* – na jaře onemocněl aj. Za pozornost jistě stojí uvést, že některé lexémy kromě různých variant mohou mít několik odlišných významů: *soudnyj* - soudce, *soudná* – manželka soudce, ale také žena, která pozoruje jiné nebo je pomlouvá, srov. např. přísloví: *zahryjte nám terente, soudný báby vyžente* (Jindřich, 2007:278).

Je samozřejmé, že nelze plnohodnotně srovnávat dialekty používané na malém území Čech s dialekty, které se utvářely a působí na rozsáhlém území Ruska. My jsme si dali za cíl pokusit se ukázat některé společné, ale i odlišné rysy chodského nářečí a donského dialektu. Početné zastoupení představitelů specifického dialektu je zcela odlišné. Tisíce nositelů donského dialektu lze stěží porovnávat s několika stovkami osob používajících chodské nářečí. Lidé, hovořící tímto dialektem (nářečím) měli společné v tom smyslu, že chránili svá obydlí, své pozemky a vydobytá práva proti různým nepřátelům. Kozáci měli jako nejvěrnějšího přítele koně, používali v boji šavli, zatímco Chodové při ochraně hranic kromě psa neměli jinou zbraň. Typický chodský oděv doplňoval čakan. Obě etnika vyznávala určité kulturní tradice, zachovávala rituály a dědila je z generace na generaci.

Donští kozáci měli velice pohnutou historii. Z hlediska jazykového představuje jejich jazyk bohatý zdroj pro zkoumání. V donských dialektech se odrážejí staleté tradice i původ jeho nositelů. Tak zvané donské dialekty obsahují lexiku slovanského původu. Zde lze nalézt společné s chodským nářečím. Slovanský původ lexika (ruština, ukrajinština) donských dialektů se mísí se slovy původu turkického, částečně i německého.

Chodské nářečí jako varianta jihozápadočeského dialektu vzniká přibližně ve stejnou jako donské kozácké dialekty, patřící k jižním ruským dialektům. Určitou nesourodost volgogradských dialektů, které představují ranější migrační vlnu a vlastní donské kozácké dialekty (Barannikova,1975: 22-31) by bylo relativně možné srovnat se dvěma etapami vzniku chodského nářečí. Jestliže druhá zmíněná skupina jižních donských dialektů zahrnuje rovněž jihoruské a ukrajinské jazykové prvky dialektů (Orlov, 1984; Kudrjašova, 1997), potom chodské nářečí zaznamenává vliv zejména němčiny (*kramflek, kytle, krejzl, špunt*). Za určitou zvláštnost donských dialektů lze považovat poměrně velké množství slov turkického původu: *каймак, жердѣлы, чакан,*

бирюк, кузёнок, z lexémů ukrajinského původu uveďme několik příkladů: *зараз, нехай, рушник, трошки, шлях* aj. (Svobodová, 2011:77-78).

Konstatujeme, že jak tzv. „cokání“ v donských dialektech, tak i počáteční konsonant «h» v chodském nářečí patří k poměrně stálým dialektním projevům. Není proto problém snadno odlišit chodské „buláky“ od jiných českých či moravských nářečí. Pro oba posuzované dialekty je typické připojení počátečních samohlásek (konsonantů). V donském dialektu se např. často objevuje počáteční „a-“,: *аверьянка* [авирьянка] - kozlík lékařský. *Аверьянки напить нада, серца балить. (I/40), аржанец* (chléb z žitné mouky), *аржаной (I/49)*, v chodštině je to např. již zmíněné počáteční «h» - *huvítát, huváznút*.

Shodné a odlišné se pokusíme ukázat na některých příkladech. V obou porovnávaných slovanských jazycích se stejně znějící lexémy *xama* a *chata* liší svým použitím. V češtině má lexém užší význam než v ruštině (*chata* – v ruštině *дача*, v donském dialektu je *xama* původem z ukrajinštiny označuje obydlí donských kozáků). Ve stejném významu se používají např., *холуна* – *chalupa*, *гумно* - *humno* aj. (Svobodová, 2011:77).

Početnou skupinu lexémů v dialektech představují **názvy rostlin** a jejich různé varianty. Stává se, že se některé názvy mohou vztahovat k různým pojmenováním, např. *sedmjikrása velká, chudoba, svatoháj, kvítí, velký dorotí kvítí, mladenci, kocouří, kocoury* – kopretina (v ruštině *ромашка*) a *sedmjikráska, malý dorotí kvítí, kvítíčko, husí kvítko* – chudobka (v ruštině *маргаритка*); *mužíčkovó zelí* – rozchodník (v ruštině *молодило, живучка*). Jako zajímavá se nám jeví skutečnost, že R. I. Kudrjašova uvádí celkem 73 různých názvů pro jedinou plevelnou rostlinu: *синюха, синюшник, васьюльчик* atd. Všechny názvy označují polní kvítek chrpu obecnou – v ruštině *василек*, v chodském nářečí se objevuje *modráček* (chrpa). Z českých autorů, zabývajících se názvy rostlin uvádíme publikaci Václava Machka Česká a slovenská jména rostlin, ze které jsme rovněž čerpali. (Svobodová:2011,78-79).

Povšimněme si dále např. slovní zásoby v oblasti **odívání**. V ruštině se mohou vyskytnout stejně znějící lexémy (slovanského a jiného původu). V takovém případě jsou zpravidla diferencovány sémanticky. Např. kromě ruského slova *обувь* (*obuv*) existuje lexém *боты*, avšak ten označuje užší význam, než české *boty*. Ruský výraz *юбка* (*sukně*), přejaté

z francouzštiny, označuje zcela jinou součást oděvu v porovnání s českým *jurka*. Posledně uvedený lexém lze považovat buď za nářeční slovo, nebo výraz obecné češtiny. Lexém byl nahrazen jiným slovem - *halenka* nebo *blůzka* (v ruštině *блuzка, кофточка*). Chodské ženy, nazývané bulačkami nosí *jurku* – jedná se o slavnostní halenu zpravidla bílé barvy s pestrou výšivkou na rukávech (v zimě nosily pouze tmavou) (Hruška, 1907: 39).

Obyvatelé Volgogradské oblasti kromě slova *юбка* znají ještě *понева, поняву, поньку, деланку, синевку, плахту*. Zatímco donské kozačky nosí *очкманку* (široká proužkovaná nebo kostkovaná sukně), potom chodské ženy oblékají *šerku*. Je to široká sukně barvy krve a říká se jí také *krvavka červená*. *Šerky* bývají proužkované nebo květované, přičemž jak chodské, tak i ruské *поневы* dostávaly název podle barvy rostlin, látky nebo zvláštností jejich zhotovení. Výraz *лазоревиий* je v donských dialektech dáván do souvislosti s tzv. *лазоревым цветком* (tulipán červené barvy), v chodském nářečí je červený (лазоревиий) spojován s květem máku červeného nebo růže. Kromě červených sukní nosily bulačky sukně modré, zelené či světle fialové barvy. Tmavě modrá barva polního kvítí – chrpy – je základem názvu sukně modré barvy. Ve spisovném jazyce je kvítek nazýván *chrpa*, v dialektu pak *modráček*, odtud je *modráčková šerka*. Analogicky stejně se objevily názvy *šerka viková* – sukně světle fialové barvy *merinka* – sukně zelená. Chodské dívky a ženy nosily zpravidla široké sukně (*šerky* nebo *kytle*) s lemováním, pod které oblékaly *spodničku* (tzn. ještě jednu „spodní“ sukni). Zatímco donské kozačky nosily tzv. *кубелек*, chodské dívky a ženy vždy přes halenky oblékaly *šněrovačku (šnarovačku)*. Tak se nazývala část ženského oděvu, připomínající korzet. Živůtek, v ruštině *кокетка* se v chodštině nazývala laskavým *kordulka* podle ženského vlastního jména. Svrchu ženy oblékaly *kacabajku (kazabajku)*, což byl vypasovaný kabátek z pevné tkaniny. Stejný lexém *кацавейка* se jako dialektní používá v Rajgorodě Světloarského okresu. Tak se nazývala krátká rozepínací halena (Kudrjašova, 1997:71).

Jiným typem kabátku jako součásti chodského kroje byl *lajbík (lajblik)*; k mužskému obleku (kroji) patřil tzv. *lajb* (ve spisovném jazyce se používá vestička), *kamizola* a *kazajka* (druh saka bez límce). Z donských dialektních výrazů v oblasti odívání si jistě zaslouží upozornit na lexémy *каврак (кафтан), тушка, полужурка, зипун, курпай*.

Dámské halenky byly zdobeny krajkovým nebo vyšívaným límečkem. Chodské nářečí přejalo z němčiny lexém *kryzł* (zdrobnělina *kryzłik* je spisovné češtině límeček). Např. *té dívče, ta má pěknýj kryzłik* (Jindřich, 2007:149).

Muži nosili kalhoty, kterým se chodštině říká *tahloty* nebo *katě*, po chodsku kapsa je *kabza*, na „kacabajce“ byly *klofňiky* (knoflíky), na kabátě zas *párečky* (knoflíky oválného tvaru). V Rusku i v Čechách šili na léto sukně z plátna, na zimu – z vlny. „Bulačky“ používaly na slavnostní sukně především koupené látky výraznějších barev, na sukně pro všední dny pak po domácku tkané látky tmavších barev. Analyzovaný materiál odráží různé názvy ženského a pánského chodského kroje. Např. z plátna šili *plátěňák* – plátěný lehčí plášť; plátěné kalhoty se nazývaly *plátěňky*, *plátenice* nebo *plátenice cuckový*; kožený kabát byl *koženka*. Na pohy si obouvali *krpce*, *škrpály*, *krampy*, *křápy*. Jmenované názvy označovaly levnou nebo nekvalitní obuv.

Jestliže hovoříme o oděvu kozáků a „buláků“, jako zajímavý se jeví samotný lexém *костюм* - oblek. V češtině se používá v širším významu než ruštině, např. *divadelní oblek*, *oblek na maškarní ples*, *dámský kabátek se sukni*. V ruštině naopak lexém *костюм* označuje jakýkoli oblek: *мужской, летний, купальный, национальный* atd. Uvedený lexém je v ruštině spolu s dalšími významy přejat z francouzštiny, v češtině se, jak jsme již zmínili, používá pouze v užším významu.

V ruštině i v češtině můžeme nalézt dialektní lexémy, podobné významem i zněním, např. *вечерять* [вичерять, вичерить, вичарять, вичирять] – užívat – *večeřet*; *близочко* [блізачка] (I/91) - *blizoučko*; *болесть* [балэсть] - nemoc, недомогание (I/98) - *bolest*; *былинка* ~ *ВЫСОХНУТЬ* как *БЫЛІНКА* - *bylinka*; *вага* [вага] - вес. *Вага – это вес чаво-нибуть // Большой вес, тяжесть* (I/127) – *váha*; *важиться* [важыцца] - *vzwešivаться* – *vážít se*; *вертихвост* [виртихвост, вяртихвост]. *Виртихвост кругом вывирницца* (I/140) - *vtichvost*; *выгонок* [выганак]. *Цвяты разводим, сады, пруди, у мене выганки есь. Весь сарай выганками парос* – *výhonek*; *выросток* [вырастак] - *подросток*.(I/193) – *výrostek*; *высмыкнуть* [высмыкнуть]. *Нада высмыкнуть траву на грядки* (I/194) – *vysmyknout se*; *галушки* [галушки]. (I/204) – *halušky*; *шпунт* (*шпунтик*). *Шпунт выризають там, где был стебель* (I/139) - *špunt* (z němčiny od *der Spund*); *сербеть* (чесаться) – *svrbět*; *летось* – minulého léta. V češtině má lexém *letos* odlišný význam. Výše zmíněnou záměnu fonémů můžeme srovnat ve volžských dialektech s protetickým „в“ před o,y: *возеро, вулиця*, dále pak např. záměna „ф“ konsonanty x, хв: *кохта, хвонарь*.

3.4. Антропонима (пříjmení donských kozáků)

Některé typické rysy a zvláštnosti donského dialektu a chodského nářečí můžeme doložit příklady antroponym. Existence specifických příjmení donských kozáků je dokazována určitou skupinou příjmení, trvale používaných v nejstarších obcích v povodí řeky Don. V příjmeních se odrážejí sociální, historické a zeměpisné zvláštnosti kraje, pro místní příjmení jsou typické určité způsoby derivace a použití jednotlivých formantů. Existence typických příjmení je potvrzována specifickým vztahem genetických typů místních antroponym.

K velice častým a produktivním donským příjmením patří podle L. M. Ščetitina, (Ščetinin, 1994) např. *Макаров, Фролов, Лазарев, Иванов, Петров, Тарасов, Фетисов*, dále pak příjmení utvořená od antroponym: *Попов, Кузнецов, Болдырев, Калмыков, Морозов, Чеботарев, Ковалев, Колесников, Табунициков* aj.

K průměrně rozšířeným příjmením patří *Волгин, Выпряжскин, Кагальницков, Каргальсков, Кривошлыков, Молоканов, Московкин, Мушкетов, Осетров, Раздорсков, Рубашкин, Туголуков* aj. Ojediněle se v daném areálu objevují antroponyma *Афонин, Каменщиков, Монетов, Недорослев, Никитушкин, Нюхарев, Поликарпов, Рыковсков* atd. Za unikátní považuje autor příjmení *Виноходов, Виножадов, Винохватов, Катагаров, Лазутчиков, Недомерков, Нестреляев, Одров, Тумин, Тюрморезов*.

Z hlediska slovo tvorného jsou tato antroponyma dosti přesně vymezena – převážnou část představují odvozené deriváty (94%), asi 5% tvoří kompozita. Za zajímavé považujeme tvrzení autora o tom, že běžná příjmení, vyskytující se hojně v dokumentech 18. stol., se z hlediska strukturního nijak neliší od přezdivek. Tato příjmení se však během dalších padesáti let v převážné většině spojovala s různými antroponymickými příponami. V písemných dokumentech různého období se ve stejných donských stanicích (obcích) objevovaly a dědily dvojice antroponym, což svědčí o určité přeměně běžných jednoduchých příjmení v odvozená příjmení podle běžných afixálních modelů: *Растяпа — Растяпин, Сивоха — Сивохин, Катагарь - Катагаров, Поцелуї - Поцелуев*. Na základě provedené analýzy bylo zjištěno více než 200 podobných odvozených dvojic.

V porovnání s běžnými derivačními prostředky je širší derivačních prostředků donských příjmení užší a omezuje se v podstatě příponami — *ов, -ев, -ин*. Příjmení

zakončená na *-ый, -ий, -ой* (*Ладный, Великий, Сказовой*) se vyskytují velice zřídka. K příjmením na *-ский* se většinou objevují synchronní dialektní dublety na *-сков*: *Дубовский - Дубовсков, Бузулуцкий - Бузулуцков, Золотовский - Золотовсков, Хоперский - Хоперсков* atd.

Existence a tendence používání nejčastější přípony *-ов* (*Бабкинов, Бородинов, Ильинов, Маминов, Харинов*) bývá spojována se snahou používat společný stereotypní afix, zároveň lze zde spatřovat analogii s příjmeními toponymického a etnonymického charakteru, např. *Грузинов, Немчинов, Татаринов, Трубчанинов*. Hlavním derivačním rysem těchto odvozených antroponym je to, že každá z nejproduktivnějších přípon (*-ов, -ев, -ин*) neomezuje, ale pouze završuje derivační model antroponym u odlišných kmenů, pro něž je typické velké množství dílčích strukturních elementů. Podobně jako u běžných jmen a příjmení i zde došlo ke strukturnímu přerozdělení a v důsledku toho se přípona příjmení spojila s příponou odvozovacího kmene. Tak např. přípona *-ов* dala vzniknout produktivním modelům: *-сков, -аков (-яков), -иков*; od jmenných kmenů vznikly: *Блинков, Лысаков, Пухляков, Сватиков*; *-анов*; od jmenných a slovesných kmenů: *Беланов, Молчанов, Рубанов*; *-унов*; od slovesných kmenů: *Крикунов, Моргунов, Ревунов* atd.

Jak již bylo zmíněno, k produktivním patří rovněž přípony *-ев* (*Ведмедев, Двойнев, Жутнев, Айданцев, Зимовцев, Висяцев, Плугатырев, Гуляев*, dále pak deriváty na *-ин (-ын)*: *Саблин, Сироткин, Соловейкин, Старушкин, Братанин, Шумилин, Черепашин, Скакурин, Хромушин*.

K častým slootovorným elementům donských příjmení patří předpony *без-, за-, пере-, по-, не-(недо-)*: *Бесхлебнов, Забродин, Забазнов, Перелыгин, Попаримов, Немудрякин, Невредимов*.

Nejdůležitějším rysem antroponymického areálu je produktivnost dané struktury antroponym. Donská příjmení vznikala především z přezdivek, charakterizujících:

- zevnějšek nebo charakter člověka *Тонконогов, Усачев, Бешанов, Бодраков, Ленивов* (51%);
- příjmení vztahující se k přezdívám etnonymického charakteru: *Греков, Калмыков, Литвинов, Ляхов, Мордовкин* (2%),
- příjmení odrážející příbuzenské vztahy: *Вдовин, Дедушкин, Мачехин, Кумов* (0,4%);

- příjmení mající zřetelně toponymický původ: *Раздорсков, Медведицков, Московкин, Саратовсков* (8%);
- dále pak příjmení spojovaná s výkonem povolání, původem, zastávanou funkcí apod. *Блинников, Генералов, Титарев, Хорунжев, Шляхтин* (12,5%),

Mezi donskými příjmeními převládají popisné přezdívky, což lze považovat za významnou odlišnost. Zdrojem donských příjmení byly individuální vlastnosti jedince (zevnějšek, chování, charakterové vlastnosti). Vlastnosti spojené s rodinným či místním původem byly považovány za druhořadé, proto taková příjmení patří k méně produktivním. Posledně uvedené lze pravděpodobně vysvětlit snahou chránit soukromí a zajistit určitou bezpečnost, nevyzrazovat svůj původ.

V příjmeních donského areálu se odráží příroda povodí Donu, názvy donských stanic, názvy míst odkud přišli první přesídlenci, dále pak již uvedené vlastnosti (povahové, zevnějšek, příbuzenské vztahy, řemesla, důležité události apod.).

Za zajímavý lze považovat fakt, že určité procento příjmení tvoří lexémy místního původu: *Бугаев* от *бугай* — бык; *Витютнев* от *витютень* — дикий голубь; *Чебедушкин* от *чебедушка* — соловей; *Бабин* от *баба* — пеликан; *Бакланов, Дятлов, Раков, Щучкин*. Podle údajů existuje více než 100 místních příjmení, základem kterých jsou názvy travin, stromů, plodů, zeleniny: *Вербичев, Розозин, Шипшин* от *шипшина* - шиповник. Příjmení kozáků, kteří se v různou dobu přestěhovali z jedné stanice do jiné, fixují téměř celý místní toponymický slovník: *Багаевсков, Камышансков, Мигулинсков, Раздорсков, Тютереваков*.

Kromě převážně ruského obyvatelstva jsou na Donu příjmení odrážející různorodý etnický původ: *Арнаутов, Греков, Калмыков, Мордовин, Поляков, Чувашин*. Kolem 600 donských příjmení si zachovalo stopy různých činností, řemesel, sociálního původu apod.: *Кузнецов, Попов, Солдатов, Чеботарев, Полковников*.

Ščetinin uvádí existenci přibližně 2500 příjmení, která v různých synonymických vyjádřeních odrážejí zevnějšek a psychické vlastnosti lidí 17.-18. století. Produktivní antroponymický základ představují pojmy chudoba a bohatství (*Жиринов, Икрынов, Круглов, Пухляков, Пузанов, Палкин, Щетин*), dále pak vousy, kníry, prameny vlasů nad čelem aj. Některá sémanticky příbuzná příjmení dokládají zeměpisný původ kdysi používaných přezdívek a vztahují se k různým oblastem v okolí Donu. Tak např. existují příjmení *Булеев* a

Булешкин, která pocházejí od přezdivek, vzniklých podle kozáky používaného charakteristického *бул, було*.

Mezi antroponymy zaujímají zvláštní místo příjmení, jejichž kmen vypovídá o určitých událostech v životě původních nositelů přezdivek v 17. století, např. *Драницын* — od *драница* — označuje člověka, kterého potrhala medvěd; *Куленов* — od přezdívky kozáka, který se vykoupil z azovského zajetí; *Подрезов, Тюрморезов* — od *подрезать тюрьму* — to znamená podkopat nebo vyломit stěnu cely za účelem útěku, *Недуванов* — spojené s neúčastí v dělení vojenské kořisti získané v souboji s Tatary nebo Turky (дележ jinak také дуван).

Autor monografie poznamenává, že univerzálním charakteristickým rysem příjmení používaných v povodí Donu jsou jejich ortografické varianty. Zpravidla ke každému normativnímu příjmení existuje 3-5 nespisovných variant, které mohou v písemné podobě představovat z hlediska právního, samostatné příjmení.

Jak uvádí známá volgogradská autorka **R. I. Kudrjašova**, ve vesnicích Volgogradské oblasti existují a používají se místní tzv. pouliční příjmení a přezdívky. Původ mnohých z nich byl již zapomenut, ale přesto se předávají z generace na generaci. Zajímavé a aktuální údaje jsou získávány záznamem, sběrem a následnou analýzou během každoročních dialektologických expedic studentů a filologů Volgogradské státní sociálně-pedagogické univerzity po donských vesnicích. Tak např. obyvatelka obce Пёрещепное uvedla, že od chvíle, kdy se provdala, jí nikdo neoslovuje jménem Máška jako dříve ani příjmením Danilova. Její tchán rozvážel a prodával hliněné hrnce – горшки. Od něho si koupil hrnc soused a jakmile ho donesl domů, hrnc se rozbil a zůstaly z něj jen střepy. Soused nebyl spokojený s kvalitou výrobku a tchánovi začal říkat *церепок*, což je v dialektu transformovaný výraz lexému *осколок*, tedy střep. Marii Danilovovou, snachu hrncíře tedy oslovují pouze *Cerepicha (Церепиха)*. V obci Долгий v Urjupinském okrese žije Klaudiva Nikolajevna Denisova, kterou oslovují pouze *Kargaleva (Каргалева)*. Klaudiva Nikolajevna to vysvětluje tím, že prý její babička byla pro své nesnesitelné chování nazývána čarodějnicí (карга). Jiného obyvatele pojmenovali „Трындычиха“ za jeho ukrutnou upovídanost (Kudrjašova:1997:104-107).

3.5. Т о р о н у м а

O historii vzniku obydlého území a typu dialektu svědčí různá toponyma. Na území Volgogradské oblasti se vyskytují takové názvy obcí jako např. *Украинка, Киевка, Новокиевка, Харьковка, Старая Полтавка, Новый Рогачик* svědčící o tom, že prvními byli v těchto místech přistěhovalci z Ukrajiny. Z toho vyplývá, že v uvedených obcích se lze setkat s ukrajinským dialektem nebo dialektem obsahujícím ruské a ukrajinské rysy. Tzv. *čumacké (чумацкие)* obce od slova *чумак* – *rolník* – tedy rolnické obce byly založeny rovněž Ukrajinci. Ti převáželi hlavně sůl z jezera El'ton a v těchto místech založili vesnice. (Kudrjašova,1997:37).

Shrneme-li stručně názvy obcí donských kozáků v povodí řeky Don, můžeme konstatovat, že se vyskytují názvy:

- a) spojené s názvy řek, jezer, vodních nádrží: *Кумылженская* (Кумылга), *Арчеда, Елань*, podle stejnojmenných řek, *Озерки* – podle jezera ležícího uprostřed vesnice
- b) názvy spojené s charakterem místa – podle rostlinstva, reliéfu apod.: *Липовка, Дубовка, Ольховка, Бузиновка; Ендовский* – v dialektu je *ендова* nádoba víno
- c) podle druhů ptáků, ryb, živočichů žijících v tomto kraji – *Грачи, Горный Балыклей* (балык - ryba)
- d) spojené s historickými událostmi nebo legendami – *Ерзовка* je podle hory, na strmých svazích byla hlína, která po deštích byla rozbahněná a bylo třeba se z hlíny doslova vyhrabat, tzv. *эргать*; *Среднепогромное* - podle legendy bylo v době tatarského a mongolského vpádu v těchto místech poraženo ruské vojsko. Byly podnikány tzv. pogromy na uprchlé rolníky za účelem jejich navrácení statkářům

Obdobným způsobem bychom mohli popsat příjmení vyskytující se na Chodsku. Některé zajímavé údaje lze vyčíst i z umělecké literatury (A. Jirásek, Psohlavci). Pokusíme se situaci nastínit alespoň na příkladu jedné chodské vesnice – **Draženova**. Již v prvním pobělohorském katastrálním soupisu sestaveném v r. 1654, který je známý jako Berní rula se udává pro obec Draženov 54 hospodářů. O záznam existujících příjmení, přezdívek a názvů usedlostí se zasloužil Václav Sladký. Kromě oficiálních příjmení bylo a dosud je obvyklé **pojmenování na dolním a horním Chodsku „po chalupě“**. Obvykle přijímal za svůj název gruntu příchozí nový hospodář, méně obvyklé bylo užívání příjmení nebo přezdívkou nově příchozího. Nejčastěji se používalo pro pojmenování usedlosti a jejích obyvatel osobní jméno.

K nejstarším evidovaným příjmením (16. století) patří *Halířek, Hana, Havran, Holub, Hrubý, Jakubec, Karban, Nový, Ondraš, Parůžek, Podestát, Řepa, Stodola* aj. Značná část příjmení se zachovala do současnosti v původní, někdy v pozměněné podobě, jiná se používají jako přezdívky. Je samozřejmé, že později přibývají další příjmení (*Mašek, Honza, Michal, Švec, Matouš* aj.).

Z uvedeného je patrné, že obdobně jako v ruštině (v donských dialektech) příjmení vznikala podle vlastních jmen (*Ondrášek, Jiřík*), podle řemesel (*Švec*), charakterových vlastností (*Hrubý*), místa odkud přicházeli (*Tábor, Polák*). Některá příjmení lze odvodit pravděpodobně od německých (rakouských) příjmení, např. *Podestát – Bodenstätt* (město v okolí rakouského Salzburku a též v Brunšvicku).

Názvy chodských obcí se vyvíjely, pozměňovaly, přizpůsobovaly si někdy německé názvy. Např. *Starý Klíčov* je zmiňován v Chodském privilegii krále Jana Lucemburského z.r.1235 v podobě *Kytschow*. Další obdoby jména ze 16. a 17. století zněly *Kycziow, Kyczow, Kücžovo*. Z druhé poloviny 17. století pochází úřední název *Klíčov* (kancelářská úprava jména *Kyčov*) a německý název *Klitschau*. Lidový tvar *Kyčov(o)*, tj. původně "Kyčův dvůr", se udržel dodnes.

Obec *Babylon* byla původně dřevorubecká osada, vznikla pravděpodobně 15. století. Původní název vsi *Pařezov* zřejmě pochází z rozsáhle vykácených ploch při budování Pařezovských rybníků v 15. století, tj. v době, kdy i tyto rybníční soustavy u nás převážně vznikaly. Novodobý název *Babylon* vyplynul zřejmě z etnografické různorodosti obyvatel ve vznikajícím letovisku v okolí Horního Pařezovského rybníka, zvaného pak *Babylon*.

Z dalších chodských názvů obcí uveďme obec *Mrákov* - něm. *Mraken*; do roku 1880 *Mrdákov*; Městys *Klenčí pod Čerchovem* nesl do roku 1946 název *Kleneč pod Čerchovem*, německy *Klentsch*; *Stráž* – německy *Hochwarth*; *Tlumačov* – něm. *Tilmitschau* atd.

Etnokulturní zvláštnosti obou dialektů se s postupem času mění, některé lexémy mizí z jazyka (např. v názvech oděvů a předmětech používaných v domácnosti), mohou přijímat další významy či měnit stylistickou konotaci. Jak bylo některými příklady doloženo, v obou dialektech (donském a chodském) se hojně vyskytují lexémy slovanského původu (ruská, ukrajinská slova). Pro donské dialekty Volgogradské oblasti jsou dále typické přejímky z turkických jazyků, zatímco v chodském nářečí se více objevují adaptované přejímky z němčiny. Analýza potvrdila určité podobné rysy

obou dialektů, např. kromě již zmíněné slovní zásoby slovanského původu, slova z ukrajinštiny jsou bližší češtině. Na základě provedené analýzy lexika ve slovnících byly nalezeny určité podobné (shodné) jevy, např. v chodštině časté používání náslovné hlásky „h“ (Hančí) a v ruštině připojování na začátku slova „a“ (аржаной). Obdobným způsobem vznikají v obou etnicích antroponyma a toponyma.

4. NÁMĚTY PRO PRAKTICKÉ VYUŽITÍ TÉMATU VE ŠKOLNÍ PRAXI

Následující kapitola bude věnována možnému praktickému využití tématu Donských kozáků v porovnání s českými Chody v hodinách ruského jazyka. Jsou rozvíjeny a prohlubovány především mezipředmětové vztahy, zeměpis a dějepis a jejich propojení s ruským jazykem

Předchozí části diplomové práce byly zaměřeny na obývané oblasti Donskými kozáky, na jejich kulturologickou charakteristiku a v neposlední řadě také na specifika mluvy. Obdobným způsobem bylo pojednáno o Chodech.

Byly vytvořeny tři pracovní listy, jejichž cílovou skupinou jsou starší žáci vyšších ročníků základních škol, či žáci středních škol. Zaměření na starší žáky vychází z potřeb na jazykovou vybavenost. Cvičení v pracovních listech byla volena tak, aby v žácích probouzela aktivitu a vlastní snahu o samostudium daného tématu.

Tento výukový materiál učitel zařazuje do výuky jako doplňkový a jeho použití se odvíjí od individuálních potřeb a možností každého učitele. Může být použit buďto celý pracovní list nebo pouze jeho fragmenty. Jednotlivé pracovní listy jsou tematicky odlišeny. Učitel může pracovních listů využívat na doplnění učebnicových výukových materiálů, na základních školách se nejčastěji jedná o učebnicové soubory *Поехали*. V těchto učebnicích se nesetkáme se striktním rozdělením lekcí na tematické celky, využití pracovních listů, či jejich dílčích cvičení proto budou sloužit jako doplnění či rozvinutí konkrétního cvičení v dané lekci. Na středních školách se často pracuje podle učebnic *Радуга* nebo *Класс!*. Zde jsou již lekce tematicky rozděleny, proto lze využít pracovní listy jako určité rozvinutí daného tématu, například odívání či reálie.

První pracovní list je primárně zaměřen na seznámení s Donskými kozáky. První cvičení se tedy žáka táže, zdali ví, kdo je to kozák, čím se zabýval v historii, poněvadž v současné době tuto funkci již nevykonává a jaká tedy byla jeho funkce, kterou pro zemi vykonával. Již v této fázi dochází ke komparaci s Chody, které navazuje na předešlý úkol, zde si žáci uvědomují, že jejich konání bylo velice podobné. V následujícím cvičení se doporučuje seznámení s vlajkami obou národů, jak Donských kozáků, tak českých Chodů. V neposlední řadě je také poukázáno na to, že obě etnika měla své věrné zvířecí protějšky,

bez kterých by stěží mohli plnit své poslání. Cvičení doplňují doprovodné úkoly, při jejichž plnění si opakují znalosti, které již získali z jiných předmětů. Jedná se např. o cvičení, týkající se vlajek, konkrétně vlajky Plzeňského kraje, v němž je žák dotazován, zda-li má povědomí o náležitosti symbolů vyobrazených na vlajce.

Druhý pracovní list začíná cvičením zeměpisného charakteru. První úkol je zaměřen na místa v Rusku, která kozácká vojska osidlovali, žák za použití atlasu najde na mapě v pracovním listu zadané geografické polohy a čitelně si tato místa do mapy zakreslí, při tom ještě určí, zda-li se jedná o řeku, či pohoří. Další část pracovního listu je zaměřena na národní kroj, opět dochází ke komparaci obou etnik, zmíněných výše. Žák přiřazuje ruské ekvivalenty, respektive Donské dialektismy k obrázku, nejprve mužské postavy a poté ženské v národním kroji a osvojuje si slovní zásobu, která se týká svátečního kroje. Žák správně přiřazuje názvy daných krojů k obrázkům. Další cvičení je zaměřeno na rozvíjení komunikace; úkolem je popsat obrázek, nejprve je předkládáno vyobrazení Donského kozáckého páru a poté Chodského, neustále tedy dochází k propojování a komparaci těchto dvou kultur. Vzhledem k jazykovým možnostem žáků, je jako pomoc vedle obrázků přiřazen seznam názvů částí oděvu, které může žák na obrázku spatřit, avšak musí je správně určit. Společně s odíváním si žáci procvičují a osvojují v následujícím úkolu paradigmatickou slovesa одеть (что) / надеть (кого), následně paradigmatickou procvičují a doplňují správná slovesa a jejich tvary do vět.

Poslední, třetí pracovní list je zaměřen na práci s kozáckou pohádkou. Žák se tedy seznamuje s autentickým nijak neupraveným materiálem. Je vybrána taková pohádka, která by žákům neměla činit větší potíže a při práci s ní mohou samozřejmě využívat slovníky. Opět i zde si žáci osvojují slovní zásobu, která je typická pro kozáky. Jsou zde rozpracována cvičení, která podporují žákovu kreativitu a samostatnost projevu. V prvním cvičení žáci vyhledají slovíčka, kterým nerozuměli, do levého sloupečku je zapíšou a do pravého doplní české ekvivalenty. Druhý úkol je zacílený opět na komunikativní složku jazyka, kdy žák převypráví vlastními slovy, o čem četl, zde se učitel přesvědčí o tom, že žák správně textu porozuměl. V dalším cvičení se pokusí vymyslet vlastní název pohádky. Následující a poslední cvičení je zaměřeno na antonyma, z textu byla vybrána taková slova, u kterých žák zná jejich protějšek. Poslední strana pracovního listu sleduje opět poznávací a komunikativní cíl a zaměřuje se na regionální chodskou kulturu a získání povědomí o kroji, hudebním nástroji a také svérázné mluvě obyvatel Domažlicka.

PRACOVNÍ LIST č. 1

1) Прочитайте и затем расскажите по-чешски:

Казаки жили на нескольких местах России.
Они имели особые права и обязанности.
Казаки также часть вооружённых сил.
Донские казаки появляются в 16 веке.
От царя Ивана Грозного они получили Дон
в вечное пользование. Отсюда и название
– донские казаки. Во главе войска стоял атаман.
Сейчас в Волгоградской области живёт больше
двадцати тысяч донских казаков. Казаки всегда
любили лошадей. Конь для казака – первый друг.
Конь шёл за казаком в огнь и в воду. Когда
казаки уплывали на корабле, те плыли вслед.
Если хозяин погибал, конь никого не подпускал
к себе, тосковал, голодал несколько дней.

Слова для справок :

- особые права и обязанности –
zvláštní práva a povinnosti
- часть вооружённых сил –
součást ozbrojených sil
- получили Дон в вечное
пользование – získali Don do
věčného užívání
- лошади плыли вслед казаками
– koně plavali za kozáky

2) Знаете, кто это казак? Какая его роль? Чем он занимался раньше?

obrázek č. 20

<http://www.militaria.cz/cz/clanky/valky-a-valecnici/kubansti-kozaci-u-nas.html>

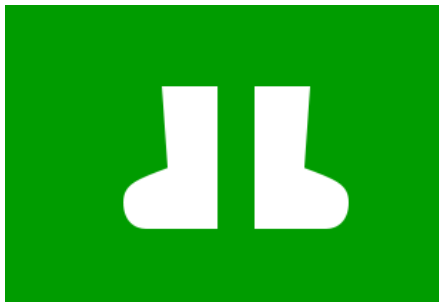
- а) Как вы думаете, есть подобный народ в Чехии?
- б) Если такие люди жили, как их называли?
- в) Назовите город, деревни, где они жили (живут).
- г) Кто они такие, чем они занимались?
- д) Вы слышали какие-нибудь легенды, связанные с этим народом?

obrázek č. 21

<http://web.quick.cz/chodsko1/chod.htm>

- 3) а) Посмотрите на флаг Донских казаков и чешских ходов. Что на них изображено? Какие там цвета (barvy)? Какой из флагов вам больше нравится?

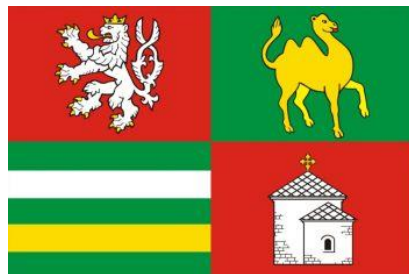
obrázek č. 21

obrázek č. 22

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Chodov%C3%A9#/media/File:Flag_of_Chodov_\(Domazlice\).svg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Chodov%C3%A9#/media/File:Flag_of_Chodov_(Domazlice).svg)
<http://forum.worldoftanks.ru/index.php?/topic/1675085>

- б) Посмотрите флаги. Найдите флаг Пльзеньской области. Что на нём изображено? Вы знаете, с чем связаны символы на флаге? Расскажите по-чешски.

<http://www.velebny.cz/krajske-vlajky-kraju>

4) **Ответьте, дополните:**

- а) Какое животное является самым близким для храбрых казаков? А смелые чешские ходы любили
 б) О каком животном обычно говорят, что является самым верным другом человека?
 в) Знаете пословицы (přísloví) или сравнения, которые связаны с этим животным?

с) Каких животных вы ещё знаете? Попробуйте присоединить названия к рисункам.

попугай

кошка/кот

мышь

рыба

паук

<http://vykladsnu.cz/vyklad-snu-pavouk.php>
<http://www.neviditelnycert.cz/blog/pel-mel/1712-jedovata-ryba-fugu.html>
<http://www.zeniprozeny.cz/art/7163-kazda-kocka-chce-sve-dejte-ji-to-a-bude-vas-milovat/>
<http://vtm.e15.cz/aktuality/jak-se-tvari-mys>

5) На рисунках выберите одно животное и опишите его:

цвет _____

ноги _____

глаза _____

Где его можете увидеть? _____

PRACOVNÍ LIST č. 2

1) Откройте атлас и посмотрите на карту. Найдите и зачеркните географические места, которые заселили казаки. Назовите эти места - это река, гора, море, ...?

Урал
Терек
Кавказ
Кубань
Сибирь

Волга
Азовское море
Дон
Чёрное море

obrázek č. 27

https://geographyofrussia.com/wp-content/uploads/2015/06/rus_geographic.jpg

2) На рисунке изображена традиционная одежда Донского казака. Соедините слова с частью одежды казака:

кафтан

шаровары

папаха

башмаки

бешмет

шашка

obrázek č. 28

https://yandex.ru/images/search?img_url=http%3A%2F%2Fkijstroy.ru%2Fgallery%2Fkazachi-odejda-foto-64307-large.jpg&nomisspell=1&text=%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%87%D1%8C%D1%8F%20%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D0%B0&pos=12&lr=98536&rpt=simage

3) Женская одежда казачек ранообразна, её сложно описать. На рисунках некоторые названия частей одежды; попробуйте присоединить слова к рисунку.

передник

рубаха

сорока

obrázek č. 29

- 4) Выберите рисунок, который вам больше всего понравился и расскажите о нём. Скажите, кто на рисунке, сколько там человек, что они делают, опишите их одежду, сколько им лет ....:

obrázek č. 30

obrázek č. 31

obrázek č. 32

http://strike.if.ua/?%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0/%D0%A1%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%97_%D0%93%D1%80%D0%B8/

<http://kverta.ru/rukodelie-donskih-kazachek>

<http://ninel-love.ru/byt-ili-ne-byt-vtoromu-dnyu-svadby.html>

НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОСТЮМ - LIDOVÝ KROJ

5) Люди одеты в разные национальные костюмы. Используйте данные названия и присоедините их к отдельным рисункам:

Пльзеньский
национальный
костюм

национальный
костюм Донских
казаков

национальный
костюм Нижних
Ходов

Это интересно:

приданное – věno
сватать - zasnoubit

Прочитайте. Как вы понимаете, о чём здесь идёт речь?

У донских казачек в приданое шили до пятнадцати – двадцати юбок. Юбку могла носить только старшая сестра с 15-ти лет. Младшая сестра надевала юбку только тогда, когда была просватана старшая. К обычной юбке шили нижние юбки.

б) Выберите один рисунок и попробуйте описать его. Используйте данные слова:

Мужчина на рисунке наденет ... ; У женщины на ногах ... ; У мужчины/ у женщины на голове, в руках ...

Национальный костюм Донских казаков:

- синие шаровары
- розовая юбка
- красные лампасы
- белый платок
- чёрные сапоги
- розовая рубаха
- сабля
- чёрная шапка
- кожаный ремень

Национальный костюм чешских Ходов:

- красные чулки
- чёрные туфли
- чёрный платок с красными цветами
- бежевые (жёлтые) брюки
- белая рубаха
- разноцветная юбка
- пёстрый передник
- чёрная кофта
- жилет
- шапка окантованная мехом
- белый платок с шитьём (с красными цветами и орнаментами)
- праздничный костюм (х будничным костюмом)

7) Выучите спряжение глаголов **ОДЕТЬ / НАДЕТЬ**. Naučte se časovat sloveso одеть/надеть. Затем используйте правильную форму и запишите её в предложения:

надеть (что): шапку, брюки, юбку, майку, пальто

1. osoba	я надену	мы наденем
2. osoba	ты наденешь	вы наденете
3. osoba	он наденет	они наденут

ОДЕТЬ (кого): мальчика, сестру, детей...

1. osoba	я одену	мы оденем
2. osoba	ты оденешь	вы оденете
3. osoba	он оденет	они оденут

- a) Уже поздно, я ..... пижаму и лягу спать.
- b) Что ты ..... в театр?
- c) Сегодня праздник и казаки ..... национальный костюм.
- d) На улице холодно, как ты ..... младшего брата?
- e) Ходская девушка ..... красные чулки.
- f) Завтра будет жара, я ..... шорты и майку.
- g) Девочка ..... свою любимую куклу, она ..... ей платье и платок.

надеть (что) костюм

одеть (кого) ребёнка

PRACOVNÍ LIST č. 3

Как говорят казаки? Ознакомьтесь с несколькими словами донского диалекта.

ГРУБКА (печка) -
kamna, pec

ЧЕРИКИ -
(невысокая
кожаная обувь) -
kožené stěvícе

ПАРОЧКА - юбка и
кофта одного
цвета

ЗАПОН (фартук) -
zástěra

ПАМПУШКИ -
koblihy

Прочитайте сказку «Папаха». Затем перескажите её по-чешки

Жила - была молодая казачка. Красивая - залюбуешься. Родители у неё давно умерли - сироткой осталась. Хозяйство вела исправно: в доме чистота, грубка побелена, рушники кругом расшитые, половички плетёные, на столе пампушки да варенички; на базах тоже порядок, скотина управляна, ухожена.

Проснулась казачка как-то ранним утром и решила стирку растеять. Собрала бельё и на речку отправилась. А там прохладно, тишина. Солнышко подниматься началось, залюбовалась девушка, вдруг слышит: "Квак-ква, глянь, красавица, по реке папаха плывёт." Удивилась она, что лягушка разговаривает по-человечьи. Стала искать её, а той и след уж простыл. Посмотрела, а по реке и впрямь папаха плывёт, наклонилась, а та ей в руки, словно живая. Как только девица папаху-то в руки взяла, сразу почувствовала,

будто та зовёт её куда-то. Подумала-подумала, да и пошла. День идёт, второй, третий, уже черики истоптала, парочка на солнце выгорела, запон весь истрепался. Вдруг видит: конь вороной стоит, а рядом казак недвижим лежит. Принесла девица воды, омыла казаку раны, перевязала. Открыл глаза удалой храбрец и зажмурился от красоты такой. И женился на своей спасительнице. Они и сейчас счастливо живут, пампушки жуют, вам привет передают. (<http://www.maam.ru/detskijsad/kazachi-skazki.html>)

Ещё слова для справок:

залюбоваться – залюбуешься - podívat se zalíbením; расшитые рушники - vyšité ručníky; плетёные половички - pletené koberečky;

вареники - malé plněné vařené taštičky (s masem nebo zeleninou či sladké, připomínající české knedlíky); решила стирку растеять - rozhodla se, že se dá do praní; след простыл - kde je tu konec (zmizel); истоптала черики – sešlapala stěvícе; вороной конь – vraník (černý kůň); зажмурился – přimhouřil oči; жевать – они жуют (едят) – jíst

З а д а н и е :

1) а) Назовите слова, которые характеризуют казачку и казака. Запишите их.

.....
.....

б) Опишите дом казачки

.....

с) Какие животные появились в сказке? Какого они цвета?

д) Что привело девушку к молодому человеку?

е) Что сделала девушка, когда увидела, что казак ранен?

ф) Как кончилась сказка?

г) Как можно было бы озаглавить (назвать) сказку по-чешски?

2) Какое животное изображено на рисунке? Какие звуки издаёт

3) Какую чешскую сказку напоминает сказка о папаше?

4) Перескажите коротко сказку. Запишите главные словосочетания

.....
.....
.....
.....
.....

5) Попробуйте найти антонимы (слова с противоположным значением):

солнышко (солнце)   X   .....

начать   X   .....

вороной конь   X   .....

сейчас   X   .....

день   X   .....

живая   X   .....

девушка   X   .....

лежать   X   .....

<http://sokrnarmira.ru/index/0-3569>

Вы узнали, как говорят донские казаки. А как говорят люди в районе Ходско в Западной Чехии?

Может быть, вы иногда слышали слова, которые отличаются от привычных, которые мы используем в речи. В деревнях недалеко от города Домажлице многие люди, особенно пожилые (staří), используют другие слова. Некоторые мы не понимаем. Их речь отличается и другой интонацией.

ЗНАЕТЕ ЛИ ВЫ, что ....

Chodské nářečí je označované také jako *bulačina*, hovoří se jím na jihozápadě Čech. Název vznikl od častého používání „u“ místo „y“ (on „bul“ místo byl).

Вы понимаете следующие слова?
Попробуйте угадать:

1. Co dostanete na stůl, když vám chodská teta upeče **vošouch**?

2. Co je to **šťandrlé**?

- a) hudební dostaveníčko
- b) druh štaflí
- c) jídlo ze sušených švestek

- a) rýžový nákyp
- b) bramborák (placka česnekem)
- c) jablečný koláč se skořicí

ЗАДАНИЕ:

1) Посмотрите на карту и назовите деревни вблизи г. Домажлице, которые принадлежат к так называемому Ходску. Найдите в интернете о том, как живут люди в этом пограничном районе. Назовите пять ходских деревень.

2) Скажите, что бывает в августе в г.Домажлице?

3) Типичным музыкальным инструментом является **волынка**.

По-чешски это .....

http://www.infofila.cz/clanky/europa-narodni-hudebni-nastroje-chodske-dudy-_5078a1.jpg

4) В Домажлицах пекут очень вкусные **ходские пироги**.

Назовите продукты, которые используют в этой выпечке.

5) Характеризуйте ходскую керамику.

<https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSMwv9SKxmhC-xo8SS5>
<https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcSFPx-Jwi4oAiPOTTrX>

Z Á V Ě R

Cílem diplomové práce bylo pokusit se nalézt podobné a odlišné ve dvou zcela odlišných kulturách, zastoupených Donskými kozáky a českými Chody. Diplomová práce je věnována kultuře, tradicím, zvykům donského kozáctva a donskému dialektu. Obdobným způsobem s přihlédnutím ke stejným kritériím je popisována kultura, tradice, oděv i jazyk Chodů.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, obsahuje ilustrační obrazovou přílohu vztahující se ke zkoumanému tématu. Jedním z dílčích cílů bylo předložení námětů na využití zkoumané problematiky ve školní praxi.

K dosažení stanoveného cíle bylo nezbytné chronologicky a přehledně popsat historická fakta v ruských dějinách, týkajících se Donských kozáků. Tímto tématem se zabývá první kapitola. Jsou zde zachyceny historické události, důležité mezníky v historii kozáctva. Pozornost je věnována především Donským kozákům. Okrajově je popsán vývoj a nejstarší kozácká vojska a oblasti v Rusku, které tato vojska osidlovala. Stručně jsou charakterizovány kozácké tradice a způsoby oslav, podrobněji je popisována kozácká svatba. Kapitola zahrnuje rovněž pasáže seznamující s tradičním kozáckým oděvem a jeho jednotlivými součástmi.

Druhá kapitola je zcela věnována Chodům. První část přibližuje hypotézu o jejich původu, zmiňuje historii a boje, které sváděli s českou vrchností. Jsou uvedeny privilegované vsi, které Chodové na území Čech osidlovali, stručně jsou popsány některé z nich, zejména ty, ze kterých pocházeli významní čeští spisovatelé nebo Chodové, kteří odmítli podřídit se vrchnosti a léta sváděli boj s českou šlechtou a městskými rychtáři. Pozornost je věnována chodským tradicím a způsobům oslav významných svátků. V neposlední řadě je popsán tradiční lidový kroj a jeho součásti. Text doplňují menší obrázky ilustrativního charakteru.

Třetí kapitola je zcela věnována typickému jazyku obou etnik a sice Donskému dialektu a Chodskému nářečí. Smyslem této kapitoly je stručně charakterizovat nejdůležitější rysy daných regionálních nářečí. Na základě studia odborné literatury a provedením analýzy slovníků Donských dialektů a chodského nářečí (Hruška, 1907; Jindřich, 2007) byl učiněn pokus nastínit podobné (společné) rysy a ukázat i odlišné elementy, spojené s odlišným původem, tradicemi a zvyklostmi obou etnik. V této části je tedy obecně charakterizován jazyk, zmiňována historie utváření specifického dialektu. V práci jsme došli k některým

dílčím závěrům, např. v chodském nářečí může docházet ke změně rodu substantiv: *drozda* (drozd); u číslovek se vyskytují dva tvary – zastaralé: *dvú, dvúch, dvěma* a pozdější tvary: *v dvouch, dvou, dvojka*. Tento typický jev lze porovnat s přechodem s přechodem substantiv středního rodu k substantivům ženského rodu v donských dialektech (*такая горяпустая еедро* aj. V práci konstatujeme, že jak tzv. „cokání“ v donských dialektech, tak i počáteční konsonant «h» v chodském nářečí patří k poměrně stálým dialektním projevům.

Shodné a odlišné jsme dále demonstrovali na lexikálních příkladech (např. v oblasti odívání).

Došli jsme k závěru, že etnokulturní zvláštnosti obou dialektů se s postupem času mění, některé lexémy mizí z jazyka (např. v názvech oděvů a předmětech používaných v domácnosti), mohou přijímat další významy či měnit stylistickou konotaci. Jak bylo některými příklady doloženo, v obou dialektech (donském a chodském) se hojně vyskytují lexémy slovanského původu (ruská, ukrajinská slova). Pro donské dialekty Volgogradské oblasti jsou dále typické přejímky z turkických jazyků (*каймак, жердѣлы, чакан, бирюк, кузѣнок*). V chodském nářečí se více objevují adaptované přejímky z němčiny. Analýza potvrdila určité podobné rysy obou dialektů, např. kromě již zmíněné slovní zásoby slovanského původu, slova z ukrajinštiny jsou bližší češtině. Na základě provedené analýzy lexika ve slovnících byly nalezeny určité podobné (shodné) jevy, např. v chodštině časté používání náslovné hlásky „h“ (Hančí) a v ruštině připojování na začátku slova „a“ (аржаной). Obdobným způsobem vznikají v obou etnicích antroponyma a toponyma.

Poslední kapitola byla věnována využití tématu, srovnání Donských kozáků a Chodů, ve školní praxi a to především ve výuce ruského jazyka na základních školách. Byly vytvořeny tři pracovní listy, které nejsou nijak tematicky ohraničeny. Jejich využití závisí zcela na učiteli, který je může použít ve výuce jako celek, či extrahovat jednotlivé fragmenty z listů a využívat jich jako rozšiřující a doplňující cvičení, propojující mezipředmětové vztahy, jimiž jsou zeměpis a dějepis. Pracovní listy rozvíjejí povědomí a dvou odlišných kulturách a ledují především komunikativní cíl.

РЕЗЮМЕ

Дипломная работа состоит из четырёх глав. Занимается историческими фактами касающимися донских казаков. В работе описаны традиционные казачьи обычаи, внимание уделяется местам заселения, национальному казачьему костюму и кухне казаков. С таких же точек зрения описываются Ходы, жившие в пограничных районах около границы Чехии и Баварии. Упоминается история их появления в Чехии, события, повлиявшие на их судьбу. Описываются главные черты языка донских казаков, дается характеристика ходского диалекта. Сделана попытка выявить похожие (сходные) и отличительные черты сравниваемых диалектов.

Последняя часть посвящена практическому использованию темы Донских казаков и Ходов на уроках русского языка как иностранного в основной школе. Автором разработаны методические листы. Их можно использовать на уроке русского языка при ознакомлении с темой казачества или при изучении смежных дисциплин (история, страноведение, язык и т.п.).

ABSTRACT

The diploma work consists of four parts. It is interested in historical facts, which are related to Don Cossacks. Their traditions are described in the work; the attention is paid to settled areas, to a traditional national Cossacks' folk costumes and cuisine. From the same points of view, Chodové, who settled. Czech borderlands, are described too. The work gives descriptions of historic events, which influenced their fate and their appearance in Bohemia. The main features of the language of Don Cossacks are characterized together with the characteristics of Chod's dialect. The author is trying to discover similar and different features of compared dialects. The last part is dedicated to the practical use of the topic of Don Cossacks and Chodové in lessons of Russian language as a foreign language at primary schools. Three worksheets are prepared by the author. These can be used for lessons of Russian language for introducing the topic of Cossacks or for teaching mixed disciplines (history, facts, language etc.).

Seznam literatury

Tištěné zdroje

- 1) AUSKÝ, A. Stanislav. *Kozáci*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0766-0.
- 2) BĚLIČ Jaromír : *Nástin české dialektologie*, SPN v Praze, 1972
- 3) HRUŠKA, Jan František. *Dialektický slovník chodský*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1907]. Archiv pro lexikografii a dialektologii.
- 4) Chodské vesnice : [cyklus kreseb 11 historických chodských vesnic akademického malíře Fr. Michla / slovem doprovází Frant. Roubík].
- 5) JAKLOVÁ Alena. *K současnému stavu chodského nářečí z hlediska sociolingvistického* II. Naše řeč, ročník 80 (1997), číslo 3, s. 116-122)
- 6) JINDŘICH, Jindřich . *Chodský slovník*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007. ISBN 978-80-86944-17-3.
- 7) KOUTNÁ, Jana. *Historie domažlických Chodů*. Klenčí pod Čerchovem: Obecní úřad, 2000. ISBN 80-238-5703-7.
- 8) Kroj chodský dolních vesnic ženský. Naše řeč 9, ročník 6/1922, Ústav pro jazyk český, Akademie věd
- 9) KUMPEROVÁ, Iva. *Chodské kroje*. Domažlice: I. Kumperová, 2010. ISBN 978-80-254-8794-5.
- 10) KURCOVÁ, Jitka. *Neobyčejné obyčeje Chodska: zvyky a obřady na Chodsku v průběhu kalendářního roku zahrnující období od 40. let 19. století do současnosti*. Kolinec: AgAkcent, 2014. ISBN 978-80-87018-30-9.
- 11) KURCOVÁ, Jitka. *Tradiční chodská svatba*. Kolinec: Pro občanské sdružení Koráb vydal AgAkcent, 2013. ISBN 978-80-87018-29-3.
- 12) MACHEK Václav. *Česká a slovenská jména rostlin*. ČSAV, Praha 1954.368 s.
- 13) MENCLOVÁ Lenka. *Donští kozáci. Tradice, kultura, zvyky, dialekt*. Plzeň, 2015. 90 stran. Diplomová práce. Západočeská univerzita. Fakulta pedagogická. Mgr. Jiřina Svobodová, CSc.
- 14) NEJDL, Josef a Zdeněk PROCHÁZKA. *Chodsko historické a současné: Chodenland früher und jetzt = Chod Area historical and present*. V Domažlicích: Nakladatelství Českého lesa ve spolupráci s Muzeem Chodska, 2013. ISBN 978-80-87316-39-9.
- 15) TOLSTOJ, Lev Nikolajevič. *Kozáci*. z rus. orig. přel. Bohumil Mathesius a Ruda Havránková ; il. František Janula. 4. vyd. Praha : Svět sovětů, 1965. 208. s.

Použitá cizojazyčná literatura:

- 16) БАРАННИКОВА Л.И. *Говоры территорий позднего заселения и проблема их классификации*. Саратов 1975.
- 17) БТСДК: Большой толковый словарь донского казачества.– М.: ООО «Русские словари»: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 608с.
- 18) БЫКАДОРОВ, И. Ф. *История казачества, Происхождение казачества. Возникновение республик Вольного казачества - Донского...Прага : Библ. "Вольного казачества", 1930. 174 с.*
- 19) ГОРДЕЕВ, А. А. *История казачества*. Москва: Вече, 2007. - 635 с. ISBN 978-5-9533-1905-8.
- 20) ДЕГТЯРЕВ В. И., Р. И. КУДРЯШОВА, Б. Н. ПРОЦЕНКО, О. К. СЕРДЮКОВА. *Большой толковый словарь донского казачества*. Москва: Астрель, 2003. - 605 с. ISBN 5-93259-031-9
- 21) Донские казачьи сказки, предания, легенды, бывальщины /В.В.Когитин. – Волгоград: ПринтТерра, 2009. – 172с. ISBN 979-5-98424-102-1
- 22) ДУЛИМОВ, Е. И., КИСЛИЦЫН, С. А. *Государство и донское казачество: учебное пособие по спецкурсу*. Москва : Издательство РАГС, 2000. 271 с.
- 23) КОГИТИН В. В. *Донские казачьи сказки, предания, легенды, бывальщины*. Волгоград: Прин Терра, 2009. - 169 с. ISBN 978-5-98424-102-1
- 24) КУДРЯШОВА Р. И. *Слово народное: говоры волгоградской области в прошлом и настоящем*. Волгоград: Перемена, 1997. - 121 с. ISBN 5-88234-273-2.
- 25) КУДРЯШОВА Р.И., Колкольцева Т.Н. *Варианты наименований растения василёк в русских говорах*: <http://vsru.ru/kafedra-obschego-i-slavyano-russkogo-yazykoznanija>
- 26) ЛОГИНОВ, А. Н. *Русская традиция в одежде донских казачек*. Вестник ВолГУ. 2003, серия 4, вып. 8.
- 27) ОРЛОВ Л.М. *Русские говоры Волгоградской области*. Волгоград: Изд-во Волгогр. гос. пед. ин-та, 1984. – 96 с.
- 28) БРЫСИНА В.И., АДЕЩЕНКО Е.И., СУПРУН В.И. (ред.) *РУССКОЕ СЛОВО*. Выпуск 3. Сборник научных трудов к юбилею Р.И.Кудряшовой. Волгоград: Олимпия, 2011. - 327 с. ISBN 978-5-904776-23-7
- 29) СВОБОДОВА Йиржина. *К некоторым вопросам диалектов в Чехии*. In: Русское слово. Выпуск 3. Сборник научных трудов к юбилею Р.И.Кудряшовой. Волгоград: Лицей № 8 «Олимпия», 2011. ISBN 978-5-904776-23-7, s. 72-82
- 30) Словарь донских говоров Волгоградской области. Под ред. проф. Р.И.Кудряшовой. Изд. 2-ое перераб. и доп. – Волгоград: ГУ «Издатель», 2010. (Словарь донских говоров:1991, 7).

- 31) СРДГ: Словарь русских донских говоров. В 3 т. – Ростов-на-Дону, 1975-1976; 2-е изд. В 2 т. Т.1. - Ростов-на-Дону, 1991.
- 32) ЩЕТИНИН Л.М. *Русская ономастика и ономастика России*. М.: Школа-Пресс, 1994.
- 33) ЩЕТИНИН Л.М. *Русские имена*. 3-е изд. Ростов н/Д, 1978.

Internetové zdroje

- 1) Казацьи заповеди. *Хуторское казачье общество*. [online]. © 2012 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: <http://www.ckwkazak-svao.ru/cossacks-tradition/168-kazachi-zapovedi.html?start=1>
- 2) Казачья Сеть. *Казачья одежда*. [online]. © 1996-2002 [cit. 2015-03-07]. Dostupné z: http://cossackweb.narod.ru/kazaki/r_kzodzhd.htm
- 3) Федеральный патриотический вестник. *русское казачество*. [online]. 17.3.2013 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: <http://fpvestnik.ru/russkoe-казачество/odezhda-kazakov/>
- 4) Хуторское казачье общество. *Казачьи символы и знаки*. [online]. © 2014 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: *Казачьи символы и знаки* Источник: <http://kazaki-marino.ru/istoriya-казачества/235-kazachi-simvoly-i-znaki>
- 5) Возникновение донского казачества. *Русский портал*. [online]. [cit. 2015-02-21]. Dostupné z: <http://www.opoccuu.com/120511.htm>
- 6) Обычай, традиции, нравы казаков. *Портал южного региона*. [online]. 23.4.2004 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.yuga.ru/articles/society/4345.html>
- 7) Istorija kostyuma donskih kazakov ot zipuna do mundira. *Livemaster* [online]. [cit. 2017-06-01]. Dostupné z: <https://www.livemaster.ru/topic/1106405-istoriya-kostyuma-donskih-kazakov-ot-zipuna-do-mundirahttp://klin-demianovo.ru/kazachja-obschina/kazache-oruzhie/kon-v-kazachey-kulture/>
- 8) Istorija i tradicii. *Kazachi svadebnye tradicii* [online]. [cit. 2017-06-15]. Dostupné z: <http://xn----7sbaaa3dmj3adek5qf.xn--p1ai/istoriya-i-tradicii/23-kazachi-svadebnye-tradicii.html>
- 9) Roubené klenby v lidovém stavitelství. *Občanská výstavba* [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné z: <http://www.obcanskavystavba.cz/2009/07/roubene-klenby-v-lidovem-stavitelstvi/>
- 10) Обряды донских казаков. *Большой Ростов*. [online]. 13.06.2014 [cit. 2015-03-08]. Dostupné z: http://big-rostov.ru/?page_id=6033

- 11) *TÝDEN.cz*. [online]. 10.6.2014 [cit. 2015-02-21]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/rusko-a-okoli/do-boju-se-separatisty-se-zapojuji-i-donsti-kozaci_309631.html#.VOh4py48TK9
- 12) Tichý Don a kozáci. *Atllanka*. [online]. 20.2.2012 [cit. 2015-02-21]. Dostupné z: <http://www.atllanka.net/index.php?text=297-hleda-se-dalsi-pedofil>
- 13) Ритуал проведения Круга. *Традиции*. [online]. [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: <http://yarkazak.narod.ru/TradiciyaRound.htm>
- 13) Донская группа говоров. *Википедия*. [online]. 19.3.2015 [cit. 2015-03-20]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%BF%D0%B0_%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2
- 14) История донского казачества. *Википедия*. [online]. 20.3.2015 [cit. 2015-03-22]. Dostupné z: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F_%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0
- 15) Na cestě. *Česká televize*. [online]. © 2012 [cit. 2015-03-22]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1185966822-na-cestech/212562260120020-na-cestech-po-rostovske-oblasti/>
- 16) Obec Tlumačov. *Kronika* [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné z: <http://www.obectlumacov.cz/datazapis/images/kronika/pdf/vyhlasaky/k/index.php?zob=historie>
- 17) *Sýpka* [online]. [cit. 2017-05-13]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Sýpka>
- 18) Quick. *Kroj* [online]. [cit. 2017-05-29]. Dostupné z: <http://web.quick.cz/chodsko1/kroj.htm>
- 19) *Výletník* [online]. [cit. 2017-06-08]. Dostupné z: <http://www.vyletnik.cz/mistopisny-rejstrik/zapadni-cechy/chodsko/2828-drazenov/>
- 20) *Výletník*. *Výletník* [online]. [cit. 2017-06-08]. Dostupné z: <http://www.vyletnik.cz/tipy-na-vikendy/zapadni-cechy/chodsko/625-domazlice-a-chodsko/>
- 21) *Morcevník* [online]. [cit. 2017-06-22]. Dostupné z: <http://www.morcevnik.cz/index1.htmhttps://archive.org/stream/dialektickslovn00hrugoog#page/n39/mode/2up>
- 22) *Naše řeč* [online]. [cit. 2017-06-22]. Dostupné z: http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7377#_ftn1

Seznam obrázků

- 1) **obrázek č. 1** http://voin-rkka.ru/published/publicdata/GBXVOINDC0/attachments/SC/products_pictures/3vw_enl.jpg
- 2) **obrázek č. 2** https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQreRif8ILSeek7BICKVn3bVGbRRqHu_ev
- 3) **obrázek č. 3** Střih pláště tzv. zipunu:
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2d/%D0%97%D0%B8%D0%BF%D1%83%D0%BD.jpg>
- 4) **obrázek č. 4**
https://i.mycdn.me/image?id=838580415422&t=0&plc=WEB&tkn=*gen1T
- 5) **obrázek č. 5** <http://s019.radikal.ru/i607/1203/2e/c260feb5edd1.jpg>
- 6) **obrázek č. 6** *Z dámského šatníku donských kozaček (Ilovlja), vlastní zdroj*
- 7) **obrázek č. 7** Kozáci a den města (Volgograd – 2011, vlastní zdroj)
- 8) **obrázek č. 8** *Kozácká světnice (Stanice Ilovlja) - vlastní zdroj*
- 9) **obrázek č. 9** *Stanice Ilovlja – zátiší se samovarem a zdobeným chlebem (vlastní zdroj)*
- 10) **obrázek č. 10** <http://www.soukup-david.cz/221-852-thickbox/57-chodsko-domazlicko.jpg>
- 11) **obrázek č. 11** Klenčí pod Čerchovem - <http://www.turisturaj.cz/obrazek/15631>
- 12) **obrázek č. 12** Domažlice - http://www.baroko2015.cz/uws_images/partneri/meksdomazlice.jpg
- 13) **obrázek č. 13** Národopisný soubor Postřekov - <http://www.postrekovo.cz/pct/index-1-3.jpg>
- 14) **obrázek č. 14** Postřekov http://www.postrekovo.cz/en/documents/pct/p_stary.jpeg
- 15) **obrázek č. 15** Chodská svatba – Chodské slavnosti-
http://www.klenci.cz/data/editor/150cs_5_big.jpg?gcm_date=1450819515
- 16) **obrázek č. 16** Vernisáž výstavy Chodské kroje v Muzeu Chodská Domažlice 30. Března 2017.
<http://domazlicky.denik.cz/galerie/chkroje.html?mm=2879488&photo=21>
- 17) **obrázek č. 17** Ilovlja - kozácký dům , tzv. *xama*
- 18) 2011 (vlastní zdroj)
- 19) **obrázek č. 18** Ilovlja-typická místnost (postel, kolebka, skříň na nádobí – *zorka*; vlastní zdroj)
- 20) **obrázek č. 19** Interiér kozácké světnice (Ilovlja u Volgogradu; vlastní zdroj)
- 21) **obrázek č. 20** <http://web.quick.cz/chodsko1/chod.htm>
- 22) **obrázek č. 21**
[https://cs.wikipedia.org/wiki/Chodov%C3%A9#/media/File:Flag_of_Chodov_\(Domažlice\).svg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Chodov%C3%A9#/media/File:Flag_of_Chodov_(Domažlice).svg)
- 23) **obrázek č. 22** <http://forum.worldoftanks.ru/index.php?/topic/1675085>
- 24) **obrázek č. 23** <http://vykladsnu.cz/vyklad-snu-pavouk.php>
- 25) **obrázek č. 24** <http://www.neviditelnycert.cz/blog/pel-mel/1712-jedovata-ryba-fugu.html>
- 26) **obrázek č. 25** <http://www.zenyprozeny.cz/art/7163-kazda-kocka-chce-sve-dejte-ji-to-a-bude-vas-milovat/>
- 27) **obrázek č. 26** **obrázek č. 27**
- 28) **obrázek č. 27** https://geographyofrussia.com/wp-content/uploads/2015/06/rus_geographic.jpg
- 29) **obrázek č. 28**
https://yandex.ru/images/search?img_url=http%3A%2F%2Fkjstroy.ru%2Fgallery%2F

kazachi-odejda-foto-64307

large.jpg&nomisspell=1&text=%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%87%D1%8C%D1%8F%20%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%B6%D0%B4%D0%B0&pos=12&lr=98536&rpt=simage

30) obrázek č. 30

http://strike.if.ua/?%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0/%D0%A1%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%97_%D0%93%D1%80%D0%B8/

31) obrázek č. 31 <http://kverta.ru/rukodelie-donskih-kazachek>

32) obrázek č. 32 <http://ninel-love.ru/byt-ili-ne-byt-vtoromu-dnyu-svadby.html>